

BUTLLETÍ
DE
DIALECTOLOGIA CATALANA

PUBLICAT PER LES OFICINES DEL
DICCIONARI GENERAL
DE LA LLENGUA CATALANA

GENER-DESEMBRE 1922

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PALAU DE LA DIPUTACIÓ
MCMXXII

SUMARI

	<u>Pàgs.</u>
M. DE MONTOLIU, <i>Els noms de rius i els noms fluvials en la toponímia catalana</i>	I
A. GRIERA, <i>Afro-romànic o ibero-romànic?</i>	34
A. SALLEN, <i>Els noms dels ocells de Catalunya</i>	54
A. MATONS, <i>Vocabulari de l'oli i de l'olivèra.</i>	101
A. G., <i>Els elements sards en el català d'Alguer.</i>	133
— <i>Els elements catalans en el sard.</i>	140
<i>Bibliografia.</i>	146

A

HUC SCHUCHARDT

EN EL SEU VUITANTÈ
ANIVERSARI

BUTLLETÍ
DE
DIALECTOLOGIA CATALANA

PUBLICAT PER LES OFICINES DEL

DICCIONARI GENERAL
DE LA LLENGUA CATALANA

X

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PALAU DE LA DIPUTACIÓ
MCMXXXII

ÍNDEX

	Pàgs.
M. DE MONTOLIU, Els noms de rius i els noms fluvials en la toponímia catalana.	I
A. GRIERA, Afro-romànic o ibero-romànic?.	34
A. SALLEN, Els noms dels ocells de Catalunya.	54
A. MATONS, Vocabulari de l'oli i de l'olivera	101
A. G., Els elements sards en el català d'Alguer	133
— Els elements catalans en el sard	140
Bibliografia	146
WALTHER VON WARTBURG, <i>Französisches Etymologisches Wörterbuch</i>	146
MAX LEOPOLD WAGNER, <i>Das ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache</i>	147
<i>Costumari català</i> . Volum I. <i>Usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes</i> . — Volum II. <i>Costums sobre termenals, camins i aigües en terres de pagès</i>	150
P. STUDER, <i>Notice sur un manuscrit catalan du XVe siècle</i>	152

Els noms de rius i els noms fluvials en la toponímia catalana

BIBLIOGRAFIA

- ALART, B.
Géographie historique des Pyrénées Orientales. 1859.
- Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana*. Any primer, 1881; any segon, 1882.
- BALARI JOVANY, Josep.
Orígenes Históricos de Cataluña. 1899.
- Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Barcelona. Vols. I-XXX; 1891-1921.
- Diccionari Aguiló*, Vols. publicats: I-IV.
- Diccionari de la Llengua Catalana ab la correspondència castellana*. Nova edició enciclopèdica il·lustrada. Vols. I-III. Salvat y C.^a
- Geografía General de Catalunya*, dirigida per Francesch Carreras y Candi. Províncies de Lleida, Girona, Barcelona i Tarragona.
- HÜBNER, Aemelius.
Monumenta linguae ibericae. 1893.
- LONGNON, August.
Les noms de lieu de la France.
But. de Dialect.
- Géographie de la Gaule au VI siècle*, 1878.
- MADOZ, Pascual.
Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar. Vols. I-XVI; 1845-1850.
- MARCA, Pere de.
Marca Hispanica. 1688.
- MARTÍ Y GADEA, Joaquim.
Diccionario General Valenciano-Castellano. 1891.
- MAS, Joseph.
Notes històriques del Bisbat de Barcelona. Vols. I-XI.
- MEYER LÜBKE, W.
Einführung zur romanischen Philologie.
Romanisches etymologisches Wörterbuch.
- MONSALVATJE Y FOSSAS, Francesc.
Noticias históricas. Vols. I-XXI.
Nomenclàtor de les ciutats, viles i pobles de Catalunya. 1918.
- OSONA, Artur.
Andorra: Guia itinerària y reseña geogràfic-històrica de las Valls. Barcelona, 1894.

De mas excursions : En Jaume de Ca'n Valent. Historia de un guia. Barcelona, 1895.

Guiés itineraries de les regions de Catalunya. 1886-1899.

OTHMER.

Die Völkerstämme von Hispania Tarraconensis in der Römerzeit (caps. I-VI) en «Boletín de la Real Academia de Buenas letras de Barcelona», VI, 325 ss. Traducció de Pere Barnils.

PUJOL, P.

L'Acte de Consagració i dotació de la Catedral d'Urgell en «Estudis Romànics», II, 92-115.

SANPERE I MIQUEL, Salvador.

Un estudi de Toponòmastica catalana. Barcelona, Associació d'Excursions Catalana. 1880.

Topografia antiga de Barcelona: Rodalia de Corbera. 1890.

SCHULTEN, Adolf.

Die Keltiberer und ihre Kriege mit Rom. 1914, I.

Hispania (Geografia, Etnologia. Història), 1920. Traducció de P. BOSCH GIMPERA.

THESAURUS LINGVAE LATINAE. Volums I-IV.

TORRAS, Cèsar August.

Discurs llegit en la Sessió Pública Inaugural de l'any 1903. Barcelona. Centre Excursionista de Catalunya, 1903.

Pirineu Català : Guia itinerari. I. *Pirineu Català : Guia itinerari del excursionista a Camprodon.* 1902. II. *Pirineu Català : Valls de Ribes. Valls de Llerca.* III. *Pirineu Català : Guia itinerari. Vallespir.* IV. *Pirineu Català : Guia itinerari. Valls altes del Segre.* V. *Pirineu Català : Guia itinerari. Bergadà.* 1905. VI. *Pirineu Català : Guia itinerari. Comarca d'Olot. Valls superiors del Fluvià.* 1910.

VILLANUEVA, Jaume.

Viaje literario a las Iglesias de España. Vols. I-XXII.

Per a l'estudi dels noms de rius i noms de lloc fluvials del domini lingüístic català, seguirem la divisió següent: 1, noms pre-romans. 2, noms expressius de la forma i de la grandària. 3, noms expressius del soroll. 4, noms expressius del color. 5, noms presos dels accidents del llit, del corrent o de les vores dels rius. 6, noms d'origen aràbig. 7, noms documentats d'origen desconegut. 8, noms derivats de AQUA. 9, noms derivats de AMNIS. 10, noms derivats de RIVUS. 11, noms derivats de FLUVIUS i FLUMEN. 12, noms derivats d'altres mots llatins.

Fem per endavant l'advertiment que el present estudi té per objecte no sols els noms dels rius, sinó també els dels pobles, i, en general, noms de lloc, que es deuen al del corrent d'aigua que per llur vora passa. Són molts els noms de pobles catalans que tenen aquest origen. És característica de la geografia de Catalunya, la multitud de corrents de poca importància que la reguen, rius i rieres que, si no són seques la major part de l'any, porten escassa quantitat d'aigua. Aquest caràcter de l'aspecte fluvial de Catalunya explica que els corrents d'aigua hagin canviat fàcilment de nom d'una a altra localitat en l'època de la formació i fixació dels actuals noms de lloc. La quantitat d'aigua o la importància dels rius i altres corrents està en proporció directa amb la fixesa i l'antiguitat dels noms llurs. Els grans rius en el nostre país, com en tots els altres, han portat, en general, des dels temps més antics, i en tota l'extensió de llur curs, el mateix nom, i és entre els grans rius on trobem principalment noms pre-romans. La variabilitat dels noms dels rius petits i corrents d'aigua poc importants no acabà segurament fins que l'organització i l'administració de l'Estat imposà, per les necessitats pràctiques de la

vida, llur fixació, a la qual ha contribuït també, en no petita mesura, el progrés de la cartografia. Un fet paral·lel al que consignem veiem en els llinatges o noms de família, subjectes a la mateixa variabilitat en les èpoques anteriors a l'organització administrativa del país. Aquesta variabilitat en els noms dels petits rius i corrents es reflecteix precisament en el fet esmentat de pendre molts pobles el nom del riu o riera que passa per llur vora. Aquest és segurament el cas dels noms de molts pobles fluvials. Ho havem pogut comprovar en molts casos que estudiem en el present treball. El riu petit, la riera sense importància que per la seva mateixa petitesa no ha pogut guanyar-se un nom únic des de les seves deus fins al seu desguàs, és designat o anomenat d'una manera diferent pels pobladors de cada un dels llocs per on passa, segons les diferents impressions visuals, acústiques o les nascudes de les diverses circumstàncies i accidents que el caracteritzen al seu pas per la respectiva localitat i aquests diferents noms amb què els seus riberencs l'anomenaven en temps remot són moltes vegades l'origen dels noms actuals de les respectives poblacions situades en el seu curs. Així, doncs, si un centre de població dóna de vegades el seu nom al riu, aquest, altres vegades, el dóna al centre de població.

Un altre advertiment em resta fer. Els rius aquí estudiats poden ésser dividits en dos grans grups: el d'aquells que porten un nom específic, i el d'aquells altres que porten incorporat, de vegades sota una aparença de molt difícil penetració, un nom genèric. A aquest darrer grup pertanyen els noms de rius derivats de les designacions genèriques llatines RIVUS, FLUMEN, AQUA, etc. Aquesta aplicació d'una designació genèrica llatina a fets o coses individuals és, d'altra banda, un fenomen prou conegut en les llengües romàniques, i particularment en la toponímia. Així veiem els noms *puig, selva, esplugu, plana, vall, coma, rourell, pineda, roca, lloret*, etcètera, aplicats moltes vegades, sense altre nom determinant, a moltes de les nostres localitats i pobles.

I. NOMS PRE-ROMANS

ALBA. Portava aquest nom, en temps dels romans, el riu La Muga (a l'Empordà; desemboca per Castelló d'Empúries).¹ Avui perdut.

ANYSTU. Portava aquest nom també el mateix riu La Muga.² Avui perdut.

ARNUM. Portava aquest nom el riu Tordera³ (desemboca a Blanes). Avui perdut.

ARANSA, riu de la Cerdanya. Consta en l'acte de la Consagració de la Seu d'Urgell sota la forma *Aransar*.⁴ Vegi's, sobre l'accentuació d'aquest mot, el que diem més endavant sobre *Ridaura*, p. 29. Cp. *Aránzazo*, poble de la prov. de Biscaia; *Aranzueque*, poble de la província de Guadalajara; *aranzada*, cast. mesura de terra d'una extensió aproximada de mitja hectària. Es tracta de

la paraula basca *aran*, vall, conservat en la Vall d'Aran?

BALIRA (LA —), riu d'Andorra. En Balari⁵ és de l'opinió que el nom ve de *Valeria*, fonamentant-se en un doc. de 964, on surt amb el nom de *Flumen Valeriae*. El testimoni d'un document del segle x creiem que no ofereix prou base per a acceptar una etimologia com aquesta que dona a un nom propi de persona a un riu, fet que no s'explica fàcilment, salvat el cas en què es tracti d'un nom de significació històrica.⁶ Per aquest motiu creiem que es tracta d'una paraula pre-romana. Cp. *Vallirana*, nom de lloc de Catalunya; *Baleira*, poble de la prov. de Lugo.

ARABÓ, riu de la prov. de Girona que desemboca al Segre. Nom

1. Plini, 3,22. V. Othmer, *Die Völkerstämme von Hispania Tarracensis in der Römerzeit* (cp. I a VI), en *Boletín R. A. B. L.*, VI, 327.

2. Avien, *Or. mar.*, v. 547. V. Othmer, *op. cit.*, 327.

3. Plini, 3,22. V. Othmer, *op. cit.*, 333.

4. *Estudis Romànics*, II, 105.

5. *Orig. hist.*, II.

6. Volem fer notar que les etimologies basades en els noms que consten en els documents del baix llatí, a les quals tan afectat es mostra En Balari, són en general força sospitoses, perquè en moltíssims casos l'escriba es limitava a llatinitzar arbitràriament el nom vulgar. Aquests documents serveixen per a saber l'estat de la llengua vulgar amb ajuda dels mots vulgars que s'hi escorren, i no inversament per a saber la forma llatina originària d'una paraula romànica, car l'època del llatí vulgar ja havia finat en aquells segles. ¿Quin cas podem fer la majoria de les vegades de les formes en què apareixen els noms de lloc en documents dels segles x i xi quan trobem que un nom d'etimologia tan clara com *Monistrol* hi surt amb les bàrbares variants *monistriola* (992) i *munistirola* (992) [V. Mas, IV, 148, 149]? La guia més segura per a trobar l'origen dels noms de lloc segueix essent la forma popular actual.

segurament de procedència basca en sa primera part, a la qual s'és afegit el romànic *bonu*, significat 'pla bo'. Cp. a Catalunya mateix *Arahós*, poble de la prov. de Lleida (= pla fred), *Arabell*, poblet prop de la Seu d'Urgell (= pla bell). Cp. també els innombrables noms de lloc en què surt el basc *ara* i que es troben estesos per la península ibèrica: per exemple, *Aracaldo*, *Aracastel*, *Araceli*, *Aracena*, *Araciel*, *Araduéniga*, *Arabejo*, *Arabayona*, Cp. també el nom d'*Aragón*, *Aragoncillo*, *Aragónza*, *Aragosa*, *Aragüés*, *Aragunde*, etc.¹

AEST, riu del Bergadà. El seu nom surt en un antic document: «in flumen *Ahestes*».²

ARCA, riu del comtat de Besalú, que surt en un document del segle X sota la forma *Archa*.³

ALGAMA, riu de la prov. de Girona que desemboca a La Muga: «torrentem quod dicunt *Algama*», any 913.⁴ Cp. *Algameca*, nom de dues cales de la illeta de Tarrasa, a l'oest de Cartagena; *Algamitas*, lloc de prov. de Sevilla, riu afluent del Guadalquivir i nom d'una gran penya a 5 qm. de Sevilla.

BESÓS. Aquest riu, que desemboca al mar al nord-est de Bar-

celona, portava en l'antiguitat el mateix nom de l'actual Badalona, per on passa. *Baetulo* és, efectivament, el nom que li dona Mela (2, 90). Hem de creure, doncs, que en el nom actual *Besòs*, tenim un derivat de l'arrel *bet-* de l'antic *Baetulo*, a la qual s'és afegit el sufix romànic *-osu*, havent també sofert l'evolució de la *t* (*d*) intervocàlica a *s*, fenomen no desconegut del tot en català, com ho mostren certes paraules isolades, com *Rosas*, *ausir* (de RODON, AUDIRE), i *es-pasa*, *llampresa* (de SPATHA, LAMPRETA). No obstant l'abundor de noms de lloc en tota la península, que tenen el radical *bes-*, fa sospitar que el nom del *Besòs* no tingui res que veure amb *Baetulo*. Cp. a Catalunya *Besalú*, *Besan* i *Besora*, *Besande* (prov. de Lleó), *Besaña* (prov. de La Corunya), *Besaya* (riu de la prov. de Santander), *Besedo* (prov. d'Oviedo), *Beseiro* (prov. de Pontevedra), *Besejos* (prov. de Pontevedra), *Beseño* (prov. de La Corunya), *Besians* (prov. d'Ozca). En Balari⁵ proposa una etimologia fantàstica de *Besòs*, fonamentant-se, segons ell acostuma, en les formes amb què surt el nom en els antics docu-

1. La presència tan freqüent del nom *Ara* en la toponímia hispànica ens fa dubtar de l'etimologia, fins avui corrent, que s'ha donat a *Zaragoza* (*Cæsar Augusta*). ¿No es tractaria d'un *Aragoza* (cp. *Aragosa* esmentat més amunt) amb l'article *ipse* aglutinat?

2. Montsalvatje, XI, 184.

3. Id., id., 257.

4. Id., IV, 44.

5. *Op. cit.*, 125.

ments. *Bisoccium*, *Bisocium* i *Bisaucium*, formes que apareixen en documents dels segles X i XI, li suggereixen l'etimologia *Bis Saucia* (*Saucia*, en el Ducange, és una forma alterada de *SALICE*), a la qual fa significar «dues salzeredes», relacionant aquest significat amb les salzeredes que diu que hi ha a les dues vores del riu. No sabriem acceptar una etimologia basada en tan migrat fonament i en una traducció tan arbitrària com la que es dóna a l'estranya i bàrbara expressió *Bis Saucia*.

BIANYA, riu que consta en antics documents: «in rio quae dicunt de *Bianna*», 858; «rio que dicunt *Bianna*», 1100,¹ i que dóna nom a l'actual vall de Bianya, a la prov. de Girona.² Cp. *Viana*, nom de diversos pobles de les prov. de Navarra, Guadalajara, Sòria, Orense, Lugo, Valladolid i Portugal; *Viaño* (prov. de Santander); *Viaña* (prov. de Santander i Lugo); *Viañes* (província de Biscaia).

BORROR, afluent del Fluvià que consta en antics documents: «in rio qui dicunt *Borrora*», segle X.³

CETA, riu de la prov. d'Alacant. El nom d'aquest riu sembla

relacionat amb els noms del *Tet*, *Tec*, *Ter* (ant. *Tezer*), *Set*, *Ser* (ant. *Seser*), que constitueixen una família caracteritzada per la presència de la síl·laba *es*. Vegi's més avall l'article sobre el nom *SER*.

CLODIANUS. V. FLUVIÀ, p. 28.

EBRE, l'antic *IBERUS*, *HIBERUS* o *HIBERUM*.⁴ Farem observar que aquest nom està segurament en estreta relació amb el nom basc *ibaya* 'riu',⁵ i que trobem representat a Catalunya pel nom *Ibars*, poble a la vora del Noguera-Ribagorçana, i per la paraula *Ibonets*, nom que donen als estanys dels vessants septentrionals de les Ma-leïdes.⁶

ESERA, riu del Ribagorça. Vegi's ço que diem més avall sobre el *SER*.

ESTERRI, potser el nom antic del Noguera-Pallaresa, que passa pel poble actual d'aquest nom, com sembla deduir-se d'un doc. de l'any 844 en què consta un «fluvium *Sterriam*».⁷ i d'un altre de 880 («fluvium *Sterria*»). És, indubtablement, un nom èuscar.

GAVARRA, riu de l'alt Urgell, tributari del Segre.

GAVARRESA, riera del Llussanès que desemboca al Llobregat. Aquest i l'anterior tenen as-

1. Monsalvatje, XI, 112 i IV, 22.

2. Els límits de la vall es troben assenyalats en Monsalvatje, x, 259.

3. Monsalvatje, XI, 247.

4. La indicació dels passatges dels textos grecs i llatins que esmenten l'Ebre es troba en Othmer, 337, nota 6. V. Bibliografia.

5. En el glossari de Lucio Marineo Sículo de 1522, esmentat per Menéndez Pidal, *Introducción al estudio de la fonética vasca*. Rev. Fil. española, 1920, 23.

6. *Bull. Centre Excurs.*, 1916, 267.

7. Monsalvatje, XI, 104.

pecte de venir de l'èuscar, com ho sembla indicar el suf. *arra*, adverbí de lloc que significa procedència o veïnatge. Cp. *Gavà* (prov. de Barcelona); *Gavardà* (prov. de València); *Gavarrós* (prov. de Barcelona); *Gavàs* (prov. d'Osca); *Gaver* (prov. de Lleida); *Gavés* (íd.); *Gavin* (prov. d'Osca); *Gaviria* (prov. de Guipúscoa).

GES, riu prop de Sant Pere de Torelló. Cp. *Gesa* (prop de Viella, Aran).

GISTAU, riu afluent del Cinca. El seu nom surt en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell: «pago *Gestabiensis*».¹ Cp. *Gestàl* (4 pobles de la prov. de La Corunya); *Gestalbello* (prov. de Lugo); *Gesta* (prov. de La Corunya); *Gestagar* (prov. de València); *Gesteira* (diferents pobles de Galícia); *Gesteiro* (muntanya de la prov. de Pontevedra); *Gestelas* (prov. de Lugo); *Gestós* (prov. de íd.); *Gestosa* (prov. d'Orense); *Gestosel* (provincia d'Oviedo).

GURRI, riuet que passa prop de Vic. Ve de l'èuscar *gorri* 'roig'?

ISÀBENA, riu del Ribagorça. Vegi's ço que diem més avall sobre el nom SER.

LAVANSA, «riu molt copiós que llança ses aigües blanques i es-

cumejants al Segre».² El nom consta en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell: «ualle *Labancia*».³ Té res que veure amb el radical èuscar *laban*, 'llisquívol, suau, mans'?

LLIERCA, riu que desemboca al Fluvià a Palau de Montagut. Tenim en els antics documents les següents formes d'aquest nom: *Liercha*, 972,⁴ *Lidercha*, 1017,⁵ *Lizerca*, 937 i 978.⁶ Notem la coincidència amb el basc *lizar*, 'freixe' amb el sufix *-ca* de sentit col·lectiu, de què en resultaria el mateix significat del mot català *Freixeneda*, *Freixinet*, 'lloc de freixes'.

LORIA, torrent que desemboca a la Balira.⁷

MUGA (LA —), riu de l'Empordà que desemboca per Castelló d'Empúries; anomenat ALBA per Plini (3, 22) i ANYSTUS per Avien (*Or. mar.*, v. 547).⁸ És un dels noms de més clara i evident etimologia basca. *Muga* en basc significa 'frontera.' ¿És que assenyalava, en temps pre-romans, la frontera entre dos o més pobles? En Sanpere i Miquel, en sa *Toponomàstica catalana*,⁹ s'inclina a veure-hi la frontera dels ligurs, apoiant-se en un text del Pseudo-Scylax que diu: «Ligurium ab Emporio usque

1. *Estudis romànics*, II, 107.
2. *Bull. Centre Excurs.*, 1918, 8.
3. *Estudis romànics*, II, 105.
4. *Monsalvatje*, XI, 226.
5. *Id.*, II, 256.
6. *Id.*, XI, 166, i II, 212.
7. *Bull. Centre Excurs.*, 1916, 17.
8. *Othmer*, 327.
9. *Citat per Monsalvatje*, X, 269.

ad Rhodanun fluvium.»¹ Deixem tan interessant qüestió al judici dels historiadors.

NOGUERA. Dels rius d'aquest nom en tractem en una altra part del nostre treball. L'etimologia aparent sembla NUCARIA, de NUCE. Però ens fa suspecta aquesta etimologia la presència del nom de lloc *Cas-iellar de Nuc* vora les fonts del Llobregat (que en un doc. de l'any 1010 surt sota el nom de *Castellare de Nuce*²) i *No-hedes*, nom d'un conegut estany, que semblen indicar una procedència distinta. En l'*Atlas of ancient & classical Geography* publicat per la *Everyman's Library*, en el mapa corresponent a l'Espanya romana, figura aquest riu amb el nom de NUCARIA. Creiem que es tracta d'una fantasia, al menys d'una notícia sense fonament, perquè ni Hübner en els *Monumenta linguae ibericae*, ni Schulten en el *Hispania* fan constar aquest NUCARIA entre els rius de l'època romana.

SAMBROCA. Un riu al sud d'Empòrion, que no pot ésser altre que el Ter, és així anomenat per Ptolomeu (II, 6, 19). Amb aquest nom coincideix el de SAMBUCA, que surt en un docu-

ment de 881,³ situat en el territori de Besalú, prop de Massanet i Corsabell: «in rivo *Sambuceo*. Com que en documents del mateix segle IX surt el Ter amb els noms de *Teder*, *Tezer*, etc. (V. article sobre el TER més avall), hem de concloure que l'antic *Sambroca*, en forma posterior *Sambuca*, no devia ésser el Ter, sinó un altre riu, potser algun dels seus afluents.

ORLINA, riu de l'Empordà, tributari de la Muga. No l'hem trobat en cap document antic, ni pot tenir referència a cap dels rius coneguts dels romans.

SER, riu de la prov. de Girona. Creiem que aquest nom és el mateix que el del *Ter*. De documents antics («in rivulo qui dicunt *Sesarion*», 978⁴) podem deduir que el seu nom primitiu era *Seser*. Tenim, doncs, el parallelisme *Tezer*⁵: *Seser*, en què trobem el tema *ez* precedit de *s-* i de *t-*. En el primer cas es tracta segurament de l'article procedent de IPSU; en el segon, d'aquell curiós prefix *t'* o *ta* (segons sembla, es tracta de l'article *be-reber*) que tantes vegades compareix en la toponímia de la

1. *Geographi graeci minores*, I. El text del Pseudo-Scylax adduït per En Sanpere no permet deduir una frontera tan precisa, perquè, si bé assenyalava Empòrion com a frontera entre els ibers i els ligurs, diu a continuació que d'Empòrion fins al Roine viuen els ligurs barrejats amb els ibers. *Αἴγυες καὶ Ἰβήρες μίγνυταις* (V. Schulten, *Hispania*, 81).

2. Mas, IV, 222.

3. Monsalvatje, IV, 108.

4. Id., II, 215. En un document de 1096 ja surt amb el nom actual *Ser*. Id. XI, 360.

5. V. més avall article sobre *Ter*.

península ibèrica¹ (i que ja trobem en el nom pre-romà de TICIS). D'aquests *sez-* i *tez-* amb el sufix *-ARIU* (> *-er*) surten els *Sezer* i *Tezer* dels antics documents. Aquest *ezer* hipotètic resultaria confirmat pel nom del riu *Esera*, en el Ribagorça.

Hi ha en els rius de Catalunya un grup de noms que semblen pertànyer a una mateixa família: *Ter*, *Tet*, *Tec*, d'una banda, i *Ser*, *Set*, *Ceta*, d'una altra. Tenim documentades les antigues formes *Tezer* i *Se-ser*. Això pot fer-nos suposar que les altres formes modernes *Tet*, *Tec*, *Set*, *Ceta*, surten d'uns primitius **Tezet*, **Tezech*, **Sezet*, **Cezeta*. Així tindríem en tots aquests noms el tema *es*, que designaria el

nom genèric de riu (l'indogermànic *isaros* 'ràpid?'), que s'aplica a gran nombre de rius. Si afegim a aquells sis noms dels rius abans esmentats els de l'*Esera*, *Isàbena*, *Isola* o *Isuela* (el riu que passa per Osca) *Isil*, *Isabarre*, pobles a la vora del Noguera-Pallaresa, i *Isòbol*, tindrem en el domini lingüístic català un nombrós grup de noms de rius i noms fluvials que porten el tema *es*, *is*, com a designació genèrica de riu, amb diferents sufixos, i en alguns d'aquests noms l'aglutinació de l'article IPSE (*Ser*, *Set*, *Ceta*) o del prefix *Ta* (*Ter*, *Tec*, *Tet*). La forma primitiva més pura fóra així la conservada en el nom de l'*Esera* (Cp. el riu *Iser*).

1. V. Schulten, *Die Keltiberer und ihre Krieg mit Rom.*, 38. Schulten posa aquests exemples de l'aglutinació de l'article *ta* a noms de lloc: *Tacape*, *Gabes*; *Tabarka*, *Barka*; *Tarraco*, *Arragona*; *Tillibarris*, *Iliberris*, etc.

A aquesta llista afegirem una sèrie de noms presos de l'actual geografia de la península ibèrica:

Boada, poble de Catalunya; *Taboada*, pobles de les prov. de Lugo i Pontevedra; *Taboadela*, poble de la prov. d'Orense.

Salamanca, ciutat d'Espanya; *Talamanca*, poble de la prov. de Barcelona.

Alava, prov. Vasques; *Talavera*, poble de la prov. de Lleida, i de les de Toledo, Badajoz i Càceres.

Ibi i *Tibi* pobles de la prov. d'Alacant, situats a la mateixa conca. Hi ha el refrany «Primer és Ibi que Tibi», al·lusió a la situació geogràfica dels dos pobles i significant que primer és l'obligació que la devoció (V. J. Martí Gadea, *Diccionario general valenciano castellano*, València, 1891). Segons Martí Gadea, *Ibi* era nomenat *Iber* en l'època romana.

Olite, Toledo.

Tivissa, poble de la prov. de Tarragona; *Eivissa*, illa de les Balears.

Murcia, *Aiguamúrcia*, poble de la prov. de Tarragona; *Torre Tamúrcia*, poble de la prov. de Lleida.

Onyar, riu de la prov. de Girona; *Tonyà*, poble de la mateixa prov.

Aleixar, poble de la prov. de Tarragona; *Taleixà*, poble de la prov. de Girona, i nom d'una muntanya pirenenca prop de Bassegoda.

Siurana, poble de la prov. de Tarragona; *Tiurana*, poble de la prov. de Lleida.

Santa Maria d'*Oló*, poble de la prov. de Barcelona; Sant Salvador de *Toló*, poble de la prov. de Lleida.

SET, riu que corre per la comarca de les Garrigues. Aquest nom, comparat amb el del riu *Tet*, ens ofereix el mateix paralelisme que hem vist entre *Ser* i *Ter*, i ens porta a admetre la forma hipotètica *Seset*.

SEGRE, riu tributari de l'Ebre. Aquest riu és esmentat, sota el nom de SICORIS, per Cèsar, en el *Bellum Civile* (I, 48) i en el mapa més antic d'Espanya, que data del segle VIII.¹

SIÓ, riu de la Segarra. Comparaix en un doc. de 1033 : «in rivo *Cione*».²

SUBI. Aquest riu, citat per Plini,³ és el Francolí segons Othmer,⁴ i el Gayà segons Schulten,⁵ el qual afegeix que era anomenat així, sens dubte, per la veïna Subur.

TEC, riu del Rosselló. Trobem el seu nom sota la forma *Tecum* en un document de 870.⁶

TET, riu del Conflent. Apareix amb el nom *Tedo* en un document de 957 :⁷ «In flumine *Tedo*». V. ço que hem dit en l'article sobre SER.

TER. Aquest riu, un dels més

importants de Catalunya, porta en temps dels romans els noms següents : TICIS,⁸ TICER,⁹ SAMBROCA.¹⁰ La forma *Tichis*, que esmenta en F. Carreras Candi,¹¹ i que identifica erradament amb La Muga, no l'hem vista usada per cap dels antics geògrafs. Les més antigues formes romàniques d'aquest nom són les següents: *Teder*,¹² *Tezere*, *Tezero* (833), *Taceram* (844); *Tedzere* (869); *Tether* (922); *Teizer* (960).¹³ V. en l'article sobre SER ço que hem dit sobre aquest nom.

TERRI, un afluent del Ter. En aquest nom hi havem de veure el mateix nom del *Ter* alterat per un sufix de significació desconeguda, segurament preromà.

TICIS, TICER. V. TER.

TULCIS, riu de Catalunya en temps dels romans,¹⁴ que Othmer identifica amb el Gayà¹⁵ i Schulten amb el Francolí.¹⁶

UDIVA o UDUBA, riu del territori dels Ilercaons, o sia del sud de la prov. de Tarragona. Porten aquesta notícia Oth-

1. Schulten, *Hispania*, 24, 47.

2. *Estudis romànics*, II, 94.

3. 3, 21.

4. *Op. cit.*, 335.

5. *Id.*, 49.

6. Monsalvatje, IV, 232.

7. *Id.*, XI, 184.

8. Mela, 2, 89.

9. Plini, 3, 22.

10. Ptolomeu, II, 6, 19.

11. *Geografia de Catalunya*, I, 815.

12. Balari, 129.

13. Monsalvatje, XI, 99, *passim*.

14. Mela, II, 90.

15. *Op. cit.*, 335.

16. *Id.*, 49.

mer¹ i Carreras Candi.² Hübner i Schulthen no l'esmenten. UR, tributari del Segre. Cp. el basc *ur*.

URBIÓ. En una donació d'alous situats entre Flassà i Mollet, de l'any 869, surt la forma llatinitzada d'aquest riu : «super fluvio *Urbione*».³

II. NOMS REFERENTS A LA FORMA, LA GRANDÀRIA, SITUACIÓ, ETC.

CURVU : riu *Corb*.

ANGUSTU : I, el *Congost*, en el Vallès, nom també de la comarca per on passa. En aquest nom tenim el resultat de l'encreuament de CONCHA amb ANGUSTU. També porta el nom de *Congost* una regió catalana. 2, riu *Angost*, a la Cerdanya. 3, *Angostirina*, riu de la Cerdanya.

AMPLUM : riu *Ample*, afluent del Tec.

FORATUM : riu *Foradada*, en el Ripollès. Amb aquest mateix nom és designat en un document llatí de 937.⁴

FURCA : riu *Forcall*, a la prov. de Castelló.

MAJORE : riu *Major* al Rosselló i a la Plana de Vic. Apareix en un document de 947: «in ipso rio *Majore*».⁵

MEDIUM : riu *Metge*, al Bergadà, tributari del Llobregat. Aquest nom representaria una variant en l'evolució de MEDIU dintre el domini català, que es podria explicar admetent la diptongació primitiva de *ē* davant palatal, com en el pro-

vençal (*mieg*). El primitiu català **mieg*, **miege* hauria tingut així una doble evolució: *metge* per assimilació i *mig* per palatalització de *e*, causada per la influència recíproca de les dues palatals que la volten.

SALIENTEM, p. pres. de SALIRE: saltar. Aquesta designació ha donat el cat. *Sallent*, nom de la vila de Catalunya a la vora del riu Llobregat i d'un riu de la prov. de València. També porta aquest nom una vila de la prov. d'Osca, a les muntanyes de Jaca. Tenim documentat aquest nom en un text del segle XI, on surt amb el nom *Saliente*.⁶ Cp. l'antic català *sàller*, sortir, que encara és viu al Conflent (Dic. Aguiló).

*SERPES (per SERPENS) : riu *Serpis*, a la prov. de València.

TORTUM : I, riu *Tort*, al Ribagorça, tributari del Noguera Ribagorçana. 2, *Tort*, tributari del Llobregat. 3, *TORTARIAM : riu *Tordera*, que desemboca a la costa de Llevant. És el riu que els romans conei-

1. *Op. cit.*, 340.

2. *Id.*, I, 814.

3. Monsalvatje, XI, 121.

4. *Id.*, *id.*, 166.

5. *Id.*, IV, 229.

6. Balari, 137.

xien amb el nom ARNUM.¹
Surt amb la forma *Tordaria* en documents dels anys 878, 1045:

«in rivo *Tordarie.*»² 4, *TOR-
TELLUM : riu *Tordell*, al Pla de
Bages, tributari del Cardoner.

III. NOMS REFERENTS AL SOROLL

*MUGENTEM (per MUGIENTEM):
riu *Mogent*, al Vallès. És cu-
riosa la forma *Modente* amb què
surt el nom d'aquest riu en un
document de l'any 1108.³

*RUGENTEM (per RUGIENTEM) : 1,
riu *Brugent*, tributari del Fran-
colí, i un altre del mateix nom
tributari del Ter. En aquest
nom tenim l'encreuament de
RUGIRE i BRAMARE, que també

ha donat el fr. *bruir* i altres for-
mes dialectals romàniques. El
tributari del Francolí és també
conegut amb el nom *Brunzent*,
on tenim una pertorbació fon-
ètica causada per *brunzir*. 2,
riu *Bugent*, tributari del Ter,
en el qual veiem una transfor-
mació fonètica de *brugent* cau-
sada per *mugent*, potser a tra-
vés de **burgent*.

IV. NOMS REFERENTS AL COLOR

ARGENTEUM : riera d'*Argensola*,
que prové de les serres de Vi-
ver i Serrateix.⁴

ARGENTUM : *Argentona*, nom de
poble i del riu que hi passa. El
nom està documentat, l'any
878, en la mateixa forma ac-
tual : «juxta rivo *Argentona.*»⁵

CACARE : *Caganell*. Porten aquest
nom una riera que desemboca
al Ter, més avall de Ripoll; un
torrent a Mollet del Vallès; un
antic estany de Barcelona.
En Balari⁶ pretén que aquest
nom deriva de CACCABUS, 'cas-

sola', 'paella'; etimologia que
tant la fonètica com la semàn-
tica obliguen a rebutjar. L'e-
timologia CACARE és indubta-
ble, i l'acaben de confirmar els
nombrosos representants que
en els noms dels rius té el llatí
MERDA (V. més avall). La
brutícia de les aigües d'un riu
suscita espontàniament, en la
llengua popular, denomina-
cions d'aquesta espècie.

*FUSCIDUS : *Foix*, riu del Pene-
dès. En el REW., no consta
*FUSCIDUS. Aquesta forma

1. Othmer, 333.

2. Mas, I, 93; v, 22.

3. Id., v, 129.

4. *Argenteus fluvius*, *argenteus amnis*, era el nom d'un riu de l'antiga Itàlia.

5. Mas, I, 93.

6. *Op. cit.*, 160.

hauria sortit de FUSCUS, com MUSCIDUS 'molsós' va sortir de MUSCUS 'molsa'.

RUBRICATUM (de RUBRUM, 'roig'): *Llobregat*. Aquest nom fou posat pels romans, i consta en alguns textos de geògrafs grecs i llatins.¹ Ja en textos antics llatins surten les formes LUBRICATUM i LAUBRICATUM.² En un document de 986 surt la forma *lubergado*,³ i en un altre de l'any 1000, *lubrigato*.⁴ Les formes amb *l-* procedents de LUBRICATUM han nascut de l'encreuament de RUBRICATUM amb LUBRICUM, que en llatí significava 'lliscant, mòbil, ràpid', i s'aplicava als rius (*lubricus amnis*, usa Horaci significant un riu de ràpid corrent).

RUBRICA : *Llobrega*, nom d'un torrent que passa a tres quarts de Riells,⁵ i d'una vall. Encreuament de RUBRICA amb LUBRICA.

*RUBRICOSUM : *Llobregós*, riu que desemboca al Segre, a Pons; nom sortit d'un encreuament de *RUBRICOSUM amb LUBRICUM. Una forma curiosa és *Riubregós* (Castellfullit de —), on tenim *RUBRICOSUM amb la substitució de la inicial *ru-* per *riu-*, deguda a una etimologia popular.

*LUCIANUM (de LUCE, 'lúcid, brillant') : *Llussà*, poble, i comarca del *Llussanès*.

MERDA : *Merdàs*, riu tributari del Fresser; *Merdança*, riera que passava per Barcelona a l'Edat mitjana; *Merdançar*, riu tributari del Ser; *Merdançol*, riu que neix a les rieres de Viladà i Borredà; *Merdans* riu tributari de l'Orlina. *Merder*, riu que passa per Vic, on per eufemisme solen anomenar-lo *Meder*. En Balari⁶ porta documents en què surten diverses formes (*merdario*, *meritario*, *merdanciano*, *merdancio*, etc.) llatinitzades d'aquests noms. Hem d'afegir a aquests la forma *Merdecano* (*Merdecano*?), riu del terme de Sant Cugat, que apareix en un document de l'any 1035.⁷ En Balari es resisteix a l'evident etimologia que aquí donem a tots aquests noms, i els fa derivar de MERUS (*MÉRITUS, *MERITARIUS, etc.), que significa 'pur', justament tot el contrari de la significació de la nostra etimologia. En tot cas s'hauria de consultar els habitants de les localitats per on passen aquests rius perquè ens diguessin si són nets o bruts, i llur testimoni tindria més valor que els estudis etimològics que poden fer-se sobre aquests noms. Interinament, però, creiem poc versemblant l'etimologia proposada per En Balari. A part que el derivat

1. Mela, 2, 90; Plini, 3, 21; Ptolomeu (que el posa erradament al nord de Barcelona) 11, 6, 18. V. Schulten, 49; Othmer, 333.

2. Othmer, 333.

3. Mas, iv, 107.

4. Id., id., 184.

5. *Diccionari Aguiló*.

6. *Op. cit.*, 119-121.

7. Mas, v, 34.

*MÉRITUS de MERUS ni existeix en llatí, ni pot explicar-se satisfactòriament, l'etimologia que proposem té l'aventatge d'explicar totes les formes. Recordarem l'etimologia semblant que ens dona el nom del riu *Caganell*, que ve a corroborar la que proposem per a aquesta família de noms. Els perills que té el fixar-se massa en les formes que surten en els documents del baix llatí són ben patents en aquest cas. El fet de sortir *meritario* al costat de *merdario* demostra la poca i sempre relativa valor que tenim de donar, en les recerques etimològiques, a aquestes capricioses llatinitzacions dels mots vulgars en què s'entretenien els bàrbars escribes de l'alta Edat mitjana. Al capdavall hem de convenir que les formes més acostades als mots llatins d'origen són les que viuen actualment en llavis del poble.

*MERITUS : *Meritxell*, un dels braços de la Balira. La forma llatina hipotètica podria é-

ser un diminutiu de *merus* 'pur' (*merae nudae*, trobem en Ovidi). En aquest cas podria trobar aplicació l'etimologia erradament atribuïda per En Balari a la família de noms estudiada en l'apartat anterior.

MERULUS, de MERUS, pur : *Merlés* (*MERULENSIS), riu tributari del Llobregat que dona nom a una comarca catalana. Aquest nom surt en la Consagració de la Seu d'Urgell.¹ Cal fer notar que MERULA és un riu de l'antiga Itàlia.² Prop del riu Merlés hi ha el poble de *Merola* (també figura en la Consagració de la Seu d'Urgell),³ que pot ésser un altre diminutiu de MERUS.

NIGRUM : *Nere*, riu que neix a l'estany del mateix nom, a la Vall d'Aran.

RUBEUM. En documents dels anys 985, 986, trobem *orio rubeo*,⁴ i en un de 1057 *orio rubio*,⁵ que sembla que haurien de respondre a un riu 'roig'.

VIRIDEM : *Rivert* (RIVUS VIRIDIS), riu de la Conca de Tremp i nom d'una font i d'un poble.

V. NOMS REFERENTS A DIVERSOS ACCIDENTS

BUXUM : *Boix*, riu del baix Urgell, tributari del Segre.

CANNA : riu de *Canyelles*, en el Penedès.

FENUCULU : *Fonollosa*, riu, tributari del Cardoner, en el Pla de Bages.

ILICETUM (bosc d'alzines o au-

1. *Loc. cit.*, 106.

2. Daveluy Quicherat, *op. cit.*

3. *Loc. cit.*, 107.

4. Mas, IV, 104.

5. Monsalvatje, V, 34.

lines) : *Olet*, riu del Conflent. Surt en un document de l'any 957¹ : «in rivo *Oleto*».

PIRULA : *Riu de Billes*. En un document de 917 trobem la forma *Birlas*,² que ens posa en presència de PIRULA diminutiu de PIRUM 'pera'. Aquesta etimologia també s'aplica al mot *bitlla*, cast. 'bolo', 'birla', pal per a jugar que es planta a terra i té la forma d'una pera. L'explicació etimològica que donem al nom *Riu de Billes* te aplicació a *Riu de Peres*? O es que en aquets cas es tracta de PETRA?

ARENARIUM. En un document

de 952 trobem : «et de circi si cut discurrit alveus *arnaria*».³ El riu *Arnera* és tributari del Manol.

*ARENIUM, forma que es troba en documents molt antics⁴ : *areny*, abundant en la toponímia catalana i que entra en la formació en el nom *Bastareny*, riu tributari del Llobregat.

CAMPUS : *Campells*, riu del Conflent.

CAPRA : riu de *Cabrils*, en el Conflent.

ROCCA (origen desconegut) : *Roca*, riu de la Conca de Tremp.

SABURRA : *Sahorra*, riu del Conflent. Cp. cast. *Zahorra*.

VI. NOMS D'ORIGEN ARÀBIC

VINALOP, prov. d'Alacant.

CENIA, tributari de l'Ebre.

GUADALEST, riu de la província d'Alacant.

BENISSA, riu de la prov. de València.

GUADALAVIAR o riu Túria.

VII. NOMS DOCUMENTATS D'ORIGEN DESCONEGUT O DE LES LOCALITATS PER ON PASSA EL RIU

AGEMALO : afluent del Fluvià : «in rio que dicitur *Agemalo*», any 978.⁵

AGINNUM : riu que passa per Sant Aniol : «super fluvium *Aginum*» (en el comtat de Besalú) any 872.⁶

BUÏGA, prop de Banyoles : «in rio quem dicunt *Budiga*», any 1027.⁷ Aquest nom, que també es troba en els dialectes del sud de França, significat 'erm', 'goret', sembla d'origen cèltic.⁸

1. Monsalvatje, XI, 184.

2. Mas, IV, 29.

3. Monsalvatje, XI, 179.

4. Balari, 130, 131. ARENIUM és el nom d'una vila de la Itàlia romana.

5. Monsalvatje, II, 211.

6. Id., IV, 232, 3.

7. Id., XI, 271.

8. REW, 1184.

CACER, prop de Besalú : «flumine de *Cacer*», any 977.¹

CAPELLADA, a la comarca de Besalú : «in ipsa aqua que dicunt *Capelada*», segle XI.²

FERRERA, riu del Pallars, tributari del Noguera-Pallaresa, que consta en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell.³ És referent a aquest, un riu *Ferrario* («rivo *Ferrario*») que surt en un document de 878?⁴

GANGANEL : «torrentem quem vocant *Ganganel*», any 977.⁵

CURCABEL : riu, en l'acte de Consagració de Sant Pere d'Albanya.⁶

LANDARENSIS : «rio *landarensis*», segle X.⁷ El nom correspon a l'actual *Llanàs*, poble del partit de Puigcerdà.⁸

OSOR : passa pel poble d'aquest nom : «et in alio loco qui voca-

tur *Auzor...*», Privilegi a la Mare de Déu d'Amer, 860.⁹ Cp. la forma d'*Assor*, avui *Sorre*¹⁰ en l'acte de Consagració de la Seu d'Urgell.

PINYA, en el Bergadà, vall de Merlés : «in rivo *Pigna*», 957.¹¹

SCACARI, nom d'un riu prop de Sant Llorenç de la Muga, en un document de 972.¹²

TENES, en el Vallès : «*Tenense*», 1063;¹³ «in rivo *Tenesi*», 878.¹⁴

VALLÈS : «alveo *Vallense*», 984.¹⁵

VALLFOGONA, prop de Sant Joan de les Abadesses : «in rivo *Valle faecunda*», 961.¹⁶

VALLEGELANO : «in ipso rivulo quem dicunt *Vallegelano*».¹⁷

BERREGAR, torrent prop de Beuda, 1075.¹⁸

CASOLIS, torrent entre Palera i Capellada : «*torrenculum Casolis*», 1075.¹⁹

VIII. NOMS DERIVATS DE «AQUA»

AQUA : *Aigua de Vall* : riu a la comarca de Solsona. *Aigua de*

Valls : riu que passa per Gòsol, poble del bisbat d'Urgell.

1. Monsalvatje, XI, 226.
2. Id., id., 291.
3. *Loc. cit.*, 107.
4. Monsalvatje, XI, 41.
5. Id., II, 206.
6. Id., X, 169.
7. Id., XI, 211.
8. Id., X, 197.
9. Id., XI, 116.
10. *Loc. cit.*, 107.
11. Monsalvatje, XI, 184.
12. Id., id., 211.
13. Mas, V, 47.
14. Id., I, 93.
15. Id., IV, 96.
16. Monsalvatje, XI, 198.
17. Id., II, 246.
18. Id., X, 140.
19. Id., id., 160.

- Dues-aigües*, poble a la vora de la riera de Riudecanyes. *Aigües*, riera i poble de la província d'Alacant.
- AQUA ALBA : *Gualba*, poble del Montseny. Deu segurament aquest nom al salt d'aigua. Consta en documents dels segles X i XI.¹ Ultra els documents que aporta En Balari, n'esmentarem altres dos : «*agua alba*», 984.² «*agua alba*», 1045.³
- AQUIS ALBIS : Sant Esteve de *Guialbes*, poblet de la prov. de Girona.
- AQUA ALTA : *Gualta*, poble de la prov. de Girona, a la vora del Ter; *Gualda*, caseriu del terme de Lleida; *Gualter*, poble de la prov. de Lleida.
- IN AQUIS : *Nas*, poble del partit judicial de la Seu d'Urgell.
- DE AQUIS : *Das*, poble de la Cerdanya; *Dachs*, llinatge.
- IPSIS AQUIS : *Sas*, poble del partit judicial de Tremp; *Sax*, a la vora de l'estany d'Elda, regne de València. Per aquests noms i els tres precedents cp. *Aix* < AQUIS.⁴
- AQUA BELLA, lloc situat a Santa Bàrbara, districte d'Oix, província de Girona, que surt en documents antics : «*Aqua bella*», 1017;⁵ «*Aquabella*», 1100.⁶
- BONA AQUA : *Bonaigua*, riu que desemboca al Noguera-Pallaresa, prop de València d'Aneu.
- AQUA FRIGIDA : *Aiguafreda*, poble a la vora del riu Congost.
- AQUA LATA : 1, *Igualada*, vila de prov. de Barcelona, a la vora de l'Anoia. Surt en documents molt antics.⁷ 2, *Anglada*, llinatge que podria venir del locatiu precedit de *in* (IN AQUA LATA > **naglada* > **nanglada* > *anglada*).⁸
- INTER AMBAS AQUAS : *Tramaygues* i *Tremaygues*, llinatges (Dic. Aguiló).
- IN AQUIS LEVIBUS : *Anglès*, poble a la vora del Ter (> **naglès* > **nanglès* > *anglès*); cas paral·lel fonèticament a l'anterior *Anglada*. Cp. el nom del poble francès *Eyglis*, procedent de AQUISLEVIS.⁹ En el cas de *Anglès* tenim l'afegidura de la preposició *in*, si no es tracta d'una *n* epentètica. Aquest nom surt en la mateixa forma actual en documents dels segles IX i X : «in loco qui dicitur vallis *Anglesis*», 860;¹⁰ en forma d'*Anglès* figura en un document de 949.¹¹ *Anglesola*, diminutiu d'*Anglès*.

1. Balari, 141.

2. Mas, IV, 98.

3. Id., v, 20.

4. Meyer-Lübke, *Einführung*, 235.

5. Monsalvatje, x, 131.

6. Id., xi, 112.

7. Balari, 149.

8. Podria tractar-se de la inserció de *n*, freqüent en la fonètica de les llengües romàniques. Cp. Meyer-Lübke, *Einf.*, 233. Sobre el locatiu aplicat a noms de lloc, cp. id., id., 234, 235.9. Meyer-Lübke, *Einf.*, 235.

10. Monsalvatje, xi, 116.

11. Id., id., 172.

IN AQUA LEVI : *Manlleu*, a la vora del Ter. L'evolució fonètica seria **naglleu* > **nalleu* > **nalleu* > *manlleu*.

AQUAE MERAЕ : *Amer*, poble i riu de la prov. de Girona. Surt en documents del IX i X, en la mateixa o semblant forma actual : «*fluvium Amera*», 844;¹ «*fluvium que dicitur Ameira*, 949,² on tenim una curiosa diptongació de *é*.

AQUAE MERACULAE, això és, com AQUAE MERAЕ, 'aigües pures':³ *Guimerà*, poble de la prov. de Lleida, a la vora del riu Corb. L'evolució fonètica seria : *Guimeral* > *guimerai* > *guimerà*, si no és preferible partir del derivat *MERANUS.

AQUA MURCIDA, això és, 'aigua peresosa, corrent lenta'⁴ : *Aiguamúrcia*, poble de la província de Tarragona, a la vora del riu Gaià. ¿Ha de veure res amb el nom de la ciutat de *Múrcia* i amb la forma *Tamúrcia* (*Masos de Tamúrcia*, *Torre de Tamúrcia*)?

AQUA NIGRA : *Aiguanegra*, poble del partit d'Olot; *Llanera*, riu que passa prop de Torà, tributari del Llobregós, on té lloc l'aglutinació de l'article ILLA.

AQUAE NIGRAE : *Coaner*, riuet i

poblet del partit judicial de Manresa.

AQUA ORIGINALIS : *Gornal* (?), poble del partit de Vilanova, prov. de Barcelona. Cp. amb l'etimologia d'*Orense* < AQUAE ORIGINIS.

AQUIS RAPIDIS : *Grats*, riera que desemboca al Merdàs, i muntanya que és partió de les aigües dels rius Fresser i Merdàs.

AQUAE SOLIS : *Gassol*, poble(?), llinatge. Era el sol una divinitat grega i oriental adoptada pels romans a la qual consagraven les aigües de fonts i rius. Així veiem *Solis fons*, en Plini,⁵ i *Aqua Solis*, nom de lloc a la Britannia.⁶

AQUA VIVA : *Aiguaviva*, nom d'un poblet de la prov. de Tarragona, i d'un altre de la de Girona.

*AQUACULU : *Gaià*, riu de la província de Tarragona que desemboca prop d'Altafulla, i un poble a la vora del Llobregat, a la confluència d'una riera. El riu Gaià era, segons Othmer, l'antic TULCIS (V. p. 9). Ens inclina a proposar aquesta etimologia la forma *Galla*, que hem vist figurar dos cops en un document de 1010⁷ i que sembla indicar la pronunciació *galá*, i el derivat *aiguall* que consta

1. Monsalvatje, XI, 104.

2. Id., id., 173.

3. Cal fer notar que *merus* fou un mot de gran vitalitat en llatí, aplicat sobretot al vi i a l'aigua, com ho demostren la gran quantitat de derivats: *merace*, *merachus*, *meraculus*, *meraculus* (*meracissimus fons*), *meralis*, *meratus*, *merosus*, *merulator*, *merulentus*.

4. Cp. ptg. *murcho*, galleg *murcio*, REW.

5. Dic. Quicherat, Daveluy.

6. *Atlas antiquus*, Ed. Everymann.

7. Mas, IV, 222.

en el Diccionari Aguiló amb el significat «lugar pantanoso» (text de l'Eximenis), que deriva evidentment de *AQUACULU. El nom *Gallà* o *Gaià* seria, doncs, *aiguall* o *aiguai* amb el sufix -ANUS o -ARE.¹

*AQUALARIA : 1, *La Galera*. Aquest nom abunda a la toponímia de Catalunya. El porten un riu tributari de l'Ebre, una riera que desemboca al Segre, un poble a la vora del Gaià, un poble a la vora del Llobregat, un poble a la vora del riu del mateix nom. El derivat porta aglutinat l'article i hauria d'escriure's : *L'Agalera*, d'on *La Galera*. 2, *Glorianes*, riera dels Pireneus Orientals, poble del bisbat de Perpinyà, a la vora d'una riera. Aquest nom resulta d'afegir a *AQUALARIA el sufix -ANA (**acloriana* > *gloriana*) i de la influència de *glòria* o *clariana*. 3, *Glorieta*, riuet de la prov. de Tarragona que baixa de Montreal i desemboca al Francolí; un poble de la prov. de Lleida; un poble de la de Tarragona; on tindriem *AQUALARIA amb el sufix -eta, amb la mateixa evolució vista en el cas precedent.

AQUALE. D'aquest mot deriven nombroses formes catalanes indicant coses d'aigua, com *aigualada*, *aigualeix*, *aigualejar*,

aigualer, *aigualiment*, *aigualós*, etc.² La forma *aquale* la trobem com a nom d'un corrent d'aigua en un document del segle X³: «in ipso *aquale*».

AQUALIA : nom de lloc en un document de 1011.⁴

*AQUAMINE : *Carme*, riu i poble de la Segarra. Cal explicar la presència de -r-. És coneguda la vitalitat del sufix -amen en les llengües romàniques amb significació col·lectiva. En aquest cas tindriem de partir del cas oblic i no del recte, com en la generalitat dels casos. Cp. *justam*, *eixam*, etc.

*AQUAMINE + *AQUARELLA (o *AQUARICULA) : *Caramella*, riu tributari de l'Ebre.

*AQUARACULU (AQUARIUM o AQUARE + ACULU) : *xaragall*, excavació que fa un corrent d'aigua pels marges. La derivació ofereix una metàtesi i l'aglutinació de l'article *ipse* (*ipsu aquaraculu* > **sagarall* > *xaragall*). Trobem la forma *aragallo*, això és, ja amb la metàtesi acomplerta en un document de 1021.⁵ En Balari⁶ fa venir *aregall*, i *xaragall* d'un mot hipotètic *aregarium* > *aregalium*, que inclou, segons ell, la idea d'obrir solc a la terra, guiant-se segurament pels mots catalans *arec* i *aregar*. Creiem que aquesta explicació

1. Faré notar la particularitat que un dels pobles per on passa el *Gaià* és *Callar* (pron. *Kèllá*). És molt possible que sigui el mateix nom influït pel derivat de *castellanus*, en català *catllà*, o *carlà* o *castellar*.

2. *Diccionari Aguiló*.

3. Monsalvatje, xi, 123; altres documents en Balari, 132.

4. Id., x, 129.

5. Mas, iv, 252.

6. *Op. cit.*, 128.

- resta massa en el domini de la imprecisió i de la vaguetat.
- *AQUAROSUS [AQUARE + OSUS]: *Garós*, poble de Lleida.
- AQUATA : *La Goda* (**L'Agoda*), poble prop d'Igualada.
- *AQUATACULU : *Godall*, poble de la prov. de Tarragona, a la vora del riu Galera.
- *AQUATELLA : 1, *Godella*, poble de la prov. de València. 2, *Godelleta*, poble de la prov. de València, a la vora d'un barranc. 3, *Badella* (Font de la —), font molt abundosa que desemboca al Llobregat i neix entre Guardiola i Sercs.
- *AQUATELLU : 1, *Sagadell* (IPSU AQUATELLU), riu de la Vall de Ribes.¹ En un antic document referent al terme de Sant Cugat, datat en 1109, trobem la forma *guadello*.² 2 *Agudells* (*Sant Genís dels* —). En Balari³ ho fa venir d'ACUTU, però aquesta etimologia no és congruent amb la topografia. En F. Torras ja féu observar que no hi ha cap muntanya veïna especialment aguda, i indicà ja l'etimologia que aquí proposem.⁴
- *AQUATORA : *Aiguadora*, riuet de la comarca de Solsona.
- *AQUELLU : *Güell*. Porten aquest nom un riuet i un poble de la

prov. de Girona. A la Vall d'Aran tenim aquest nom com a designatiu del naixement d'un riu, font abundosa. És coneguda la forma aragonesa *güello* i la ribagorçana *güell* com a representants de OCULU. Pot tractar-se d'aquest mot llatí en el nostre cas? Podríem admetre-ho si aquest nom topogràfic comparegués a la Vall d'Aran, veïna del Ribagorça; però no és admissible des del moment que compareix a la prov. de Girona, on la llengua popular no pot haver fet evolucionar OCULU > *güell*. Acceptem, no obstant, la probabilitat d'una confusió semàntica (causada per la fonètica) de *güell* (OCULU) amb *güell* (*AQUELLU) en el Ribagorça. En els noms *Ull de Ter*, *Ulldemolins* i *Ulldeconà*, tenim *ull* (OCULU) amb la significació coneguda de font, fontal de riu.

*AQUILES : *Güils*, poble del bisbat de la Seu d'Urgell, a la vora del Segre.

AQUOLA⁵ : *La Bola*, riera que desemboca al Ges, prov. de Barcelona.⁶

AQUOLU : *aiguol*, que és sinònim de 'xaragall' segons En Bosch de la Trinxeria.⁷ És paraula que surt en documents antics, segons En Balari.⁸

1. *Bull. Centre Excurs.*, 1916, 70. No podria ésser també *quatellu* l'etimologia de *Sabadell*, on tindria lloc l'evolució coneguda de la bilabiovelar *w* > *b* (Cp. *dibúit*, *qbúit*)?

2. *Mas*, v, 132.

3. *Op. cit.*, 65.

4. *Anuari Assoc. Excurs. de Cat.*, 1, 221.

5. AQUOLA és forma que usa Plaute en sentit de raig d'aigua.

6. V. la nota 1 a la paraula AQUATELLU.

7. *Pla y montanya*, 1888, (Vocabulari.)

8. *Op. cit.*, 132.

IX. NOMS DERIVATS DE «AMNIS»

Aquest mot llatí ha estat molt poc fecund en les llengües romàniques. Els romans van portar a les nacions conquerides, com a designació genèrica de riu, els noms de FLUVIUS i RIVUS, que tenen nombrosa família en la llengua popular dels pobles romànics. La toponímia, fins ara, tampoc ha revelat la perpetuació d'AMNIS en aquests pobles, i sols coneixíem els noms de *Teramo* i *Terni* a la Itàlia mitjana, que coincideixen en llur posició amb dos INTERAMNA esmentats en els antics escriptors romans. Aquesta escassa descendència d'AMNIS, almenys en els noms de lloc, no ens havia deixat de sorprendre, perquè AMNIS fou un mot de gran vitalitat en el llatí, com ho demostren els seus nombrosos derivats (*amnalis, amnensis, amnicola, amniculus, amnicus, amnigena*), i particularment els nombrosos noms de lloc llatins, escampats per una gran extensió de l'Imperi, on entra com a component aquesta paraula. *Annum* era anomenat un riu de l'Aràbia; *Amnius* era un riu de la Patagònia, a l'Àsia Menor; *Interamnium* i *Interamnium Flavium* eren dues localitats del territori dels Astures, a la Hispania Tarraconensis; *Interamna*, localitat del Laci; *Interamna*, localitat de la Itàlia inferior; afegim els dos *Interamna*, ja esmentats, que han donat naixença als noms actuals de *Teramo* i *Terni*. L'estudi present sobre els noms fluvials catalans m'ha posat en presència de nombrosos derivats d'AMNIS, dels quals, exceptuats alguns de dubtosos, espero que en restaran un nombre suficient d'indubtables o molt probables, que ens obligarà a admetre AMNIS com una designació fluvial fecunda en la nostra toponímia.

En primer lloc, sembla que tenim AMNIS, convertit en femení de la primera declinació *AMNA,¹ en els següents noms: *Anya*, poble a la vora dreta del Segre; *Agna* o *Anna*, riu del regne de València; *Vilanna*, vila de la prov. de Girona, a la vora del Ter; i en una llarga sèrie de noms en els quals *AMNA sembla haver assumit la funció d'un sufix amb la significació genèrica de riu: *Matarranya*, riu tribu-

1. Cp. el nom abans esmentat INTERAMNA i els canvis de declinació següents: FUSTE > *justa*; PESTE > *pesta*; PUPPE > *popa*; PULICE > *pussa*; CIMICE > *xinxà*; TARMITE > *arna*; MESSE > *messa, -es*; CORTICE > *escorça*; INCUDINE > *enclusa*; etc.

tari de l'Ebre; *Madremanya*, riu i poble de la prov. de Girona; *Fumanya* poble i riu del partit de Berga; *Farfanya*, riu del baix Urgell, tributari del Segre; *Brufaganya*, origen del riu Gaià a les muntanyes de Santa Coloma de Queralt; *Bufaganyes*, poble del partit judicial de La Bisbal, prov. de Girona; *Suterranya*, poblet del bisbat d'Urgell, a la vora d'una riera; *Tristanya*, nom d'un torrent d'Andorra; *Avinganya*, nom d'un antic convent en el terme de Serós, a la riba dreta del Segre, prop de la confluència d'aquest riu amb el Cinca;¹ i, finalment, *Micanyo* (*AMNUM), nom d'un petit afluent del Francolí.

En la toponímia catalana hi ha una llarga sèrie de noms acabats en *-inyà*, *-anyà*, *-onyà*, els quals en llur majoria són evidentment gentilicis en el llur tema en composició amb el sufix *-ANUS* tan general a la toponímia d'alguns països romànics. Els noms de tema gentilici pertanyents a aquest grup són els següents:

Albanyà, vora el riu La Muga i *Albinyana*, vora la riera de La Bisbal, que surten d'*Albinianus* (ALBINIUS);² *Calvinyà*, poble d'Andorra en situació elevada damunt de La Balira i un altre *Calvinyà* en el part. jud. de la Seu d'Urgell, de *Calvinianus* (CALVINIUS); *Campanyà*, poble que no hem trobat i sembla haver d'ésser la forma vulgar d'un *Campaniano* que surt en un document de 991 (Mas, IV, 142, 3), de *Campanianus* (CAMPANIUS); Sant Jaume de *Frontanyà*, en el partit de Berga vora el riu Margansol (*Frontiniano* en l'Acte de Cons. de la Seu d'Urgell, *loc. cit.*, 114), de *Frontinianus* (FRONTINIUS); *Romanyà*, poble del part. jud. de La Bisbal, prov. de Girona, de *Romanianus* (ROMANIUS); *Sabanyà*, poble del partit de la Seu d'Urgell, de *Sabinianus* (SABINIUS), i *Taurinyà*, riera als Pireneus Orientals, de *Taurinianus* (TAUINIUS).³ Gentilicis també són potser: *Alinyà*, riu de la prov. de Lleida que desemboca a la vora esquerra del Segre; poble del partit judicial de la Seu d'Urgell, vora el riu del mateix nom;⁴ *Ansinyà*, poble en la confluència del Desix (?)

1. *Bull. Centre Excurs.*, 1916, 106.

2. Surt amb les formes *albinianum*, 844; *albaniano*, 869; *albanigum*, 878; *albiniano*, 881; *albaniane*, 957, etc. Monsalvatje, x, 126 i Mas, IV, 185.

3. Vegin-se les formes corresponents a aquests noms en la toponímia de França, en l'obra de Longnon, *Les noms de lieu de la France* (Paris, 1920), pp. 75-96.

4. Surt en forma de *Helinniano* en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell, *loc. cit.*, 105.

i l'Agli, en els Pireneus Orientals; *Balenyà* (VALFNIUS), poble del partit de Vic, a la vora del riu Congost; *Borgonyà*, poble de la prov. de Girona, distr. mun. de Cornellà, a la vora del riu Terri; un altre *Borgonyà* en el part. jud. de Vic; *Erinyà* (HERENNIUS) poble de la prov. de Lleida i partit de Tremp; *Esclanyà*, poble del partit de La Bisbal, prov. de Girona, a la vora d'una riera; *Fustanyà* (*Fustianianus*), poble del part. jud. de Puigcerdà;¹ *Maranyà* (MARANIUS), poble del partit de La Bisbal, prov. de Girona; *Malanyeu*,² poble del partit de Berga; Santa Agnès de *Malanyanes* (?); *Medinyà*, poble prop de la confluència del Ter i del Terri, en el partit de Girona; *Organyà* (ORGANIUS), poble del partit de la Seu d'Urgell, a la vora del Segre;³ *Orsavinyà* (SABINIUS), poble del partit d'Arenys de Mar; *Pedrinyà* (PETRINIUS), nom de dos pobles, l'un del partit de Figueres i l'altre del de La Bisbal; *Perpinyà*, a la vora dreta del Tet; *Polinyà* (PAULINIUS), poble del partit judicial de Sabadell i a la vora del riu Ripoll; també porta aquest nom un poble a la vora del riu Xúquer; *Rodonyà* (?), poble a la vora d'una riera, en el part. jud. de Valls; *Serinyà* (SERENIUS), poble del partit judicial de Girona, a la vora del riu Ser; *Serdinyà*, poble a la vora del riu Tet, en el Conflent; *Urbanyà* (URBANIUS), riuet dels Pireneus Orientals que desemboca al Tet, i nom d'un poblet a la seva vora.⁴

De tots aquests noms vull cridar l'atenció sobre dos : els dels pobles *Polinyà* i *Serinyà*. El primer és situat vora el riu *Ripoll*. Resulta, doncs, que el poble porta el mateix nom del riu Ripollí (VIVUS + PAULLUS O POLLENS? V. el cap. sobre RIVUS). Així tindrem en ambdós noms (*Polinyà*, *Ripoll*), junt al nom genèric de riu (RIVUS o AMNIS), el nom específic d'aquest : *poll*. La sospita que en *Polinyà* tenim la presència d'AMNIS sembla rebre encara una confirmació de l'altre nom : *Serinyà*, poble a la vora del riu *Ser*, resultant així la proporció *Polinyà* : riu *Poll* (*Ripoll*) :: *Serinyà* : riu *Ser*. Aquestes coincidències m'inclinen a veure en aquests dos de noms fluvials la presència d'AMNIS. Pel que toca a l'evolució *-anyà* > *-enyà* > *-inyà*, trobem el mateix procés de palatalització

1. *Fustiniano*, en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell, *loc. cit.*, 113.
2. *Malangez* en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell, *loc. cit.*, 114.
3. *Horganiano*, en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell, *loc. cit.*, 111.
4. Consulti's MEYER-LÜBKE, *Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d'Urgell*, BDC, XI, 1 i ss.

de la vocal en les formes *singlar*, *sinyor*, *inyor*, *quixal*, etc., etc. El sufix -ANU, en llatí, servia per a indicar la idea de pertinença.

*AMNIANUS significaria, doncs, «pertanyent a un riu», això és, «pròxim a un riu». Trobem en un antic document de 1065 la forma *Inmano*, prop del Castell de Castellet,¹ que ens ofereix la forma palatalitzada de *AMNIANU.

*AMNARE : *Onyar*, el riu tributari del Ter que passa per Girona. En Sanpere i Miquel proposà l'etimologia UNDA-RIUS, que implica un impossible fonètic.²

ILLA *AMNARIA : *La Menera*, poble del Vallespir, en la confluència dels rius Carol i Malrem i la riera del Coll de les Falgueres. El nom seria així perfectament adequat a la situació del poble, entre tres rius.

IPSA *AMNARIA : *Senyera*, poble de la prov. de València, a la riba del Xúquer.

*AMNELLOS o AMNICULOS: *Anyells*, poble de la prov. de Girona, partit de La Bisbal.

*AMNETU : *Anet*, poblet a la vora del Noguera; *Ainet* de Cardós; *Ainet* de Besan, poblet a la vora del riu Valldeferrera.

*AMNICARIA : *Anguera*, riu de la Conca de Barberà; torrent de la plana d'Anguera, a la Quadra d'Ollers, que consta en un document de 1076, esmentat per En Balari.³ Hem de posar sota la mateixa etimologia

el nom *Enguera*, (pron. *éngue-ra*), poble de la prov. de València, a la vora del riu Sallent. En aquest cas restaria per explicar el canvi d'accent.

*AMNOLA : *Inyola*, riu de la Vall d'Aran.

ILLA *AMNOLA : *Linyola*, poble del partit judicial de Balaguer.

*AMNOLU : *Manol*, riu que desemboca a la vora dreta de la Muga. Aquest riu surt amb el nom capriciosament llatinitzat en documents dels segles IX i X : *Manevolum*, *Manivolum*, *Manibulo*, *Manivulo*.⁴

També tenim el mateix nom en *Manola*, poble prop del Ter.

*AMNOSU : *Anyós*, poblet d'Andorra a la vora de la riera d'Ordino.

*AMNUCULA : *Anoia*, riu del Penedès, tributari del Llobregat. El nom d'aquest riu figura en alguns documents antics. He recollit les següents formes, que vénen a confirmar l'etimologia : *Annolia* (una vegada), *Annolga* (quatre vegades),⁵ 917; *Annolla* (dues vegades), 992;⁶ *Annoie*, 1103.⁷

1. Mas, v, 48.

2. *Geogr. de Cat.*, I, 309.

3. *Op. cit.*, 133.

4. Monsalvatje, x, 201.

5. Mas, IV, 29.

6. Id., íd., 148, 149.

7. Id., v, 119.

BONUS AMNIS : *Bonany*, poblet del partit judicial de Montblanc.

CLARUS AMNIS : *Clariana*, nom d'un poble a la vora de l'Anoia, d'un altre a la vora del Cardoner, d'una riera que desemboca a l'Anoia i passa pel poble del seu nom; i *Clarà*,

riera que desemboca al Llobregat, més avall de Gironella, i poble dels Pireneus Orientals, a la vora de la riera de Taurinyà.

AMNIS CLARUS : *Anclar*, nom d'un torrent de la Vall d'Andorra i d'una muntanya a la dreta de la Balira.

Finalment, vull cridar l'atenció sobre una sèrie de noms de lloc castellans i gallecs que semblen portar AMNIS en llur composició, però sobre els quals m'abstinc de judicar per ignorar llurs detalls topogràfics. Aquests noms són els següents : *Añe*, poble de la prov. de Sòria; *Añón*, vila de la prov. de Saragossa, a la vora del riu Huecha; *Año-bre*, poblet de la prov. de Pontevedra; *Añobres*, poblet de la prov. de La Corunya; *Añora*, vila de la prov. de Còrdova; *Año-ver*, vila de la prov. de Toledo; *Año-ver* de Tormes, a la prov. de Salamanca, sobre el riu d'aquest nom; *Añoza*, poble de la prov. de Palència; *Añués*, riuet de la prov. de Saragossa que desemboca en el riu Aragon; *Añabete*, poble de la prov. de Ciutat Reial; *Añales* (*AMNALIS?), riu de la prov. de Granada; *Añamaza*, riu de la prov. de Sòria, que desemboca a l'Alhama; *Añastro*, vila de la província de Burgos; *Añavieja*, lloc i llacuna de la prov. de Sòria; *Riaño* (RIVUS + AMNIS?), nom de molts pobles de les prov. de Burgos, Lugo, Santander, Lleó i Oviedo.

X. NOMS DERIVATS DE 'RIVUS'

DUOS RIVOS : *Dosrius*, poble en la confluència de les rieres de Canyamàs i de Rials; riera formada per la unió d'aquestes dues. Trobem la forma *duos rios* en un document de 963.¹

*RIVACULU : *rall*, ocell que viu a les vores dels rius; i potser *rall*, *rai*, barca o embarcació feta de fustes lligades que baixa pels rius a mercè del corrent,

cast. almadia. En algunes localitats porta el nom de *raig*, que deu ésser una forma secundària i analògica. De *rai* s'és format *raier*, el que mena les dites embarcacions.

*RIVARIU, -A : *Rivé*, poble del partit de Tortosa; *Reguers*, poble del partit judicial de Tortosa, amb influència de *regar*; *Riera*, poble de la prov. de Tarragona.

1. Mas, IV, 52

*RIVARE o *RIVANU : *Rià*, poble del Conflent.

*RIVARDU : *Rigart*, riuet de la vall de Ribes que desemboca al Fresser; *Riart*, poble de la prov. de Lleida (En l'acte de la Seu d'Urgell el seu nom és *Valle Infernale*);¹ *Reguart*, poble de la prov. de Lleida; *Reart*, riuet tributari del Tec.

*RIVARDARIA : *Ricardera*, poble del partit de Vic.

*RIVARDELLU : *Ricardell*, riuet tributari del Manol. Aquest nom, com l'anterior, potser demana un primitiu *RIVICU.

*RIVARDANU : *Rigardà*, poble dels Pireneus Orientals, a la vora de la riera de Glorianes.

*RIVARDITU : *Revardit*, riuet que desemboca al Ter entre Medinyà i Sant Julià de Ramis.

RIVELLOS : *Riells*, poble a la vora de la riera de Breda. Surt amb el nom de *Riellus* en un document de 951,² i amb el de *Riellos* (locum qui dicitur *Riellos* situm in latere montis Signi) en un document de 878.³

*RIVOLU : *Riola*, poble a la vora del Xúquer; *Riol*, llinatge; *Riols*, nom d'una masia del Bergadà, vora les fonts del Llobregat; *Rigol* poble del partit de Vilafranca.

RIVULU : *Règola*, poble de la província de Lleida, districte municipal d'Ager; *Rigolina*, po-

ble del districte municipal de Puigcerdà.

RIVUS ALBUS : *Rialp*, riuet de la prov. de Lleida, tributari del Segre; riuet tributari del Noguera-Pallaresa; vila de la prov. de Lleida, bisbat d'Urgell; riu d'Andorra. Aquest nom surt en forma de *Rialbo* en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell.⁴ *Rials*, riera que forma la de Dosrius juntament amb la de Canyamàs.

RIVUS DE AURO : *Riudor*, riera que desemboca al Llobregat, prov. de Barcelona.

RIVUS AURI : *Raur*, riu de la Vall d'Andorra.

AURI RIVUS : *Orrius*, riera i poble de la prov. de Barcelona.

*COVUS (CAVUS) RIVUS : *Coborriu*, riuet que desemboca al Segre prop de Bellver.

RIVUS CLARUS : *Riclà*, riu de la comarca de la Selva.

RIVUS DE... Aquesta composició la trobem en moltíssims noms: *Riudarenes*, *Riudecanyes*, *Riudecols*, *Riudellots*, *Riudoms*, *Riudovelles*, *Riudabella*, *Riudeperes*, *Riudeguilla*, etc., noms de pobles i petits rius. Diferents noms d'aquests surten llatinitzats en antics documents: *Rivum arenarum* (*Riudarenes*);⁵ *rio de Llutos* (*Riudellots*), 1017;⁶ *rivo de luto* (id.);⁷ *rivo petrarum* (*Riudeperes*).⁸

1. *Loc. cit.*, III.

2. Mas, IV, 190.

3. Id., I, 93.

4. *Loc. cit.*, 105.

5. Balari, 123.

6. Monsalvatje, XI, 269.

7. Balari, 123.

8. Id., 123.

RIVUS FERRARIUS : *Riu Ferrer*, riu del Vallespir.

RIVUS FRIGIDUS : *Riu fret*, prop de Camprodon. Surt amb el nom de *Riofredo* en un document del segle X.¹

RIVU MATRICE : *Romadriu*, riu tributari del Noguera Pallaresa i poble de la prov. de Lleida; riu de l'Andorra. Surt a l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell.²

RIVUS NUCARIUS : *Riu nogués*, poble dels Pireneus Orientals.

RIVU NIGRU : *Riner* o *Runer*, riu entre Catalunya i Andorra; poble a la vora del riu Cardoner, prov. de Lleida. El nom surt en antics documents.³ *Riu negre*, a la comarca de Solsona.

RIVUS PAULLUS (?) (PAUCULUS): *Ripoll*, poble en la confluència del Ter i del Fresser; riu que desemboca al Besòs, prov. de Barcelona. El nom llatinitzat dels documents antics és *Rivipullensis* i altres variants sem-

blants. Consta ja en un document de 914.⁴ *Ripollet*, poble a la vora del riu Ripoll. En un document de l'any 1054 surt amb els noms *Ripullo* i *Pollenti*.⁵

RIVUS PRIMARIUS : Santa Eulàlia de *Riu primer*, poble del partit de Vich.

RIVUS SICCUS : *Riu sec*, riu de la prov. de Tarragona; riu de la pla de Bages, tributari del Llobregat; poble de la prov. de Girona, partit de La Bisbal; *Rissec*, riu tributari del Manol. Consta en antics documents amb els noms de *rivo secco*, 949;⁶ *rivulo siccho*, 1090;⁷ *rio sicco*, 984.⁸

RIVUS TORTUS : *Ritort*, riu tributari del Ter; *Riutort*, riu de Bergadà i poble dels Pireneus Orientals; *Ritortell*, riu tributari del Ritort; *Redorta*, riera de la prov. de Barcelona, amb el nom feminitzat potser, per influència de *riera*. Aquest nom surt llatinitzat en antics documents.⁹

L'element RIVU entra potser en la composició d'altres noms: *Remolà*, estanys del terme de Gavà; *Rahurt*, riu afluent del Segre que neix en els Pireneus; *Rinadal*, tributari de l'Arnera; *Riuset*, lloc del Conflent; *Riumors*, poble de la prov. de Girona, entre La Muga i el Fluvià; *Riutàs*, poble de la prov. de Girona; *Estamariu*, poble del partit de la Seu d'Urgell; etc.

Un cas interessant ens presenta el nom *Ridaura*, riera que des-

1. Monsalvatje, XI, 229.
2. *Loc. cit.*, 107.
3. Balari, 122.
4. Monsalvatje, XI, 150.
5. Mas, V, 32.
6. Monsalvatje, XI, 172.
7. *Id.*, *íd.*, 340.
8. Mas, IV, 97.
9. Balari, 123.

emboca en el Fluvià, i al mateix temps poble de la prov. de Girona i partit judicial d'Olot. Vegem primerament la forma d'aquest nom en els documents primitius: «in rivo *Ridaure*», 1116,¹ «B. Mariae de *Rividario*», 1100;² «in flumine de *Rivodario*», 977;³ «flumine de *Rivodario*», 977;⁴ «*Riodazari*», 1100; «*Riodaari*», «*Rividazari*», 1100; «*Ruideazar*», 877.⁵ El simple examen comparatiu d'aquests noms ens dona la prioritat cronològica de les formes amb *z* (*Rividazari*, *Riodazari*, *Ruideazar*) sobre les formes sense *z* (*Rividario* o *Rivodario*). L'evolució fonètica d'una a l'altra d'aquestes dues formes, caracteritzades per la caiguda de *z* intervocàlica, ens la donaria la forma *Riodaari*. La constatació de la forma primitiva *Rivo de Azar* exclou la presència de *AURU* en la forma actual *Ridaura*. Ja En Balari,⁶ en presència de la forma amb què surt aquest nom en els documents per ell aprofitats, s'inclina a proposar com a primitiva la forma *Rivo de Azar*. Així tindriem la següent evolució: *riudàzar(a)* > *riudaara* > *riudara* > *ridaura*. L'interessant d'aquest nom és que està fonèticament emparentat amb uns quants noms de lloc que surten en la Consagració de la Seu d'Urgell, en els quals veiem la mateixa terminació *-ar* convertida en final femení *-a* o masculí *-e* en els noms actuals corresponents. Així, *Munciar*, avui *Mussa*; *Aran-sar*, avui *Aransa*; *Taltennar*, avui *Talltendre*; *Garexar*, avui *Greixa*. Es tracta segurament d'un sufix *-ar* ibèric. Cp. *Almodévar*, *Andújar*, *Azuébar*, *Begígar*, *Béjar*, *Bolívar*, *Cortázar*, *Cozoíjar*, *Gúdar*, *Híjar*, *Moncójar*, *Mondéjar*, *Mondújar*, *Monóvar*, *Zaldívar*, etc. Tres d'aquests noms són llinatges. Els altres són pobles del regne de València, Andalusia, Castella la Nova, Castella la Vella, Lleó i Aragó. Els noms de lloc amb aquest sufix perderen la *-r*, seguint una tendència característica de la fonètica catalana; així és que caldria cercar si entre els noms catalans de lloc d'apariència femenina en *-a* n'hi ha que tindrien de classificar-se en aquesta família.

1. Monsalvatje, XI, 396.
2. Id., id., 109.
3. Id., II, 244.
4. Id., XI, 227.
5. Id., id., 111.
6. *Op. cit.*, 20.

XI. NOMS DERIVATS DE 'FLUVIUS' I 'FLUMEN'

- *FLUVIANUS : *Fluvià*, riu de la prov. de Girona. Consta el nom en documents antics «flumine *Fluviano*», 957;¹ «alveo *Fluviano*», 855.² Aquest riu fou conegut pels romans amb el nom CLODIANUS i pels grecs amb el nom Κλωδιανός, situat en el territori dels Indigets.³
- *FLUVICIANUS : potser és l'etimologia de *Flassà*, poble a la vora del Ter. Ens inclina a admetre aquesta filiació la forma en què aquest nom surt en un document de 869 : «in villa *Flociano*».⁴ Sobre la conversió de *o* protònica en *ç*, V. article sobre FLUMICELLUM.
- *FLUVICIARIUS : *Fresser*, riu de la prov. de Girona. Sobre la conversió de *fl-* en *fr-*, vegi's més avall un exemple en *FLUMICOLINUS. Sobre la presència de *-s-* vegin-se les formes primitives *vezi* (*vet*), *cozina* (*cuina*) i *-esa* (< -ITIA) per *-ea*: *peresa*, etc.
- FLUMICELLUM : *Flamicell*, riu tributari del Noguera-Pallaresa. La forma FLUMICELLUM consta en els textos llatins. En aquest nom, com en l'anterior, tenim l'evolució freqüent en català de *o* protònica > *ç*. Ex. : *çspital*, *çedó*, *çerol*, *çel-*
- mons*, etc., etc. (V. altres exemples en l'article següent.)
- *FLUMICOLINU : *Francolí*, riu que desemboca a la vora de Tarragona. La composició amb doble sufix diminutiu és freqüentíssima en les llengües romàniques, i concorda, per altra banda, amb l'escassa quantitat d'aigua que porta generalment aquest riu. Cal observar que el doble sufix romànic -OLINU (-ULUS + -INUS) és típic en català i ha servit per a formar molts diminutius. Exemples : *grassolí*, *ratolí*, *macolí* (dim. de *mac*) *arbolí*, *rajolí*, *tremolí*, *banyolí*, *ventolí*, *redolí*, *besnetolí* (el fill del besnét), *Castellolí* (nom de poble), etc. L'evolució de *u*, *o* protòniques a *ç* és molt freqüent en català. Ex. : *remor*, *redó*, *espital*, *estol*, *peruc*, *sejorn*, *sejornar* (Dic. Aguiló), *secórrer* (Dic. Aguiló), *escur* (Dic. Aguiló), *rebusí* (Dic. Aguiló), etc. En Balari⁵ vol veure en *Francolí* una derivació de *francus*, i és, segons ell, un record de la colonització germànica. La desinència diminutiva del nom presenta, però, a aquesta hipòtesi, una dificultat semàntica que no sabriem resoldre.

1. Monsalvatje, XI, 188.

2. Id., id., 108.

3. Mela, 2, 89; Ptolomeu, II, 6, 19. En el segle xv els nostres cronistes havien ja fet aquesta identificació. Així llegim en la Crònica d'En Boades (p. 420): «a la vora del riu appellat antigament Clodianus e ara s'appella Fluvià».

4. Monsalvatje, XI, 121.

5. *Op. cit.*, 20.

XII. DERIVATS D'ALTRES NOMS LLATINS

Altres noms primitius llatins trobem com a origen dels nostres noms fluvials. Com que són derivacions clares i que no presenten cap dificultat, enumeraré sense comentaris alguns d'aquests noms:

- FONTE** : *Fontclara Fontcoberta, Fontrubi, Fontllonga, Fonts, Fonz*, etc., etc.
- MATRICE**, font, origen : *Madriu*, riuet d'Andorra; *Madrona*, riuet de la prov. de Lleida que desemboca al Segre; *Madrès*, muntanyes del Conflent on brollen les fonts d'Evol i Cabrils; *Madremanya* (V. p. 23); *Riúmadriu* i *Romadriu* (V. p. 28); *Matarranya* (?), riu tributari de l'Ebre que passa per la part catalana de la prov. de Saragossa.
- MOLLIS** : *Mollet*, pobles a la vora del Besòs, del Ter, i de la riera d'Ordina.
- RAMUS** pròpiament 'branca' (i per aplicació en català i altres dialectes del sud de França, 'pluja', 'doll d'aigua')¹ : *Ram*, riuet a la prov. de Lleida, tributari del Noguera Pallaresa, i una riera que desemboca a l'Ebre.
- PALUS, PALUDES** : *Pals*, poble de l'Empordà, a la vora d'una riera i del mar; *Pals*, nom d'una riera tributària del riu d'Aró; *Paiùs*, poble de la província de Tarragona, bisbat de Tortosa; poble de la província de Lleida, i un altre del partit de Sort; *Pols* (?), poble del partit judicial de Figueres.
- RADIARE** (d'on el cat. *rajar*): *Rajadell*, poble de la prov. de Barcelona, i riu que passa per aquell, tributari del Cardener.
- RIPA** : *Ribagorça* (surten en nombrosos documents antics sota la forma *Ripacurcia*); *Ribalta*, llinatge; *Ribamala*, cingle damunt del Ter; *Ribaroja*, poble a la vora de l'Ebre; *Ribelles* (RIPELLAS), nom de dos pobles catalans; *Riber*, poble català; *Ribera*, *Riberada*, *Ribereta*, noms de nombrosos pobles catalans; *Ribera Salada*, riu de la prov. de Tarragona; *Ribes*, poble en la confluència de dos rius; *Ribesaltes*, nom de dos pobles, l'un al Rosselló i l'altre al partit judicial de Puigcerdà; *Ribesalbes*, poble de la prov. de Castelló, a la vora del riu Millares.
- STAGNUS**. Tenim derivats catalans en els noms *Maristany* (MARIS-STAGNUS), *Oristany* (AURI-STAGNUS (?)) i *Cabestany*.
- LACUNA** : *La Llacuna*, poble de la prov. de Barcelona; *Llagunes*, en el partit judicial de Sort.
- PONTE**. Són moltíssims els pobles catalans que porten derivats d'aquest nom. *Pont* d'Armentera, de Bar, de Claverol, de Molins, de Suert, de Vilu-

1. REW, 7035.

mara, *Pontaut* (PONTE ALTU), *Pontils*, *Pontons*, *Pontós*, etc.
 CONFLUENTE : *Conflent*, nom de comarca de la Catalunya francesa; *Conflens*, poble del Pallars. En la Consagració de la Seu d'Urgell amb el nom *Confulente*.¹

JUNGENTE (en sentit de 'confluència'). *Junyent* : tenim dos pobles catalans amb aquest

nom. Amb canvi de sufix tenim *Junyell*, riu tributari del Ter.

BALNEUM, BALNEOLUM : *Banyoles*, poble de la prov. de Girona, a la vora d'un estany. Els romans conegueren aquest lloc amb el nom de AQUAE CALIDAE.² Surt molt sovint en antics documents en forma de *Balneolas*, *Baniolas*, etc.³

* * *

Un problema força interessant ofereix el nom *Noguera* com a designatiu fluvial. Tenim a Catalunya els següents rius amb aquest nom : *Noguera* de Cardós, *Noguera* Pallaresa, *Noguera* Ribagorçana, *Noguera* de Tor, rius de la prov. de Lleida; *Noguer*, riuet d'Andorra; *Noguerola*, riera de la prov. de Lleida. Potser cal afegir a aquesta llista *Noedes*, riera i estany del Conflent.

L'etimologia aparent és NUCE, NUCARIA; però, a part dels inconvenients d'orde semàntic que tal etimologia presenta, una sèrie de consideracions ens obliga a excloure-la i proposar-ne una altra.

En primer lloc hem d'associar a aquest nom fluvial, els noms de poble *Nou*, del partit judicial d'Olot; *La Nou*, del partit judicial de Berga, i *La Nou*, de partit judicial de Vendrell. Evidentment tenim en aquests pobles el mateix nom dels pobles de França *La Noue*, *Les Noues*, que Schuchardt⁴ relaciona, amb gran fonament, amb el mot francès *noue*, «llenca de terra situada en una concavitat que s'inunda amb les avingudes d'un riu». Tots aquests noms són emparentats amb el francès *nouc* «canal feta de teules»; el prov. *nauc* «obi», «menjadora de porcs», i el català *noc*. Associant amb aquests mots el de lloc *Noca*, prop de Bellinzona Salvioni assigna a aquest la mateixa etimologia d'aquells, és a dir, *NAVICA (*NAUCA, *NAUCUM) «petit vaixell».⁵ Creiem que el nostre *Noguera*, com a

1. *Loc. cit.*, 105.

2. Othmer, 345.

3. Monsalvatje, x, 133.

4. *ZRP*, xxiii, 185.

5. Cons. *Einf*, 243 i *REW*, 5859.

designatiu fluvial, i els toponímics catalans *Nou* i *La Nou*, han d'ésser classificats dintre la mateixa família formada pels derivats de *NAVICA. Aquesta etimologia satisfà les exigències fonètiques i semàntiques pel que respecta al mot *Noguera*; els rius que porten aquest nom tenen com una de llurs característiques el passar per estrets congostos entre altes muntanyes. No podem dir el mateix dels noms dels pobles *Nou* i *La Nou*, car, ultra la impossibilitat fonètica en l'evolució: *NAVICA o *NAUCA, *NAUCUM > *nou* (*no*k no pot donar en català *nou*), l'article femení que porta aquest nom de lloc no permet suposar que en aquest *Nou*, *La Nou*, tinguem el mateix nom masculí *noc* (< *NAUCUM). ¿És que es tracta de NAVE, cat. *nav*, amb assimilació de la *a* a la *u*? ¿Pot servir de punt de fonament a aquesta etimologia el sentit de «cavitat» que prengué NAVIS, per influència del grec *naos* «temple», en els seus derivats romànics significants «nau d'església»? ¿O bé s'ha d'identificar el nom dels pobles *Nou*, *La Nou*, amb el fr. *noues*, prov. *nauza*, vend. *no*, «camí pregon i humit que Meyer Lübke posa sota l'etimón *nauda*, d'origen desconegut? ¿Quina influència pot haver tingut *nou* (< NUCE) en la formació d'aquests noms de lloc catalans? Són qüestions l'estudi de les quals demana una vasta base comparativa; i, com que no entra pròpiament en el tema d'aquest treball, ens acontentem de presentar aquest problema a la consideració de l'estudiós.

M. DE MONTOLIU

Afro-romànic o ibero-romànic?

Estudi sobre els corrents històrico-culturals que han condicionat la formació de les llengües romàniques en la península ibèrica

És un estudi interessant el que va encaminat a aclarir quins foren els corrents històrics i culturals que han condicionat l'extensió actual de les llengües romàniques en la península ibèrica, quins factors històrics, polítics o culturals han assenyalat els límits actuals del català, castellà i portuguès. Cal, però, per endavant, conèixer el camí que han seguit totes les cultures que han influït en aquesta terra llunyana, el *finisterrae* de totes les emigracions antigues i medievals.

Dels temps prehistòrics estant es troba una connexió entre l'Espanya meridional i el nord de l'Àfrica. La comprovem:

a) Les pintures rupestres que s'estenen fins al sud de França (Bosch, *Prehistòria*, 43).

b) La semblança de les sepultures de cúpula que compareixen a l'antiga Ibèria amb els sepulcres micènics atribuïts als ligurs (Bosch, *ibíd.*).

c) La creença que el primitiu poble de la península era ligur, acceptada per Julian¹ i comprovada pel nom *polis ligustiké* de l'Espanya meridional.²

d) La pertinença dels ibers a una raça líbica; la presència d'un grup considerable de noms de lloc idèntics a l'Àfrica del nord i a Espanya;³ les moltes semblances etnogràfiques entre els pobles del nord d'Àfrica i sud d'Espanya; el nom *iberus* donat al Riotinto.

1. *Histoire de la Gaule*, I, 127.

2. Avienus, 284; Hesiodorus, *Fragmenta*, 55.

3. Wackernagel, *Archiv für die lat. Lexicographie*.

Per altra banda, les fabuloses riqueses dels turdetans eren famoses en les poesies d'Anacreont,¹ com en l'*Antic Testament* són citades les riqueses del regne de Tarsis. Les emigracions d'orient cap a l'occident són considerables en temps dels fenicis. Els ibers n'aprenien l'escriptura.² Les relacions de l'Espanya meridional amb Cartago devien ésser molt intenses; ho comprova el fet de trobar-se mercenaris ibèrics amb l'exèrcit cartaginès en la batalla d'Himera.³

e) Els motius geomètrics de la ceràmica ibèrica d'Andalusia, l'origen dels quals s'ha de cercar en la ceràmica grega dels segles vi i v a. de C.⁴

Els moviments religiosos segueixen el mateix camí. Els turdetans tenien el culte de la lluna. A Malaca era honorada amb el nom de *Nocticula*. El mateix culte compareix en els berebers emparentats amb els ibers.⁵ Neto, divinitat solar, compareix a l'Aquitània i Andalusia. Monedes amb la figura del sol compareixen abundoses a l'Espanya meridional.⁶ El cristianisme penetrava a Espanya, per la Bètica, de Cartago estant.⁷

Les relacions comercials de l'orient amb l'occident segueixen el mateix camí en els temps prehistòrics. Les excavacions d'Almeria comproven un tràfic intens amb l'orient, especialment amb Creta.⁸ La cultura del sud-est d'Espanya i d'Andalusia mostra gran influència micènica. Els *putei Hannibalis* de Cartago nova, citats per Plini, foren explotats pels fenicis i pels cartaginesos.⁹ La *copis*, espasa grega, es troba a les estacions ibèriques.¹⁰ El *plastellum poenicum*, el trill, entrava a Espanya per mediació dels cartaginesos.¹¹

L'exportació es feia, a la península, del sud estant, cap a l'orient. Màlaga i Cartagena eren els centres d'exportació.¹²

La geografia animal comprova el mateix corrent afro-hispà-

1. Estrabó, 139, 151.

2. Momsen, *Monumenta*, 54.

3. Schulten, *Hispania*, 111.

4. Bosch, *Ueber iberische Kultur*, 15.

5. Tissot, *Géographie de l'Afrique*, I, 480.

6. *Hispania*, 99.

7. *Ibid.*, 130.

8. *Ibid.*, 111-112.

9. Rosinger, *Gold und Silberminen des alten Spaniens*, 1888, 13.

10. *Hispania*, 89.

11. Varró, I, 52.

12. Estrabó, 140, 146, 148.

nic : el *musmo*, producte híbrid del marrà i de la cabra, pertany als animals iberolíbics. Ultra trobar-se a l'Àfrica, compareix a Sardenya, Còrsega i Espanya.¹ Sembla que els cavalls ibèrics procedien de l'Àfrica.² Columela cita l'encreuament d'ovelles de raça ibèrica amb ovelles de raça tarentina.³ El *sagum*, teixit amb llana d'ovelles ibèriques, era conegut a Roma per mediació dels celtibers.⁴

La cultura de les plantes i els arbres assenyala el mateix moviment meridional. Els cartaginesos introduïen la palmera a Elx. Les monedes hispàniques compareixen sovint amb l'encuny de la palmera.⁵ El *pistacho* era introduït a Espanya en temps de Viteli.⁶ Els cards creixien abundosos a la Bètica i Cartagena.⁷ La *quercus coccifera* era coneguda a la Lusitània, Mèrida i Andalusia. La *quercus bellota* era limitada al sud i a Portugal. El nom *bellota*, circumscrit a l'espanyol, confirma l'origen meridional d'aquest arbre.

Sabem per Avienus que la vinya ja era conreada a Espanya en el segle v a. de C. Sembla que els navegants de l'illa grega de Focea foren els seus introductors a la península.⁸ En temps de l'imperi, l'olivera era el símbol d'Espanya. La regió on més abundava era la Bètica.⁹ Plini fa referència a les bones qualitats del sòl d'Andalusia per a la cultura de l'olivera, i, al mateix temps, lloa la dolçor de les olives portugueses. És molt probable que els fenicis transplantessin a Espanya l'àloe.¹⁰

La dominació romana s'estengué a la península, d'una banda pel nord-est, i de l'altra pel sud-est. Tarragona, la ciutat del govern i de l'administració de l'Espanya citerior, és el centre de l'expansió romana oriental, que més profundament arrela allà on troba una cultura pre-romana més forta. Les colònies romanes fundades a la conca de l'Ebre en són una bella prova.

La Bètica és la part d'Espanya més romanitzada. Confirmen la seva forta romanització les abundoses inscripcions romanes allà

1. *Hispania*, 67.
2. Opianus, *Cynaeticon*, I, 251, 258.
3. *Hispania*, 65.
4. Diodorus. V, 33; xxx, 186. Appianus, *Iberica*, 42.
5. Plini, XIII, 21.
6. *Ibid.*, xv, 91.
7. *Hispania*, 91.
8. *Ibid.*, 59.
9. Estrabó, 144; Plini, xv; Columela, v, 8.
10. Lenz, *Botanik der alten Griechen und Römer*, 1859.

descobertes. Aquesta romanització segueix el camí dels corrents pre-romans que van de l'Àfrica del nord al sud d'Espanya. Les relacions entre Cartago i l'Espanya meridional són freqüents en l'època romana, i el contacte entre la Bètica i l'Àfrica del nord és fort i regular durant aquella dominació. Les referències de temptatives d'invasió de la Bètica pels mauritans són freqüents.¹ Plini (5, 1-2) cita les ciutats de Zulil i Julia Traducta «regum ditioni exempla et iura in Baeticam petere iussa». La Mauritània tingitana era atribuïda a Espanya i formava un dels quatre *conventus* de la Bètica (Gades, Corduba, Astigi, Hispalis).

En la *Expositio totius mundi et gentium* és atribuïda a Espanya una gran riquesa en escriptors: «Hispania dives viris doctis». El primer escriptor llatí d'Espanya és del sud: Higini, bibliotecari d'August. Marc Porci Latro és de Còrdova. De la mateixa ciutat eren els germans Sèneca: «Duosque Senecas unicumque Lucanum loquitur Corduba».² Columela i Cai Rufus eren de la Bètica. Dacià era de Mèrida. Aquesta abundància d'escriptors llatins localitzada al sud, contrasta amb l'absoluta absència que n'hi ha al nord-est. Aquest fet únicament pot explicar-se per la relació de Cartago amb l'Espanya meridional, d'una banda, i, de l'altra, per l'allunyament de Tarragona de tot centre literari llatí.

Les relacions de l'Espanya meridional amb el nord d'Àfrica arriben a la plenitud en els segles IV, V i VI, quan el Cristianisme dona l'admirable florida d'escriptors eclesiàstics a Cartago, Sevilla i Còrdova.

Osi (any 313) està en estret contacte amb els bisbes de Numídia i Mauritània. Més tard presideix el concili de Nicea, en el qual les doctrines d'Arri són condemnades, i és, al mateix temps, un ardent defensor de sant Atanasi.³ Orosi apareix a Hipona com un dels deixebles de sant Agustí, que combat les doctrines dels priscilianistes i origenistes. Sant Agustí té bones relacions amb els pares de l'Església espanyola: ho prova el seu llibre *Ad Orosium contra priscillianistas et origenistas*.⁴ Confirmen aquest corrent meridio-

1. Calpurnius, 4, 40; *Corpus Inscriptionum Latinarum*, 4114, 5212-5215; Marcus, *Vita Marci*, 21-22; *Vita Severi*, 2; Alexander, 58; Aurelianus, *Vita Saturni*, 9.

2. Martialis, 1, 61.

3. Tixeront, *Précis de Patrologie*, 304-305.

4. *Ibid.*, 352.

nal, Gregori, bisbe d'Elvira; Martí de Bracara; Idaci, bisbe d'Aquae Flaviae; i, sobretot, els *patres toledani*. Sant Isidor està en relació continuada amb l'esperit i la cultura de l'Àfrica del nord : dotze dels quaranta sis llibres *De viris illustribus* tenen per fonts els escrits de Pacià.¹ Sant Agustí i Tertulià són utilitzats en l'obra *De viris et officiis ecclesiasticis*. Les *Chronica minora* es ressenten dels estudis històrics de Juli Africà. Sant Isidor és el representant darrer de la cultura llatina, que adquirí una bella esplendor a l'Àfrica del nord i a l'Espanya meridional; la qual cultura condicionà la formació del grup de llengües afro-romàniques de la península Ibèrica.

La confirmació d'aquest fet la tenim en una sèrie de manifestacions de caràcter lexicològic que distribueix el vocabulari en un agrupament romànic meridional i en un altre agrupament romànic septentrional. Les *Etymologiae* de sant Isidor donen alguns exemples d'aquesta distribució : «Formaticum in Africa ver in Hispania parietes de terra appellantur».² Comp. espanyol *hormazo*, munt de pedres, casa de pagès amb hort; *hormaza*, paret de maons. De la *Nematie* diu que «nascitur in ultima Ægypto, Babilonia et Hispania».³ «*Dolones* hos vulgus graeco nomine oxos vocat, id est acutos».⁴ «*Posea* oliva viridi oleo et suavi apta».⁵ L'existència del mot *cama* és assegurada per l'etimologia de *camisa* : «Camisas vocamus quod in his dormimus in camis id est in stratis nostris».⁶ «Manto hispani sic vocant quod manus tegat tantum».⁷ Les dones es vestien amb l'*anabolarium*, amictorium lineum foeminarum quo humeri operiuntur quod graeci et latini sindonem vocant».⁸

Una part de l'arada era coneguda amb el nom de CICONIA, que viu encara avui en el portuguès *cicoña*. De la sarna diu sant Isidor⁹ «hanc vulgus sarnam appellat». Schuchardt, en l'estudi *Die romanische Lehnwörter im Berberischen* (1918), ofereix materials abundosos que comproven aquest corrent africà : *cicer* ciuró compareix en

1. Manitius, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, 57.
2. *Etym.*, xv, 9.
3. *Ibid.*, xvi, 4.
4. *Ibid.*, xviii, 9.
5. *Ibid.*, xvii, 7.
6. *Ibid.*, xix, 22.
7. *Ibid.*, xix, 24.
8. *Ibid.*, 25.
9. *Ibid.*, iv, 8.

el bereber *akiker* i en l'espanyol i portuguès *chícharo*; *rubia* arrel per a tenyir la trobem en el bereber *tarubia*, en l'espanyol *roya* paràsit de cereals i plantes, i en el romanès *roiba*; el bolet *agaricum* o *agaricellum* es troba en l'espanyol *garzo* i en el bereber *arsel*; *lilium* passa del significat de 'flor' al significat de 'oleandre'. Per influència del Cristianisme, el lliri significava 'flor' (comp. basc *lili* flor, vell romanès *lilice* flor, castellà aràbic *lulu*¹).

Els noms d'animals i insectes són sovint els mateixos en bereber, espanyol i portuguès: en tenim un exemple en *cosus* insecte que es menja els grans, que compareix en el bereber *akuz* i *takuz*, i en l'espanyol *gusano*. El mateix fet es constata per a alguns noms de les parts del cos: el llatí *MAGULUM* té representants en el bereber *magg* i en l'espanyol *mallar*; *CUBITALE* colze, en l'espanyol *codal* i *codal*, i en el bereber *qobtal*; *COLUMELUS* ullal, en l'espanyol *colmillo* i en el bereber *ticulmut*; púnic *magalia*, bereber *nauala*, aràbic *numala*, que reapareix en els noms de lloc en *nava* i en *Anual*, etc.; *CASEU* formatge, compareix en l'espanyol *queso* i en el bereber *agisi*; *NOVIA* núvia, en el bereber *tenumbia* i en l'espanyol *novia*; *ORCU* infern, en el bereber *ogur* i en l'espanyol *huergo*, *huerc* i *huero*.²

1. Schuchardt, *Ibid.*, 26.

2. La península ibèrica rebé el seu llatí vulgar de la Itàlia meridional. A favor d'això hi ha nombroses coincidències, en la forma de les paraules i en el lèxic, entre el portuguès i l'espanyol, d'una banda, i, de l'altra, els dialectes italians meridionals. El llatí vulgar **bassius* compareix en el portuguès *baixo*, en l'espanyol *bajo*, en el logudorès *batu*, en el napolità i tarentí *vate*, en el calabrès *vaçu* i en el sicilià *vaçu*. El llatí *BIFERA*, femení de *BIFERUS* (que fruita dues vegades l'any), es conserva en el nom d'una classe de figues (escurçament de *FICUS BIFERA* amb traspàs del nom de l'arbre al del fruit) en el portuguès *bebera*, en l'espanyol *breva* figa primerenca i en el cosentí *bifararu* figa que madura després de la collita. El sicilià *voi* i l'espanyol *buey* provenen d'un *bqem*, mentre que l'italià *bue* suposa un *bqem*. No té cap importància saber si *bqem* prové d'un *bqem* o la *q* prové d'un llatí *BQVEM*. El llatí *CACABUS*, que s'ha conservat amb la labial en l'abruzi *cáccave* i *cáccame*, en el velletri *cáccamo*, en el tarentí *caccaro* i en el cors *caccaru*, esdevingué en els altres dominis *CACCALUS* i *CACCULUS*, que perduren en el tarentí *cáccalo*, en el sicilià *caccalu*, en l'espanyol *cacho*, en el portuguès *caco*. *CAMELLUS* s'ha conservat en el portuguès *camelo*, en l'espanyol *camello*, i en el sicilià *gamiddu*; mentre que les formes italià *camello*, antic provençal *camel*, francès *chameau*, provenen d'un *CAMELLUS*. L'espanyol *cuezo* i *pescuezo*, el portuguès *pescoço*, el sicilià *cozzu*, el calabrès *cuozzu* i l'abruzi *cuzzete*, signifiquen tots clotell (Zauner, *R. F.* 14, 426), així com el campidanès *ozzili* i el logudorès *battile*, que suposen un **COTTIUM* del llatí vulgar, el qual prové del grec *κοττίς*. El llatí *FOETERE* pudir, ultra en el veglioti *fit*, s'ha conservat en el portuguès *feder*,

Aquesta sèrie de paraules, que trobem solament en el nord d'Àfrica, Itàlia meridional, Sicília i Espanya, demostren la influència dels dos corrents culturals oposats que han operat en la península: el corrent del nord-est i el corrent del sud-oest, els quals, amb llur influència i orientació, han marcat el caràcter dels diversos pobles i de les diverses llengües. Sembla cosa certa que la invasió aràbiga ni canvià el camí de les velles cultures ni en fressà de nous per tal d'influir en la formació de les llengües romàniques de la península. Tal com les colònies romanes de la Tarraconensis compareixen allà on hi havia un centre fort de cultura ibèrica, així la

en l'espanyol *heder*, en el sicilià *fetiri*, en el tarentí *fetere* i en el molfettí *fete*, arribant fins al bearnès, més al nord de la península ibèrica, on compareix amb la forma *hede*... El llatí *PINNULA* plomata s'ha conservat en l'espanyol *abèñola*, en el cors *penmola*, en el leccí *pinnula* i en el calabrès *pinnularu*, significat pestanya de l'ull. El llatí vulgar **PLANCULA* (taula petita) perdura en l'espanyol *lancha* i en el calabrès *kyánkula*, que signifiquen, al mateix temps, llosa i llosera. El llatí vulgar *ROBULLUS*, que era un diminutiu de *ROBUR*, igual que *AGELLUS* d'*AGER*, s'ha conservat en l'espanyol *rebollo* tany de roure, d'alzina o d'olivera, i devia ésser conegut a Calàbria, tota vegada que trobem la forma *èersuddu* alzina, que estarà formada segons **ROBULLUS* (Meyer-Lübke, *Gram. rom. Sprach.* 2, 546). Tota vegada que les paraules citades tenen una evolució fonètica regular a la península ibèrica i al sud d'Itàlia, les coincidències no poden provenir d'emigracions tardanes de paraules, entrada l'edat mitjana: més bé han de provenir de l'antiguitat. Tota vegada que Itàlia és la terra mare del llatí vulgar, no podem suposar la península ibèrica com el lloc d'origen d'aquestes evolucions, d'on estant serien transportades a Itàlia, sinó, al revés, originades en la Itàlia del sud, hem d'admetre que foren transportades a la península ibèrica. (J. Brüch *Zur Entwicklung der betonten Vokale im Volkslatein*, *ZRPh*, 41, 378-379.)

Ph. Thielmann, en *Die lateinische Übersetzung des Buches der Weisheit*,¹ estudia les coincidències del llatí africà i del dialecte de la Itàlia meridional, d'una banda, i, de l'altra, la connexió del llatí del nord d'Àfrica i d'Espanya, que es manifesta especialment en les versions de la *Bíblia*, les obres dels Sènecques i Columela. Schuchardt, en son *Vocalismus der Vulgar Latein*,² remarca que el sufix *-ica*, tan estimat dels escriptors llatins d'Espanya, compareix també en les inscripcions llatino-africanes, i és característic a la Valàquia. «Altres reminiscències comproven que el llatí de l'Àfrica és el que ha estat més proper al llatí de la península ibèrica.». W. von Wartburg, *Zur Benennung des Schafes in den romanischen Sprachen* (Berlín, 1918), p. 7, observa que el llatí de l'Àfrica i d'Espanya tenien una preferència pel sufix *-iculus*. Demés, fa esment del *subsannare*, que solament es troba en els escriptors africans i que perdura en l'espanyol *sonsoñar*. Meyer-Lübke (*Lbl*, 37, 15) constata el nom de parentiu *socro*, específic del llatí de l'Àfrica i d'Espanya. També fan notar aquesta dependència Klüber, *ALL*, 7, 593-95, Norden, *Die antike Kunstprosa*, II, 588.

1. *ALL*, 8, 244-245.

2. II, 279.

cultura romana de l'Espanya meridional roman en estreta unió amb la Itàlia del sud i la península Balcànica. Aquest fet, demostrat per les paraules llatines introduïdes en el bereber, es comprova per un important nucli de paraules d'origen llatí que solament apareixen en els dominis romànics meridionals, en part en el romanès i en els dialectes retis.

L'espanyol *nadie* té son afí en el romanès *nat noi*; COGNATUS (parent) ha passat a significar 'cunyat' : romanès *cunnat*, espanyol *cuñado*, portuguès *cunhado*; CONSOCER (consogre) apareix en el romanès *cuscrú* i *cuscra*, en el dàlmata *consegro*, en l'italià *consocero* i en l'espanyol *consuegro*; GEMINUS bessó té els seus representants en el romanès *geaman*, en el sicilià *gemula*, en l'espanyol *gemelo* i en el portuguès *gemeo*. Alguns noms de les parts del cos estan limitats al sud : HUMERUS espatlla es troba en el romanès *umar*, en el gallurès *ummaru*, en l'espanyol i portuguès *hombro*; ROSTRUM bec compareix en el romanès *rost* boca i en l'espanyol *rostro* cara; demanar una donzella és en romanès *pefi* i en espanyol *pedir*; UTER bot compareix en el macedo-romanès *utri*, en el campidanès *urdi*, en l'espanyol i portuguès *odre*; PECULIUM fortuna, surt en el romanès *piculu* diner estalviat per a la vellesa, i en l'espanyol *pegujal*; CALCANEUS taló del peu esdevé en espanyol *calcaño*, en portuguès *calcañar*, en logodorès *karkandzu* i en romanès *calcăiu*; CRUENTUS sagnant apareix en romanès amb la forma *crunt* i en espanyol amb la forma *cruento*; FORMOSUS bell està limitat a les terres meridionals : romanès *frumós*, espanyol *hermoso*, portuguès *formoso*; CAPTARE pendre una cosa esdevé en romanès *căta* mirar alguna cosa, en italià *cattare* adquirir, en espanyol i portuguès *catar* veure, observar, investigar; AFFUMARE perfumar compareix en romanès amb la forma *afuma*, en espanyol amb la forma *ahumar* i en portuguès amb la forma *afumar*; FOETERE fer pudor compareix en el sicilià *fetiri*, en l'espanyol *heder* i en el portuguès *feder*; OBVIARE sortir a l'encontre es troba en l'italià *obviare*, en el campidanès *obiai* i en l'espanyol antic *uviar*; FOEDUS lleig es troba en el cors *feu*, en l'espanyol *feo* i *hedo* i en el portuguès *feo*. COTURNICE guatlla compareix en el romanès *potîrniche*, en l'italià *cotornice* i en l'espanyol *codorniz*; PALUMBUS colom esdevé en romanès *parumb*, en espanyol *palomo*, en portuguès *pombo*; CATULUS cadell surt en l'italià *caccio* i en l'espanyol *cacho* i *cachorro*; VENATUS caça compareix en el romanès *vînat*, en l'espanyol *venado* i en el por-

tuguès *veado*; COLOSTRUM primera llet esdevé en romanès *corastra*, en portuguès *costra* i en asturià *culiestru*.

Un nombre considerable de noms d'arbres i de plantes és específic de les terres romàniques del sud : *ficus* figuera esdevé en romanès *hic*, en italià *fico*, en espanyol *higo*; CERRUS classe d'alzina compareix en el romanès *cer* i en l'espanyol *cerro*; CORNUS cirerer bord esdevé en romanès *corn*, en espanyol *cornizo* i en portuguès *corniso* i *cornísola*; MALUM i MELUM poma, i pomera, esdevenen en romanès *mär*, en italià *melo* i en espanyol *melocotón* préssec; NUCETUM bosc de nogueres compareix en l'italià *nuceto* i en l'espanyol *nocado* i *nocedal*; VITIS cep, viu en el logudorès *bide*, en l'espanyol *vid* i en el portuguès *vide*; FRAGA maduixa es troba en l'italià i en l'espanyol; VIRDIA col esdevé en romanès *varzä*, en espanyol *verza* i en portuguès *verça*; TRUNCULUS tronc petit compareix en el romanès *trunchiu* i en l'espanyol *troncho*; UVA raïm esdevé en macedo-romanès *auo*, en engadí *iüya*, en logudorès *ua* i en espanyol i portuguès *uva*; FUNGUS bolet compareix en l'italià *fungo* i en l'espanyol *hongo*. El CATINUS plat es troba en el vell romanès *kařina*, en el logudorès *kadinu* i en el portuguès *cadinho*; CUNA bres compareix en el romanès *cunä* i en l'espanyol *cuna*; VOMER rella de l'arada esdevé en romanès *vomera*, en italià *vomero*, en vell aragonès *uem-bre* i en bearnès *brume*; LINEA camisa de dona esdevé en romanès *iie* i en espanyol *liña* i *linjavera* drap per a embolicar el menjar dels falcons; GRANITIUM calamarsa compareix en el romanès *gärits* i en l'espanyol *granizo*; LUCIFERUS estel del dia viu en el romanès *luceařar* i en l'espanyol *lucero*; CALLIS carrer es troba en l'italià *calle* camí i *calla* resclosa, i en l'espanyol *calle* carrer; FODIA fossa compareix en l'italià *föggia* i en l'espanyol *hoya* i *hoyo*; GIRUS cercle esdevé en el romanès *jur* i en l'espanyol i portuguès *giro*; STERCUS fem viu en el romanès *řerc*, en l'italià *řerc* i en l'espanyol *estiércol*; AERUGO rovell, es troba en el romanès *řugina*, en l'italià *řügine* i en l'espanyol *orín*; CUM amb ha sobreviscut en el romanès *cu*, en l'italià *con*, en el logudorès *kun*, en l'espanyol *con* i en el portuguès *com*; QUIA perquè es continua en el romanès *ca* i en l'espanyol i portuguès antics *ca*.

Aquest nucli important de vocabulari és característic de les terres romàniques del sud, i assenyala, en els segles V, VI i VII, una gran diferenciació lèxica entre Romania, Itàlia del sud, Àfrica del

nord i Espanya, d'una banda, i les dues Gàl·lies i l'Espanya oriental, de l'altra.

Simonet, en el *Glosario de voces aràbigas y latinas usadas de los muzàrabes*,¹ troba una sèrie de coincidències en els documents mozaràbics de Castella, Aragó, Bètica i Espanya oriental, amb tot i fer la salvetat que Catalunya, València i les Balears estaven subjectes, des d'una edat remota, a influències lingüístiques especials.

Menéndez Pidal, en *Discursos leídos ante la Real Academia Española en la recepción pública del Excmo. Sr. D. Francisco Codera*,² reuneix algunes paraules romàniques emprades pels escriptors aràbics, i fa la temptativa de reconstruir la llengua romànica parlada a l'Espanya del sud, per tal de donar una visió de la llengua romànica parlada al sud d'Espanya durant els segles VIII, IX i X. Les característiques més importants que assenyala són: conservació de *j* inicial i de *g* davant *e i* (JANUARIUS, GENESTA); la presència del so mediopalatal *ʎ* < -LI-, -CL- i -GL- (*xarrayla*, *conelya*); l'absència del *ch* actual provinent de -CT- i -LT- (*feito*, *leite*) en front del castellà modern (*hecho*, *leche*, *noche*); el diftong *ai* < ARIU en front l'actual *e*. «Atenent a tots aquests testimonis — observa Menéndez Pidal,³ — crec que la llengua dels mozaràbics, sia de Saragossa i València, sia de Còrdova, Granada o Toledo, tenia certs caràcters comuns que la distingien de la que després es conreava a Castella i que no podia posseir sinó com a continuació d'una certa unitat d'idioma provinent dels temps visigòtics. És per això que, tirant enrera, crec que la llengua toledana, usada pels nobles i per la cort del rei Roderic, s'assemblava més al galaic, a l'asturià o al lleonès occidental que al castellà. Des d'aleshores, quin profund capgirament de races i de dominacions va commoure la ciutat imperial abans que el claustre de la seva catedral, el seu Zocodober i les seves teneries esdevinguessin el centre i la norma de la bona parla castellana per a totes les classes socials, segons creença dels coetanis de Cervantes? Aquesta opinió duu com a conseqüència una teoria sobre l'estat prehistòric de les llengües romàniques de la península. Aquestes llengües, fins al segle XI, tenien una distribució molt diversa de la que tingueren més tard. En el mapa lingüístic d'Espanya, del segle XIII ençà,

1. 1889, CXCIX, CC.

2. 1910, 71.

3. *Ibíd.*, 73.

els dos extrems dialectals, és a dir, el portuguès i el lleonès a l'occident, i el català i l'aragonès a l'orient, estan completament isolats pel castellà, que s'estén entre l'un i l'altre i es dilata en una zona central eixamplada notablement de nord a sud. Al contrari, ens hem de representar el mapa antic d'una manera molt diferent : els dos extrems no solament s'apropaven per la banda del nord, sinó que s'unien pel centre i pel sud mitjançant la llengua de Toledo i d'Andalusia, anàloga a la dels extrems. És a dir, que tant en la cort com en les últimes províncies del regne visigòtic es parlava una llengua bastant uniforme en sos caràcters principals; fet que ens explica les sorprenents semblances que, en front del castellà, trobem avui entre el portuguès i el lleonès d'una banda, i el català i l'aragonès de l'altra. Solament allà al nord vivia somorta una dissidència lingüística radical en un recó de la Cantàbria, a la terra encastellada i forta, que fou aviat el centre d'una dissidència política proclamada i afirmada per famosos rebels com el gran comte Ferran González. Però després, en els segles XI i XII, l'expansió militar i social d'aquest recó d'Espanya, l'empenta que Castella va saber donar a la reconquesta i a la literatura, propagaren el dialecte castellà, abans sense importància, estenent-lo pel sud, d'on escombrà el dialecte emporbit dels mosàrabs, desfent així el llaç d'unió que existia abans entre els extrems oriental i occidental. Heu's aquí per què avui, amb tot i les moltes semblances, apareixen separats el portuguès i el lleonès del català i de l'aragonès, dialectes extrems que abans es tocaven mitjançant una sèrie de dialectes afins parlats a Toledo i a Andalusia.»

Les característiques del mosaràbic donades per Menéndez Pidal corresponen no solament al lleonès occidental i al català en el període preliterari : són també peculiars del castellà preliterari i generals de tot el domini romànic. La reconquesta, al nostre entendre, no ha fet altra cosa que assenyalar les fronteres dels dos dominis lingüístics que devien integrar la nostra península.

El procés de la reconquesta, d'una banda, i els dos grans corrents culturals que es reflecteixen en la península durant la dominació aràbiga, són una confirmació de la tesi que assenyala la formació de les llengües romàniques de la península : gallo-romànica l'una, afro-romànica l'altra.

El castellà, en venir a ésser la llengua d'un estat, ha seguit,

en la seva evolució, unes etapes que no han pogut obtenir ni el lleonès ni l'aragonès; i el portuguès i el català, llengües d'altres estats, han assenyalat altres direccions en la trajectòria de llurs evolucions.

Al nostre entendre, la reconquesta no pogué destruir una unitat nacional que mai no va existir : ella ha fixat els límits de les llengües romàniques que devien estendre llurs dominis per la península. Els camins de la reconquesta, i els dos grans corrents culturals que predominen fins i tot després de l'esplendor aràbiga, són la causa de la formació dels dos grups romànics de les llengües de la península : un grup afro-romànic (espanyol, portuguès) i un grup gallo-romànic (català).

El concepte d'una nacionalitat espanyola, ni es troba en els temps visigòtics ni mai. Dels temps més antics ençà que la unitat d'Espanya existeix solament per a la lleva de tributs i per a l'explo-tació dels febles. La unitat era prescrita, en l'època romana, en els temps visigòtics i durant la dominació aràbiga, solament per cobrar les contribucions. Una Espanya unitària, ni en potència ha arribat a existir, perquè, tant en les esferes dels opressors com entre els oprimits, a totes les contrades trobem sempre el demos rebel, contradictori, ferotge i desunit, que segueix sempre el seu camí, potser sense canvi, dels temps més antics ençà, bo i seguint la direcció que li prescriu el geni de la raça. (Comp. Gómez Moreno, *Las Iglesias de España*, XI.)

La invasió aràbiga va destruir el regne visigòtic, però la forta cultura visigòtica perdura : segueix el camí antic assenyalat pels pobles d'orient. Allà on hi havia l'antic regne dels tartesos, amb una cultura flòrida, els àrabs hi continuen una vida cultural tan intensa que supera les altres cultures, i que assoleix la suprema esplendor sota el regnat d'Hixem II.

La cultura visigòtica s'estengué, de Còrdova i Sevilla estant, cap a Mèrida i Toledo, i d'aquí cap al nord. Els motius geomètrics i l'ornamentació dels capitells amb plantes ho comproven.

L'art i la cultura aràbics segueixen el mateix camí. L'art lleonès i castellà del segle x és un fillol de l'art de Còrdova. Les esglésies d'aquella època bastides en terres cristianes són un perfecte mirall de l'ambient social saturat d'influència aràbiga. Els cristians i àrabs, amb llurs influències mútues, condicionaren la pujada de l'art cristià a Andalusia sota la influència del califat. En la lite-

ratura cristiana dels mosàrabs hi trobem un vocabulari, limitat a les terres influïdes pels mosàrabs, desconegut en català. Extraiem part d'aquest vocabulari del *Glosario* de Simonet : *abóbra* (portuguès *abobóra*) carabassa, *abrécano* tamarit, *abrótano* broida, *abuch* (espècie del *asfodelo* o *gamón*), *acriolex* grejols, *accedera* (*rumex acetosa*, L.), *alcandóra* lluminària, foguera, *alcarcova* bassa, *alcornoque* surera, *alguepsar* guixera, *alguinio* cistell gran per a fruites, *almdreña* calçat, *almanaca* ornament de dones, *almeiar* figura piramidal, *almena*, *amenca*, *eneldo* anet, *aquiley* agulló, *aserrín* serradures, *athriha* molles de pa, *axbora* déntol, *azarja* instrument per a recollir la seda, *azarra* classe de pera; *bellueca* civada, *banuja* classe de préssec, *barga* caseta coberta de palla, *baxátir* aixada de moltes dents, *barbecho* guaret, *bayómb* (*daphne alexandrina*, Diosc.), *beleño*, *bercha* (*mercurialis annua*, L.), *bilís* porro salvatge, *borchín* magraner, *bucasta* ocell, *buda* herba semblant al jonc, *boga*, *bulín* clara d'ou, *butbuta* caragol, *cabcilla* botó o fruit d'un arbust, *cabçán* espècie de cànter, *cailój* guineu, *calahorra* torre de defensa o de combat, *calcha* empu nyadura de ganivet, *callauta* barret o caputxó, *camín* xemeneia, *cáncala* instrument de música, *candial* blat, *canthabar* vas, ampolla de vi, *canthoxo* (*lavandula stoechas*, L.), *cárab* ocell nocturn, *caraball* espècie de cistella, *caracaruecha* (*papaver spumeum*), *cárib* barca, *carrabila* instrument per a pesar cavalls, *carthil* cap, promontori, *castro* castell, *cavar* vent del nord-est, *caydthira* espècie d'antorxa, *cizercha* espècie de ciurons, *cocóffa* falla, enraonada, *comçal* ampolla per a beure, *concháir* gos ramader, *corc* espècie de sandàlies, *corma* calçat, cep, *cormuç* gorra, *cornóly* espècie d'arbre, *cortiche* surera, *cúcara* valeriana, *culebra* serp, *cunela* espècie d'eruga, *curlucha* cuca de llum, *cutril* punta de sageta, *cuxir* fus de filar, *çinaç* mostassa, *çorba* aixovar de la dona, *charra* moixell de llana, lli, etc., *chebolla* ceba, *chemiterio* fossar, *chenixa* cendra, *chenteno* mestall, *chirca* espècie d'alzina, *chirnia* peix, *chorena* atxa de cera, *churrut* ungüent; *dauco* remolatxa silvestre, *didi* morat fosc, *dígamo*, *dirxa* navegar de borina, *dulcha* tumor o tubèrcul, *duráquin* préssec; *echino* peix, *egril* lliró, *escauria* cagaferro, *escoba* escombria, *escofina* instrument per a llimar fusta, *esfancha* esponja, *euloya* present, *excaf* vaixell, *exparos* classe de peix, *expartel* (portuguès *espartal*), *expleni* (romanès *splina*), *exquil* ceba albarrana; *façona* figa flor, *fachaira* cara, *fagüüna* rosa silvestre, *fardal* pasta farcida de carn picada, *farthon* classe de menjar, *felcha* •

falguera, *filcha* mostela, *firmás* orellanes, *firthas* tap de fusta de la bóta, aixeta, *fochlaira* (espanyol *fruslera*), *forgholet* lloc ple de gerds o maduixes, *forriu* mal de guineu, *foyo* clot, *fraga* roca tallada, *fuenco* bagot de les abelles, *fullin* sutja, *furfulla* sarna, *fuxtul* vel de dona, *gachto* (*tripolion*, Diosc.); *gal* peix gran, *gàliba* nom genèric de moltes plantes arrapadisses; *ganço* ànec, *garainón* espècie de sèmola o de blat cuit, es menja per any nou, *gaxalyan* parcer en fruits o ramats, *gaxcón* camisa, *gombaz* espècie de vestit, *gorgayra* collar del vestit, *grenya* manoll de cabells que les dones es deixen caure cap a les galtes, *guinda* fruita, *halon* tros de pa, *hapapaura* rosella, *haraux* (espanyol *harapo*); *ibix*, *iberide* ensiam salvatge, *ingenie* dedicació de l'església, *ixcacora* indignació, *ixcan* llit, *ixcaria* vestit; *jarafan* (espanyol *girafante*), *jelidonia* oronella, *lach* peix, *ládán* (espanyol *láudano*), *lagueyna* calamars, *lajtuca* espècie de galàpat, *lanca* llacuna, *lapella* (*aparine*, Diosc.), *lathena* classe de vaixell, *azcona* sageta, *lechna* solc que fa el pagès entorn la terra que vol llaurar, *limma* vas de vidre per a licors, *lip* llagrimal de l'ull, *lobra* peix, *lorbaco* espècie de llor, *luc* bosc; *macaca* mona, *maç* peix, *maçorca* fusada de fil, *maçria* solar de la casa, *magarza* (*matricaria* camomilla, L.), *magüella* cabana, *maixon* casa, *manah* rellotge de sol, *mancayra* estava de l'arada, *manxanal* pomerar, *marjo* herba, *marozia* carn fregida amb ametlles, mel, panses, etc., *massana* poma, *mathell* (espanyol *badila*), *melva* peix, *melmendro* espècie de ginesta, *membriella* codony, *mercallón* mercader, *mircás* llonganissa, *mothill* nen petit, *mucha* pit, *murcaira* planta, *murchical* rata pinyada, *murichón* màstec; *naruca* granota, *nava* pla d'un camp; *orchicana* espècie de centaura, *parga* espartanya, *pecheina* pestanya, *perdixin* moscatell, raïm; *polla* dona jove, donzella, *pororia* arç blanc, *puculial* moscatell, raïm; *querdin* serra del dentat, *querzia* estamenya; *racanya* parrac, dona espellifada, *raiduch* rampí, *royuela* (*cuscuta europea*, L.), *rucata* moixell de lli o de llana, *ruçal* mussol de l'ull; *samariz* cueta?, *saro* (*acurum malatum*, L.), *seris* escarola, *sollo* peix, *suber* espècie de fonoll; *tagur* espècie de peix, *tammum* munt d'herba o de palla, *tecra* vas, *tellis* tela basta per a sacs, *tharacontia* (*arthemisia dracuncululus*, L.), *tharbuca* polaina, calçat morú, *thartaco* (espanyol *tártago*), *tharx* (*trocus*), *thauch* espart, *thirbil* trill, *thomillar* farigola, *torbixco* (*thymelaea*, Diosc.), *thuera* espècie d'acònit, *tun* bacallà, *turi* formatge; *uva* raïm; *vaica* (espanyol *vega*); *xabal* peix, *xaboc* peix de riu, *xaboli*

peix, *xaina* espècie de blat, *xalba* peix, *xallamia* farcell de mercaderies, *xarta* enfilosada d'ocells, *xembar* vela llatina o triangular, *xene* (*sinapis incana*, L.), *xerbil* xinella brodada de la dona, *xérica* saial de llana grossera, *xobrino* nebot, *xoluca* tavella, *xorche* rata, *xueda* herba, *xulya* peix, *xuri* sorell, *xuthar* soterrani; *yendro* (espanyol *eneldo*), *yulaca* argelaga; *zulleich* rajol blau (espanyol *azulejo*).

Aquests elements del lèxic, característics de la llengua dels mosàrabs, desconeguts en català, ens indueixen a creure que les coincidències fonètiques de la llengua vulgar dels mosàrabs amb el català i amb l'aragonès no tenen cap força. Hom és inclinat a creure el contrari: l'origen del castellà i del lleonès s'ha de cercar en la llengua d'aquells cristians que emigraren d'Andalusia i de Toledo cap al nord.

Gómez Moreno ha estudiat detingudament les emigracions del sud d'Espanya cap al nord durant el segle IX. En la majoria dels documents d'aquell període compareixen les subscripcions de mosàrabs.

Els monjos que fundaren l'admirable centre cultural de Sa-haún procedien del sud. Els sacerdots mosaràbics es comptaven per centenars, i fins i tot compareix un bisbe anomenat Ercavica.

Entre l'any 902 i 1000 compareixen en els documents abundosos noms llatins o visigòtics que tenen el sobrenom aràbic. El nom cristià era emprat en les relacions amb cristians, i l'aràbic per als tractes amb els àrabs. Les abundoses reminiscències de noms d'origen aràbic en la toponímia de les contrades de Campos, León i Burgos comproven la colonització dels mosàrabs.

Són una altra prova de la forta influència meridional els abundosos elements aràbics del lèxic dels documents dels segles IX, X i XI procedents d'aquesta contrada.

Conceptes socials: *recoage* cavalleria, *almafaca* campament, *atalaya* observació militar, *azeipha* campanya d'estiu, *arcato* saqueig militar, *annuteba* avís de guerra, *aljetena* conjuració, *kazumí* diner, *metcal* lliura d'or, *albada* registre, *arrobo* mesura, *arrelde* pes de quatre lliures, *maquila* pagament en espècies, *albara* lliurament, *azofra* préstec, *alvende* promesa?, *falifa* contracte d'aliança, *saturca* almoïna eclesiàstica, *albaroc* estrenes, *alalas* guanys?, *atafeke* intel·ligència judicial, *nucio* dret de sepultura, *alcabalas* contribucions, *adrias* impostos, *aleive* deshonra. Dignitats: *harraze* guàrdia, *galiffa* testi-

moni jurat, *alidar* advocat, *almoxerif* majordom, *alamiro* capità, *zavazouke* cap del mercat, *zahbascorta* cap de policia, *alvazile* consell.

Noms d'oficis : *zerraco* baster, *alvetar* veterinari, *tirazero* teixidor, *mazarefe* comerciant, *forro* home lliure. *mallata* filla, *mallato* criat, *mucarabi* mosàrab, *uma* mare.

Noms d'arquitectura : *azore* mur, *maragata* liquidació, *alfón-dega* hostel, *mezquita* església, *alfoze* extrem de la ciutat, etc.

Conceptes agrícoles : *atamina* femer, *almuzara* cleda, *adovera* teuleria, *vereda* camí, *allizace* fonament, *mazaria* plantació jove, *azemilla* cavall, *alfarace* cavall, *alcor* puig, *dulceri* classe de drap.

Els noms de colors, teixits i atuells testifiquen un comerç intens entre els àrabs i els regnes de Lleó i Castella. En canvi, Navarra i Catalunya hi tenen poc tràfic : *reitiles* peça preciosa, *romí* manufactura grega o romana, *amorcesce* treball de metall en forma de cadena, *bellugas* sabates, *artarfe* punta, *limace* cuirassa, *arganas* alforges, *mancale* taula, *almanara* llumenera, *ganza* plat, *arrodoma* ampolla, *cingabe* pell d'esquirol, *alfaneke* pell de mustela, *alchaz* seda, etc.

Els noms de les peces de vestir, del llit, del servei de taula, són d'origen aràbic : *almandra* coixí, *anamat* parament, *mataraffe* estovalles, *cithara* cortina, *fazelina* estovalles, *fazole* cobertor, *izare* llençol, *almuzalla* cobrellit, *fatele* abric, *alifafe* abric de pells, *almeleha* vestit, *almagana* drap brodat, *alhagara* drap, *mobatana* abric folrat, *zoramen* vestit, *zarama* capa, *feruzi* classe d'abric, *mutabac* túnica sense braços, *adorra* túnica, etc.

Els noms de teixits d'origen aràbic són abundosos : *vitione* teixit per a folrar, *morçús* tela blanca i negra, *kabí* drap de llana vermell, *marayze* tela mostrejada de rams, *albaz* drap, *kaskexi* teixit de seda, *exakeka* tela de seda, *atibachi* brocat, *alamir* classe de tela (Gómez Moreno, *Las Iglesias*, 122-129.)

La influència de la cultura aràbiga fou tan intensa en aquest període que el rei Alfons *el Gran* envià el seu fill Ordonyo a la cort de Còrdova per tal de rebre l'educació i incorporar-se la cultura de la dinastia dels Benicasín. Aquesta influència aràbiga s'afebleix en el segle x quan la dinastia afrancesada de Sanxo *el Major* de Navarra regnà a Castella i Lleó.

La reconquesta de Toledo obrí nous camins a la influència meridional amb tot i l'afebliment del domini aràbic, d'una banda,

i el gran corrent cultural del nord, seguit dels pelegrinatges, cada dia més internacionals, a Sant Jaume de Compostela. La vida cultural, que tenia el seu centre a Lleó, fou transportada a Toledo.

Les cròniques espanyoles, d'un caràcter tan arcaic, són lleoneses totes elles en aquest període, i es poden considerar com una continuació de l'obra de sant Isidor i dels treballs de l'escola toledana. Solament després de la reconquesta de Toledo apareixen les primeres cròniques castellanès.

La presència dels mosàrabs i llur forta influència en l'actual domini portuguès es poden comprovar per l'abundància de noms de lloc de procedència aràbiga. Les construccions de Montelios i Balsemón recorden l'alcaçaba de Mèrida i els edificis de Sevilla. Es poden trobar grans centres de la població primitiva amb noms aràbics a Coïmbra. La *Lex romana visigothorum* i el *Forum judicum* continuen en ús. (Gómez Moreno.)

En canvi, la influència aràbiga és molt feble a la part oriental de la península: el lèxic de procedència aràbiga és insignificant: de tal manera, que amb dificultat es pot parlar d'una forta influència cultural aràbiga a Catalunya. És ver que es cita una ambaixada del comte Berenguer de Barcelona al califa de Còrdova (975), i que la moneda aràbiga amb inscripcions aràbigues circulava per Catalunya: aquest fet, però, no és més que una prova de l'internacionalisme de les nacions mediterrànies que, alguns segles més avant, havien d'adquirir tanta preponderància. En aquesta contrada les condicions varen ésser totalment diferents, com ho havien estat abans, en l'època romana. En els segles V, VI i VII, els bisbes de la Narbonensis subscriuen els concilis celebrats a la província Tarraconensis, costum que es continua fins que la seu de Tarragona és novament restablerta. L'art visigòtic de Catalunya continua la tradició del migdia de França. (Gómez Moreno, *Las Iglesias...*, 39-40.) Es deu a aquest corrent que en l'època carolíngia Catalunya tingui una organització política, una administració, un art i una cultura independents de Còrdova. La cultura de la Gàllia meridional entra aviat a Catalunya, i hi influeix d'una manera decisiva: la influència cordovesa, en canvi, és aquí insensible. Hi faltaren els mosàrabs, els intermediaris de la ideologia, vida i costums meridionals. Les escasses influències aràbigues que constatem a Catalunya són internacionals del món llatí medieval.

Una altra prova de la influència meridional damunt els estats espanyols és la formació i expansió de la litúrgia mosaràbiga per Lleó, Castella i Aragó, en front la litúrgia gallicano-romana que compareix a Catalunya des del començament de la reconquesta. La Marca hispànica, de bon principi, s'incorporà la litúrgia gallicano-romana mercès a les influències de Cluny, Arles, Lerins, Cuixà i Ripoll; mentre que Castella, Lleó i Aragó, solament més tard, i amb prou resistència, a la meitat del segle XI, accepten la reforma litúrgica. Un cert nombre de mots per a designar paraments i atuells litúrgics està limitat en els dominis de la litúrgia mosaràbiga: *acceptre* perolet; *cúcuma* calderó d'argent, *compingiales* vasos que servien de mesura, *alcalla* test de porcellana, *analogios* faristols, *cancistales* llumeneres, *cetharis* mitra episcopal, *enebladium* vestit del diaca, *iconostasis* vel de l'altar, *lotzori* vel del temple, *melote* vestit del sacerdot, *palmares* vasos, *pergula* estovalles de l'altar, *tizare* roba per a casulles, etc. (Gómez Monero, *Las Iglesias*, 339, ss.) El mateix corrent segueix l'art de les il·lustracions d'antics manuscrits, i indirectament l'ornamentació dels capitells de claustres i portalades d'esglésies. Cal fer especial esment de la sèrie de còdexs il·luminats de l'*Apocalipsi* de Beatus de Liébana, escrits entre 926-968. Les admirables il·lustracions d'aquest llibre representen els treballs quotidians de l'agricultura, la preparació del sòl, la verema, el cup, arbres exòtics com la palmera, reproduccions de les cases amb l'arquitectura d'aquella època, amb arcs de ferradura que coneixem de les contrades aràbigues. L'ambient que viuen aquests llibres, i l'art que s'hi estoja, mouen sensacions molt diferents de les que excita la basílica cristiana.

El mateix camí del sud cap al nord d'Espanya segueix l'heretgia de l'adopcionisme, que solament es comprèn per la influència d'antigues representacions africanes i cristianes, i que és representat per dues branques: l'espanyola, amb Elipandus, bisbe de Toledo, al cap, que és combatuda per Beatus de Liébana i Heteri, bisbe d'Osma; i la carolíngia, propugnada per Fèlix, bisbe d'Urgell, i combatuda per Alcuí.¹

És cosa interessant de constatar que els manuscrits d'origen leonès estan plens de notes i escolis aràbics igualment que els manus-

1. Nicolau d'Olwer, *Fèlix d'Urgell*, 6.

crits escrits a Toledo i a Andalusia. Aquest fet demostra que la llengua aràbiga era correntment coneguda en terra cristiana, durant el segle x, en els monestirs de Tàvera, Sahaún, Cogolla, Berlància, Carrion de los Condes, Lleó, etc.

Comprova els dos corrents culturals de la península la sèrie de manuscrits amb lletra minúscula que no foren escrits ni a Toledo ni a Andalusia, sinó en terra cristiana. Aquests manuscrits són de la fi del segle ix; però els del sud foren copiats cinquanta anys abans. Tots junts formen els manuscrits de lletra visigòtica, dita també *toledana*, que es separen de l'escriptura de tots els altres còdexs de terres d'Europa.¹ La primera sèrie de manuscrits visigòtics ve del sud de la península: aviat, però, hi apareix l'explícit del llibre amb la data de l'acabament, el nom del príncep regnant, el nom del copista i el nom del convent on el manuscrit fou copiat. Aquestes notícies comencen en 902, i es refereixen exclusivament als reis de Lleó i als comtes de Castella.

L'escriptura dels documents del domini català provinents de Ripoll és amb minúscules, però mostra una forta influència de l'escriptura merovíngia, de la qual va participar de bon començament. Demés, la influència de la reforma d'Alcuí, abat de Tours (796-804), es deixa sentir aviat a Catalunya, on els documents, des del començament, ja són datats amb el nom i any de regiment dels emperadors francs. Els documents més antics d'Urgell (833 i 839) mostren una forta influència carolíngia, i això passa setanta anys abans del desenrotllament de l'escriptura visigòtica a Lleó. Un sol document d'Urgell és escrit en visigòtic pur: és un document de 1040 que conté un contracte en el qual el rei d'Aragó Ramir I cedeix al bisbe d'Urgell tots els drets i possessions que el seu pare li havia pres al Ribagorça. Tots els noms del document són aragonesos el document és escrit per un notari d'Aragó anomenat Eximinius, i l'escriptura porta tots els senyals del visigòtic més pur. Aquest document procedeix de la contrada on l'escriptura visigòtica i carolíngia tenien llurs límits: aquesta contrada és la mateixa on encara avui el català i l'aragonès tenen la frontera. (Pujol, *Bulletli de la Biblioteca de Catalunya*, iv, 16.)

En el període decisiu de la formació de les llengües romàniques

1. Clark, *Collectanea hispanica*.

a la península, hi havia en fort moviment dos grans corrents culturals, els mateixos del període romà : el corrent afro-espanyol i el gallo-romànic. El corrent afro-espanyol, que té el centre d'expansió a Andalusia, influeix decisivament damunt l'administració i la vida econòmica i cultural dels estats cristians del centre i de l'oest de la península : l'art, la litúrgia, els llibres, la literatura, l'escriptura i el comerç, hi són fortament influïts de la cultura aràbiga. Les relacions de l'est de la península tendeixen totes cap a la Gàl·lia meridional : la política, l'art, la litúrgia, l'escriptura, la vida religiosa de Catalunya, han mirat sempre cap al nord.

Aquestes dues vies, seguides per totes les cultures que per alguns milers d'anys han passat pel sòl de la península, expliquen, per una part, l'origen del grup de llengües afro-romàniques de la península, i, per l'altra, el caràcter gallo-romànic del català.

A. GRIERA

Els noms dels ocells de Catalunya

BIBLIOGRAFIA

- BLEACH, M.
Colección Universal de Animales Insectívoros. Jaime Jepús, 1892; 260 páginas con 226 grabados.
- DEGLANO ET GERBE.
Ornithologie Européenne.
- DEYROLLE, E.
Histoire naturelle de la France (3.e partie : Oiseaux), avec 132 figures dans le texte et 27 planches en couleur. Paris : Ém. Deyrolle, naturaliste. 46, rue du Bac.
- D'ORBIGNY, Charles.
Dictionnaire universel d'Histoire Naturelle. Paris, 1841.
- FUSET TUBIÁ, J.
Aves de Cataluña (con 81 grabados) Madrid, abril de 1913 (en las Memorias de la R. Soc. de Hist. Nat.); 155 págs.
- LESSON.
Manuel d'ornithologie ou description des genres et des principales espèces d'oiseaux.
- MASFERRER.
Fragmentos de un Catálogo inédito.
- PEÑA, A.
Aves insectívoras (dibuixos de Roca).
- ROCA.
Catálogo de aves de Camprodon en los Apuntes para la Flora y Fauna e Historia de Camprodon, por José Morer y F. Galí, presbítero.
- ROMAÑACH, J.
Sucinta reseña de las aves que en nuestra provincia deberían conservarse en beneficio de la agricultura.
- TEXIDOR.
Apuntes para la fauna ornitológica de la provincia de Gerona. Restaurador Farmacéutico, años 1880-1881 (diversos números).
- VAYREDA, E.
Fauna ornitológica de la provincia de Gerona, o sea breve descripción de las aves sedentarias en la misma y las de paso accidental o periódico, sus costumbres y alimentación bajo el punto de vista de utilidad o perjuicio para con el hombre y la agricultura en general, 1882. Gerona : Impr. y librería de Paciano Torres, Plaza de la Constitución; 9, 1883; 280 págs.

A

- ABELLEROL, m. (*Merops apiaster*, L.): Ocell de la família dels sindàctils, de 10 $\frac{1}{2}$ polz. [Gou.] És de color roig de canyella al cap i dors, i variat a les altres parts; la mida, 0'26 m. Arriba per l'abril i s'estableix en paratges de flors perquè s'alimenta principalment d'abelles i vespes [Vayreda]; és molt bonic pel seu plomatge, quasi tot verd. Sin. abellerola. (Girona, Altea, Menorca.)
- ÀDNA, f.: L'ànec. (Tortosa.)
- AGRÓ, m. (*Ardea cinerea* seu *maior*, Lath.): Sin. bernat-pescaire (Vayreda-Gou); capó d'aigua. (Companyó.)
- AGRÓ BLANC, m. (*Ardea garzetta*, L.): Ocell blanc que porta un petit plomall al cap i un altre al dors. La mida, 55 cm. És veu pels mateixos paratges que el martinet, i no és probable que nii en aquest país.
- AGRÓ ROIG, m. (*Ardea purpurea*, L.): Ocell vermell del pit. Sin. garsa, grua roja. (Ripoll, Bages, Calaf, Veciana, Burriana.)
- ÀGUILA CALÇADA, f. (*Falco pennatus*, L.): És ocell de rapinya diürn, fam. falcònides innobles; una de les àguiles més boniques, que no tem envestir els ocells més grossos que ella. (Gou.) És la més petita de les àguiles, d'una mida, per al mascle, de 0'45 a 0'47 m. i de 0'49 a 0'50 m. per a la femella. [Vayreda.] (Cat., Bal., Val.)
- ÀGUILA DE CUA RATLLADA O BAR-
- RADA, f. (*Aquila fasciata*, Vieillot; *Falco bonelli*, Temm.): Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles. Té 70 cm. i nia a les grans penyes de Ribes, Sant Aniol d'Uija, Mare de Déu del Mont, Torroella de Montgrí. Persegueix els ocells aquàtics i petits mamífers.
- ÀGUILA DE DITS CURTS, f. (*Falco brachydactylus*, L.; *Circaetus gallicus*, Vieillot): Ocell de rapinya diürn, fam. falcòn. innobles. Caça conills, llebres i rèptils; guatlles i perdus, i fins gallines i ànecs, si pot entrar en els corrals de les cases de pagès. (Gou.) Sin. àguila joan blanc, marcenc, ocell de març.
- ÀGUILA D'ESTANY, f. (*Falco hiaetetus*, L.): És au de rapinya diürna, de la fam. de les falcònides innobles. Viu prop dels rius i estanyos abundants de pesca, de la qual s'alimenta exclusivament agafant-la a flor d'aigua o submergint-s'hi. Té 2 peus de mida. (Gou.) Sin. corb pescador, petita monja.
- ÀGUILA GALLINERA, f. (*Falco palumbarius*, L.): Sin. astor.
- ÀGUILA GRI O CRI-CRI, f. (*Falco aesalon*, L., seu *Litofalco*, Gmelin; *F. maculatus* seu *naevius*): És el més petit dels ocells de rapinya, ja que el mascle té la mida d'1 peu, i 7 lín. la femella (Gou); equiv. a 0'26 i 0'31 m. segons Vayreda; falcònida innoble, diürna; és una tercera part menor que l'àguila real (Gou), de 0'50 m. el mascle i 0'58 m. la femella. [Vayreda.] Sin. àguila petita, cridaire.

- ÀGUILA MARINA**, f. (*Falco albicauda*, Gmelin) : Ocell de rapinya diürn, falcònida innoble. Pon de dos a quatre ous. (Gou.) S'alimenta especialment de peixos; té 55-60 cm.
- ÀGUILA PETITA** f. (*Falco maculatus* seu *naevius*, L.; *Aquila naevia*, Brisson) : Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles, una tercera part menor que l'àguila reial. El mascle té 50 cm., i la femella 58. De color negrosa. Sin. àguila cri-daire, àguila cri-cri.
- ÀGUILA REIAL**, f. (*Falco fulvus*, S.; *Aquila chrysaetos*, L.) : Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles. És més gran que l'àguila imperial; la femella pesa de 16 a 18 lliures, i no passa de 12 el mascle. La grandària varia de 70 cm. a 1 m., i fins a 1'16 m.
- AGULETA**, f. (*Falco subbuteo*, L.) : Persegueix cruelment els ocellets i fins els coloms. Té de llargada, el mascle, 0'30 m., i la femella, 0'32-0'33 m. [Vayreda.] Sin. esparver (Gou), falcó de mostatxo negre.
- AGULLA**, f. (*Colymbus septentrionalis*, L.) : Sin. calàbria. (Vayreda, Companyó.)
- AIGUAROL**, **AIGUAROLA**, s. : El bernat-pescaire. Nia i viu a l'aigua. (Castellbò, Isil.)
- ALCIÓ**, m. (*Phoenicópterus antiquorum*, Temm.) : Ocell marí que fa el niu sobre la mar quan aquesta està en calma. (Costa de Llevant.)
- ÀLIC ROIG**, m. (*Phoenicópterus antiquorum*, Temm.) : Ocell d'un plomatge rosat clar, de 1'30-1'50 m. Habita el migdia d'Europa, l'Àsia occid. i el nord de l'Àfrica, i quasi cada any visita els nostres pantans del litoral. [Vayreda.]
- ALIGANY**, m. : Ocell semblant al tord, però més petit. Té el pit i la part inferior de les ales pigats. Ve per la tardor. (Palamós.)
- ALIGAT ASTOR**, m. : És freqüent, sedentari; cria en els cingles i grans boscos de la regió mitjana i superior. S'alimenta d'ocellets, petits mamífers, rèptils i grossos insectes. La mida és de 0'65 a 0'70 m. [Vayreda.]
- ALIGAT DELS PETITS**, m. (*Falco rufus*, L.) : Ocell de rapinya diürn, falcònida innoble, que freqüenta les comarques abundants d'aigua; se'l veu als voltants de l'estany de Banyoles, a la comarca de Castelló d'Empúries. (Gou.) S'alimenta, de preferència, d'ocells aquàtics, peixos i amfibis. Fa el niu a terra, en paratges espessos i herbosos; de 0'50 a 0'54 m. [Vayreda.] Sin. arpella de cap blanc.
- ALIGÓ**, m. : L'àguila jove. (Vic.)
- ALIGOT**, m. (*Falco buteo* seu *versicolor*, L.) : Ocell de rapinya diürn, falcòn. innobles. Viu tot l'any als boscos de les nostres comarques de les regions mitjana i superior, i també a les esclotxes de les roques cobertes de maleses. És freqüent i sedentari, cria en els cingles i grans boscos; s'alimenta d'ocellets, petits mamífers, rèptils i grossos insectes; la seva mida és de 65 a 70 cm. Sin. aligat, astor, bisaroca, busó. (Cat. or., Cat. occ., Burriana.)
- ALIGOT BISAROCA**, m. (*Falco buteo* seu *versicolor*, L.). V. aligot.

- ALIGUER, m. : 1. El lloc on es posen les àguiles. (Vic, Lleida, Benissanet.) 2. El caçador, d'àguiles. (Vic.)
- ALOSA, f. *elòye* (Palamós, La Bisbal), *elòbe* (Cat. or.) : 1. *Alauda arvensis*, L. : Ocell amb les parts superiors negreses i grises, i les inferiors blanques amb clapes negres; bec i peus bruns. Mida : 18 cm. Per l'octubre arriben a estols, molt caçades. El mascle s'alça perpendicularment, cantant, fins a perdre's de vista. Mai no es posa en els arbres : és conirostre, de 7 1/2 polzades. Sin. alova, xirlu, titella. (Cat., Bal., Val.) 2. *Galerida cristata* : Nia a terra. Sin. terroca caputxina. Adagi: «S'alça l'alosa en jorn bromós: senyal de no ésser plujós». (Bellver.)
- ALOSA PITROLIU, f. (*Alauda arborea* seu *memorosa*, L.) : Ocell conirostre de 6 polz. Sin. terrassola cotoliu, terrarola cotoliu.
- ALOVA DE DUPONT, f. (*Alauda Duponti*, Vieill.) : Ocell d'un plomatge bru i vermell, barrejat del damunt, i del davall blanc color de palla, clapejat de negre; 21 cm. Aquesta espècie habita l'Àsia i nord de l'Àfrica, i de vegades n'arriba alguna al nostre país entre les altres aloves.
- ALOVAT TROBAT, m. (*Anthus rufescens*, Temm.) : Ocell denti-rostre de 7 polz. Sin. calandrieta.
- ÀNEC CABUSSÓ, m. (*Colymbus glacialis*, L.) : Ocell bru negros de les parts superiors, i blanc de les inferiors; la mida, 76 cm. Els hiverns molt freds visita els estanys salats del litoral. Sin. calàbria gros.
- ÀNEC CAP ROIG, m. (*Anas Penelope*, L.) : Sin. piula. (Vayreda.)
- ÀNEC D'AIGUA GROS, m. (*Anas strepera*, L.) : Negre del dors, i del ventre blanc, ombrejat de groc, amb clapes grises. Té 0'50 m. A l'hivern arriba juntament amb l'ànec comú, i a la primavera se'n torna cap al nord d'Europa. (Vayreda.) Sin. griseta. [Companyó.]
- ÀNEC D'AIGUA PETIT, m. (*Anas creca*, L.) : Sin. xarxet (Vayreda), sarcetta (Companyó).
- ÀNEC DE BOSC, m. (*Anas boscas*, L.) : Ocell adornat de diferents colors, 50 a 55 cm. És l'espècie més comuna, de la qual procedeixen totes les races domèstiques. Ve tots els hiverns amb gran abundància, establint-se pels estanys, rius i riberes de tot el país. Sin. coll verd. (Manresa.)
- ÀNEC DE CRESTA, m. (*Anas fuligula*, L.) : Negre del cap i coll, dominant també la mateixa color en el pit, amb un plomall al cap; 40 cm. Espècie freqüent a l'hivern en els estanys.
- ÀNEC DE MAR, m. (*Alca torda*, L.) : Negre de les parts superiors i blanc de les inferiors. Té 38 cm. i habita les costes dels mars glacials, però a l'hivern baixa a les nostres costes. Sin. pescador.
- ÀNEC GAVATX, m. (*Anas rufina*, Pallas; *Anas ferina*, L.) : Aquest és roig de castanya al cap i part alta del coll, i cendrós clar de sobre el cos. Vermell del cap i coll, amb un monyó al cap. Té de 45 a 57 cm. Gairebé cada any es veu a la nostra província.

- cia, però poc. Té vermell el bec. Sin. mut, bec vermell, cap-roig, buixot.
- ÀNEC MARCENC, m. (*Anas acuta*, L.) : Ocell bru del cap i part superior del coll, i blanc del pit i abdomen; de 63 a 65 cm. Comú a l'hivern en les aigües de les regions baixes. Sin. cuallarg, cua d'oreneta, cua de jonc.
- ÀNEC PALETER, m. (*Anas clypeata*, L.) : Sin. bec d'espàtula. (Companyó, Vayreda.)
- ÀNEC SALVATGE : La polla d'aigua. (Cat., Val.)
- ÀNEC XOCOLATER, m. (*Anas nyroca*, Guld.) : Roig del cap i coll, i remeres secundàries blanques. Té 40 cm. Se'l veu sovint a les aigües del litoral. Frases : «Fer l'ànec» : perbocar. (Cat.) «Caminar com els ànecs» (Ripoll.)
- ÀNEDA, f. *anède* (*anas boscas*) : És igual salvatge que domèstica. És cria a ramades per les cases. Sin. *collbrau* (Migjorn Gran).
- ÀNEDA DE CAP VERMELL o PEIXETERA (*Jigulina*) : Se la veu nedar pel mar en hivern. (Migjorn Gran.)
- ANEDÓ, m. (*Querquedula crecca*) : Ànec que es troba a grans ramades pels estanys de la Bufera. (Migjorn Gran.) «Ésser un anadó» : Anar mal garbat, fer els moviments sense gràcia. «Fer s'anadó» : Anar a tomballons, caure amb poca sort. (Migjorn Gran). Sin. garsset petit. (Fuset.)
- ANGANET, m. : Ocell petit amb la cua llarga; és molt semblant a la cuereta. (Castellbò.)
- ANGUILER, m. (*Mergus merganser*, L.) : D'un negre verdós del cap i meitat superior del coll, amb un monyó curt al cap; les parts superiors negres, i blanques les inferiors. El mascle té 66 cm., i la femella 61. Aquesta espècie visita cada any els estanys del nostre litoral. Sin. bec de serra gran.
- ANGUILER DE MONYÓ, m. (*Mergus serrator*, L.) : Verd negrós del cap i part superior del coll; presenta un llarg monyó occipital; el cos variat de blanc, negre i bru; té 56 cm. Habita cap al cercle polar àrtic, i a l'hivern ve als estanys de les nostres regions. Sin. bec de serra mitjà.
- ANIMAL DE L'AIGUA, m. (*Buteo vulgaris*) : Ocell semblant al falcó de muntanya. «Piula s'animal de s'aigo pren parai-go.» També se li diu *soter* : l'ocell vola alt, pegant sotes rabents, girant-se damunt davall i cridant. Diuen que assenyala pluja (Migjorn Gran.)
- ARNER, m. (*Alcedo hispidus*, L.) : Verd blavós del damunt, blanquinós del coll i vermell purpuri de les altres parts inferiors. Té 12 cm. Viu solitari a les vores dels rius, riberes i estanys, i nia als forats de les rates aquàtiques o que ell mateix es fabrica. Sin. botiguer (Mataró); ocell de Sant Martí, Martí pescador, blavet. (Companyó.)
- ARPELLA, ARPELLA DE CAP BLANC, f. (*Falco rufus*, L.) : Au de rapinya diürna (falcònides) de les innobles, freqüenta les comarques abundants en aigua. Per això se'l veu als voltants de l'estany de Ba-

- nyoles, a la comarca de Castelló d'Empúries; s'alimenta amb preferència d'ocells aquàtics, peixos i amfibis. Fa el niu a terra, en paratges embrollats i herbosos. La seva mida és de 50 a 54 cm. Sin. aligat dels petits.
- ARRAPACARRASQUES, m. : El respinell. (Benassal.)
- ASTOR, m. (*Falco palumbarius*, L.) : Ocell de rapinya, de les falcònides innobles. Alimenten els petits, els primers dies, amb insectes, rates, llangardaixos i ocellets; després amb serps, ocells majors i fins lludrigons. És cruel, sanguinari i ferotge, persegueix els ocells de corral. Nia a les cingleres de Finestres, Sant Aniol, Nostra Senyora del Mont; el mascle té 51 cm. i 60 la femella. Sin. falcó perdiguer, falcó gros, àguila gallinera.
- ASTORET, m. : L'esparver. Hi ha diverses classes d'astorets : *astoret aliguer*, *galliner*, *moixoner*, *perdiguer*, *soriguer*. (Castellbò.)
- AUFRANY, m. (*Cathartes percnopterus*, Temm.) : Ocell de rapinya (vultúrides). Talla : 70 cm.
- AULENDRA, f. : L'oreneta. (Elna.)
- AURENDOLA ROQUERA, f. (*Hirundo rupestris*, L.) : Gris cendrós del damunt, i del davall blanc matisat de roig. És la primera, de l'espècie, que arriba i l'última d'anar-se'n del país. Nia als Pireneus, Nostra Senyora del Mont. És fissirostre diürn, de 6 ½ polz. Sin. roquerol, oreneta roquera. V. oreneta.
- AVITARDA, f. (*Otis tarda*, L.) : Família pressirostres, de 3 peus, 9 polz. És un dels més grossos de la nostra província.
- AVITORO, m. (*Ardea stellaris*, L.) : Sin. bitol, butor. (Companyó.) V. bitol.

B

- BABECA, f. (*Strix Aluco*, L.) : Ocell de rapinya nocturn, de color grisa fosca el mascle, i grisa rogenca la femella. Té 40 cm. El seu cant de nit sembla dir: «Huu, hu, huhuhu». S'alimenta de petits rosegadors. Sin. xibeca, gamarús, òliba, cabeca.
- BAGALEU, m. : Ocell de bosc més gros que l'astoret o esparver. (Castellbò.)
- BALLESTER, m. : I. (*Cypselus murarius*, Temm.) : Negrós amb reflexos verdosos, blanc del coll. Arriba per l'abril i se'n va pel setembre. Nia a les esglésies, campanars i torres; i quan s'acosta alguna tempestat se'ls veu més actius i inquietos. Sin. falziot, magai. 2. (*Hirundo apus*, L.) : Ocell fissirostre, diürn, de 7 polz. Sin. falzia, magall, camperol.
- BALLESTER DE VENTRE BLANC m. (*Cypselus alpinus*, Temm.) : Gris bru de les parts superiors i blanc de les inferiors. Arriba a la muntanya a la primavera del juny i nia a les altures de Nostra Senyora del Far, Cabrera, Sant Aniol. Té 22 cm. Sin. martinet, ballester dels grossos.
- BARACA, f. *beráke* : Ocell semblant a la cogullada, de tons barrejats. És més gros que el capsigrany. (Palamós, Sant Feliu de Guíxols.)
- BARBA-ROIG, m. : Ocell petit com l'ull-de-bou. Té el pit roig (Tortosa, Benissanet.)

- BECADA, f. : 1** (*Scolopax rusticola*, L.) : Les parts superiors, matisades d'una color de castanya grogós i cendrós; les inferiors també, amb ratlles transversals brunes. La mida és de 40 a 50 cm. Habita i cria al nord d'Europa, i per la tardor ve al nostre país (gener). Longirostre, d'1 peu, 8 polz. El bec seu és llarg. Sin. polla bruna, polla parda. 2 (*Hematopus ostralegus*, L.) : Ocell pressirostre, d'1 peu i 5 polz. Sin. garsa de mar. [Companyó.] (Cat., Bal., Val.).
- BECADELL, m. : 1.** (*Scolopax major*, L., Gmelin) : Les parts superiors són negreses; de les inferiors és blanquinós ombrejat de vermell. La seva mida, 27 cm. Habita i cria en les regions del nord de la Sibèria, i a l'hivern baixa als nostres climes, establint-se en els prats humits i pantanosos. Sin. mec. V. sagar. (Cat. or.). 2. (*Scolopax gallinago*, L.) : Longirostre, de 10 a 11 polz. El seu plomatge és semblant al del becadell o mec, però se'n distingeix pel seu abdomen blanc. La mida, 25 cm. També habita en llocs humits i pantanosos, alimentant-se de cucs i d'insectes aquàtics. Sin. sagar, bequeruda, mex.
- BECADELL DELS SORDS, m.** (*Scolopax gallinula*, L.) : Té les parts superiors d'un negre matisat blanquinós, dominant el blanc en les inferiors. La mida, 16-17 cm. Els seus costums són semblants als dels altres becadells.
- BECAFIGUES, m.** (*Muscicapa parva*, Bechstein) : Dentirostre, de color cendrosa rogenca a les parts superiors, i roig groguenc el pit. 12 cm. Ve per la primavera i emigra per la tardor. Insectívor i baccívor, li agrada igualment les mosques i les figures. Sin. pelafigues. (Companyó.)
- BECARZA, f. :** Ocell de bec molt llarg amb el qual extreu els llambrics del fang; és semblant a una perdiu. (Altea.)
- BECASSÍ, BECASSINA, s.** (*Gallinago scolopacinus*) : Ocell corredor, de prat; és molt bonic i la seva carn és molt saborosa. (Eivissa, Menorca.)
- BEC D'ALENA, m.** (*Recurvirostra avocetta*, L., Gmel.) : Ocell blanc de 47 cm. Des dels últims de la tardor fins a l'abril es veu algunes vegades en les aigües salades del litoral, on busca el seu aliment de cucs i insectes aquàtics. De llarg bec recorbat de baix a dalt. Sin. bec d'alzena. (Companyó.)
- BEC DE FERRO, m.** (*Fringilla coccythraustes*, Temm.; *Loxia*, L.) De colors varies, de bec tan fort que trenca els pinyols d'oliva, lledons, etc. Té 18 cm. Cria al nord de França i Europa; a l'hivern ve al nostre país. Conirostre, 7 1/2 polz. Sin. durbec.
- BEC DE SERRA PETIT, m.** (*Mergus albellus*, L.) : Ocell blanc del cap i del coll; plomatge del cos variat de blanc, negre, gris i cendrós. Té 42 cm. Aquesta espècie arriba també a l'entrada de l'hivern, i és tal volta la més abundant. (Veciana, Calaf, Lleida, Burriana.)
- BEC D'ESPÀTULA, f.** (*Anas clypeata*, L.) : Té el bec més llarg

- que el cap; la seva mida, 49 cm. A l'hivern és freqüent a les aigües del litoral, i desapareix en arribar la primavera.
- BECGRÓS, m.** : (*Coccythraustes vulgaris*, Vieill) : Ocell poc conegut a Menorca. Solament hi passa l'hivernada. S'alimenta de pinyons i d'avellanes. (Migjorn Gran.)
- BECLANER, m.** (*Platalea leucorodia*, L.) : Ocell blanc que té al cap un monyó de llargues plomes. Té 70-72 cm. Habita les vores del mar i estanys salats, buscant principalment, molluscos i peixos, dels quals s'alimenta. Cultirostre, de 2 peus, 6 o 7 polz. Sin. espàtula, paleta.
- BECTORT, m.** (*Loxia crucirostra*, Cuvier; *curvirostra*, L.) : Ocell conirostre de 6 polz.; s'alimenta principalment de pinyons que treu amb el bec de les pinyes. Sin. picapinyes, trenca-pinyes. (Eivissa, Vinarç.)
- BECUT, m.** (*Numenius arquata*, Latham). Sin. xarlot becut.
- BERNAT-PESCAIRE, m.** (*Ardea cinerea*, s. *major*, L.) : Ocell blanquinós del cap i nuca, d'un cendrós blavenc a les altres parts superiors; la mida, 5 a 6 cm. Se'l veu tot l'any en els plans pantanosos del golf de Roses; nia en els arbres elevats, i la major part van a criar al nord de l'Europa. Cultirostre, de llargada 3 peus i 6 polz. des de la punta del bec fins a l'extrem de la cua. Sin. capó d'aigua, agró (Companyó), bitor, tord marí. (Cat., Ross., Bal.)
- BIFARRÓ, m.** : Nom d'ocell. (Balaguer).
- BITOL, m.** (*Ardea stellaris*, L.): Cultirostre, de 2 peus, 4 polz. (65 cm.); té un plomatge vermell. De dia està quiet i amagat entre els joncs i malesa dels pantans, i, quan el sol és post, surt a buscar peixos i animals aquàtics. Sin. avitoro, capó d'aigua, espurgabous. V. avitoro.
- BITXAC, m.** (*Motacilla rubicola*, L.; *Saxicola rubicola*, Bechstein) : Ocell dentirostres. Té el bec, cap, coll, cua i peus negres, dominant en les altres parts el bru i roig. Mida seva: 12 cm. Dentirostre, de color bruna al dors, negre del coll i roig del pit. El seu cant pot traduir-se per «vitrec» o «vitrac». Se'n va a l'Àfrica a l'hivern i torna a la primavera; s'alimenta d'insectes. Sin. vitrac, culblanc, tuit, escurot, cobit. (Cat., Bal., Val.)
- BLADER, m.** : El terrerol. Ocell semblant a la cogullada (Palamós).
- BLANCA, f.** : Nom d'un ocell. (Altea.)
- BLANQUETA, f.** : La pastoreta. Va darrera els llauradors, seguint el solc per a poder menjar els cucs que es remouen. (Lleida.)
- BLANET, m.** : Nom d'ocell. 1. El papafigues (Balaguer). 2. Ocell petit. (Borges.)
- BLAVENCA, f.** : Ocell petit, de color blavosa, que viu a les vores dels rius. És de les proporcions d'un tord. (Súria.)
- BLAVET, BLAVETA, s.** : Ocell de color blavosa de la part de sobre, groc de la part de sota, cames vermelles i bec llarg. Viu a les riberes dels rius. (Ripoll, Bellver, Calaf, Val.)

BOSCALER, m. (*Sylvia cetti*, De-gland, Marm.) Ocell riberenc, bru de castanya del damunt, i blanc del coll i ventre. 14 cm. Viu i nia en l'espessor de les plantes aquàtiques dels llocs pantanosos del litoral, alimentant-se de cucs i d'insectes. Sin. rossinyol bastard.

BORGADELL, m. : Ocell semblant a la cadenera. (Tortosa.)

BOSCARLA, f. (*Sylvia phragmitis*, Bechst.) : Ocell riberenc, gris del damunt, clapejat de negre al cap, i bru el dors, d'un roig que tira a blanc al coll i ventre. La seva mida, 12 1/2 cm. Habita en l'espessor dels pantans i s'alimenta d'insectes aquàtics. Emigra per la tardor. Sin. espanta caçadors, grasset.

BOSQUETA : 1. (*Motacilla provincialis*, Gm.; *Sylvia prov.*, Temminck) : Ocell dentirostre, de 6 polz. de llarg; té cendrós el plomatge del damunt, el bec bru fosc a la punta, i groc pàl·lid a la base, i grogosos els peus. Busca les papallones que hi ha a les fulles de les cols, davall de les quals s'ajoca a la nit per lliurar-se de la persecució de la rata pinyada. Ocell petit. Sin. buixareta, tai-xeta, passerina. 2. (*Motacilla orphea*, Temm.; *Sylvia cinerea*, Latham) : Dentirostre emigrant, de color grisa cendrosa. Té 14 cm. Arriba els últims de març i se'n va pel setembre, establint-se en petits boscos o prats i niant en els arbustos o en els camps. S'alimenta de fruits o insectes. Sin. taiareta, passerina, picacirres.

BOSQUETA DE CAP NEGRE, f. (*Motacilla atricapilla*, Lath.; *Sylvia*

atricap. Scopoli) : Dentirostre, negre del cap, i bru de la resta del cos. Té 5 polz. i 8 lín. S'alimenta principalment d'insectes i de fruits, i el seu cant és semblant al del rossinyol. Ve per l'abril i emigra pel setembre. Sin. tallarola de cap negre, pinsoleta, capnegre, carbonera.

BOSQUETA ROSSINYOLERA, f. (*Motacilla salicaria*, L.) : Ocell dentirostre que té de llarg 5 1/2 polz., bru del damunt i blanquinós del coll i del ventre. Passa l'hivern a l'Àsia i a l'Àfrica, torna als últims de març i s'estableix en els boscos a la vora de les poblacions, alimentant-se de cucs i d'insectes. (Cat. or.)

BOSQUETA XIULADORA, f. (*Sylvia sibilatrix*, Temm.) : Dentirostre, de 5 polz. de llarg, d'un verd groguenc del damunt, i groc clar del coll. A l'arribada s'estableix en els boscos frondosos i nia a la molssa o a les soques dels arbres. Sin. ull-de-bou.

BOTIGUER, m. : El blauet. És de color blava i viu a les vores dels rius. (Cassà, Vic.)

BOTXÍ, m. (*Lanius meridionalis*, Temm.) : Dentirostre; es posa a les branques més altes dels arbres, i emigra a l'hivern. Cap i dors d'un cendrós blavenc, i escapulars blancs; té 25 cm. Habita als boscos i parts estèrils del litoral i regió mitjana, nia als arbres i s'alimenta d'insectes. Sin. garsa borda. (Cat., Bal., Val.)

BOTXINET, m. : Ocell petit, de color fosca, amb el pit blanc, que viu per les torrenteres i vernedes. (Súria.)

- BRUEL, m. (*Regulus ignicapillus*, Brehm) (Mataró.)
- BRÚFOL, m. : El gran duc (Altea, Benassal.)
- BUIXOT, m. (*Anas marila*, L.): Negre del cap, coll i pit, i sobre el cos blanquinós amb ratlles negres. La seva mida, 47 cm. És comuna aquesta espècie en el nostre país i a l'hivern se la veu a estols en els estanys. Sin. ànec gavatx.
- BUIXQUEROT, m. : Ocell de bec llarg. És més gros que la buixeta. (Altea, Vinarç.)
- BUSAROCA, f. : Nom d'ocell. (Vic, Llussanès.)
- c
- CABANER, m. : Ocell de color negra i de pit roig que, a la nit, s'aixopluga als forats de les cabanes. En la vigília de Nadal hi ha el costum d'anar a caçar-los per a aviar-los quan van a adorar el nen Jesús. (Cervera.)
- CABROTA, f. : El mussol banyut (Terrassa, Manresa.) V. xibeca.
- CABUSSET, m. (*Podiceps minor*, Latham) : És d'un gris cendrós del cap, nuca i parts superiors del cos, i blanc de la gargamella i baix ventre. La mida és de 23 a 24 cm. És sedentari, nia en els fons aiguerosos del litoral i de l'estany de Banyoles, i a l'hivern se'n puja pels rius fins a Olot i més amunt. Sin. cabussó.
- CABUSSÓ, m. : I. (*Podiceps rubricollis*, Lath.) : Ocell negre del cap i nuca, les parts superiors d'un bru vermellós, i l'abdomen blanc platejat. Té 33-40 centímetres. També freqüenta els nostres estanys durant l'hivern. 2. (*Podiceps auritus*, Lath.) : El negre domina en les parts superiors, i el blanc en les inferiors. Té 31 cm.
- CABUSSOT, m. (*Podiceps arcticus*, Boie) : És d'un cendrós verd, bru i llustrós pel damunt, i blanc pel davall. Té 35 cm. Ve tots els hiverns a les aigües salades del litoral, ajuntant-se amb les ramades d'ànecs que allí s'estableixen. Sin. cabussó.
- CADELL, m. (*Himantopus rufipes*, Bechst.) : Ocell blanc, tirant a rosat en el pit i ventre, i negre del dors i ales. 40 cm. Arriba per la primavera s'estableix en el litoral, i a la tardor se'n torna a l'Àfrica. Sin. cama-roja, camesllargues.
- CADERNERA, f. (*Fringilla carduelis*, L.) : Vermell del front i voltant del bec, bru rogenic dels dors, i blanc del pit i ventre. Té 15 cm. És sedentari, nia amb preferència en els arbres fruiters; és molt dòcil i aprèn moltes habilitats. Conirostre (16 polz). Sin. cadernell, cardina (Companyó), carderola. (Cat., Bal., Val.)
- CAGAIRE, m. : Ocell semblant a la gavina. (Vinarç.)
- CAGAMÀNECS, m. (*Saxicola rubetra*, Bechstein) : Ocell anomenat així perquè es posa al cim del mànec de les eines dels pagesos, quan aquests mengen o descansen; és de 124 mm. Dentirostre. Sin. cobit del pit-roig, ricxec, culblanc. (Cat., Val.)
- CAGANAP, m. : Ocell molt petit, de color verdosa, que es para a les mates de nap. (Arbúcies.)
- CALÀBRIA, f. : I. (*Podiceps cri-*

- status*, Lath.) : Ocell negre del cap, amb les plomes del cim. llargues formant per cada costat un plomall aplanat; les parts superiors són d'un bru fosc, i les inferiors d'un blanc argentat; té de 51 a 52 cm. Aquesta espècie arriba al nostre litoral els hiverns més freds. (Veciana, Burriana.) 2. (*Colymbus septentrionalis*, L.) : Ocell bru negrós de les parts superiors, i blanc de les inferiors. Té 62 cm. Aquesta espècie quasi es veu tots els anys als estanyes salats del litoral. Sin. cabussaire, agulla.
- CALANDRETA, f. (*Alauda brachydactyla*, Temm.) : Té les parts superiors d'un gris vermellós clapejat de bru i blanquinós de les inferiors; la seva mida, 14 cm. Arriba per la primavera, s'estableix i nia en els sorrals, prats i camps del litoral i part baixa de la regió mitjana fins a Navata, Girona. Sin. cotorret, terrarol.
- CALÀNDRIA, (*Calandra spec.*, L.; *Alondra C.*, L.; *Alauda cal.*, L.) : Ocell bru en el centre de les plomes de la part superior, gris vermell de les vores de les dites plomes i blanc en les parts inferiors amb dues clapes negres. La mida, 194 mm. A l'hivern habita en els plans del litoral, i a la primavera puja més amunt. Imita el cant d'altres ocells. Conirostre de 8 polz. Sin. calandra. [Companyó.] «A la bassa de Forès | hi cantava una calàndria; | a l'home que no té res | de què li faràs demanda?» (Espluga.)
- CALANDRIETA, f. (*Anthus rufescens*, Temm.) : D'un gris fosc del damunt i blanquinós del davall, amb el pit groguenc. La mida és de 17 cm. Arriba per l'abril i se'n torna per la tardor. S'estableix en les dunes i prats marítims de Roses, Castelló d'Empúries, Torroella. Nia a terra, damunt de la sorra, o en els camps, i s'alimenta d'insectes. Sin. alabat trobat, trobat, alova, cama-roja, calandrina.
- CALANDRIÓ, m. (*Alondra arenaria*, Vieill.) : Conirostre de 5 1/2 polzades. Sin. terrebolí, terrarola, calandreta.
- CALDERÓ, m. : Ocell semblant al pardal, que té un senyal negre al coll o al cap. (Tortosa.)
- CAMA-ROJA BRODADA, f. (*Totanus glottis*, Bechst.; *Totanus chloropus*, Meyer) : Ocell cendrós, fosc de les parts superiors i blanc de les inferiors. Té 34 cm. Arriba per la tardor i passa l'hivern a les vores del mar, estanyes i rius.
- CANARI, m. (*Fringilla*, s. *Serinus canariensis*, L.) : Ocell de les Canàries, conirostre, de 6 polz. Sin. canari bord, canari de muntanya.
- CAPADELLA, f. : Ocell blanc, més gros que les gallines, que persegueix els altres ocells. (Tortosa.)
- CAPÇOT, m. : Ocell gros com un pardal, de color blanquinós del cap, de ploma rossa amb vetes blanques. Nia pels carrascals i pinars; el seu niu és com una cistella. (Castellbò, Tortosa, Alcanar, Val.)
- CAPELLANET, m. : Ocell de color blau i de cap negre. Nia pels forats de les roques o dels arbres. Fa vuit o nou ous a

- cada niu. (Borges, Tortosa, Benissanet, Alcanar, Benassal, Altea.)
- CAPINEGRE, m. (Benissanet). V. capnegre.
- CAPNEGRE, m. : Ocell de color cendrós, fosc, amb el cap negre, un poc més gros que el reietó. (Súria, Benassal.)
- CAPÓ D'AIGUA ROS, m. (*Ardea ralloides*, Scopoli) : Ocell que té un bonic plomall al cap. Les parts superiors són d'un lleonat rogenç, i les inferiors blanques. Té 42 cm. Ens visita principalment en el passatge de primavera, habitant amb preferència les vores dels rius i riberes. Sin. martinet ros.
- CAP-ROIG, m. : Nom d'una variant d'ànecs. (Altea.)
- CAPSIGNANY, m. (*Lanius rufus*, Brisson) : Dentirostre de les dimensions d'una cogullada, de curta volada; s'alimenta d'insectes. Té el cap negre o bru, el baix dors cendrós i les ales negres amb una taca blanca; 19 cm. Arriba per la primavera; viu i nia en petits boscos. Imita en el cant tots els ocells que viuen prop d'ell. Sin. capser, capsot. (Cat., Bal., Val.)
- CARBONER, m. (*Sylvia phoenicivora*, Lath.) : Sin. cotxa de cap blanc, bitxuc gros, rossinyol de muralla.
- CARBONERA, f. (*Sylvia atricapilla*) : Sin. tallarol de cap negre i ull roig. (Calaf, Ager, Prades, Burriana, Vinaroç.)
- CARDEROLA, f. : La cadernera. (Cat. or.)
- CARDINA, f. (*Fringilla carduelis*, L.) : V. carderola.
- CARGOLET, m. (*Troglodytes vulgaris*, Temm.) : Troglodita (es fica per forats i caverne, fa vida d'ermità), de 10 cm. Abunda pels boscos i torrents, on nia per les roques o forats, i fins a les cases de camp isolades. El cant del mascle s'assembla a les síl·labes «sidirití, sidirití», entre pauses de cinc a sis segons; cant que executa tot l'any. A l'hivern se'l veu a les piles de llenya buscant aranyes i insectes. Sin. ull-de-bou.
- CARO, m. : Espècie de mussol. (Tortosa, Benassal.)
- CARRAU, m. : Ànec de mar. No vola mai. Per escapar dels seus perseguidors s'amaga sota l'aigua. (Palamós.)
- CAUA, f. : La cornella. (Cassà, Palamós.)
- CAUET, m. : Ocell de mar. (Vinaroç, Altea.)
- CEGA, CEGUES, f. (*becada*) (*Scelopax rusticola*, L.) : Passa aquí tardor i hivern; de dia viu amagada al bosc; a la vesprada surt i ronda els llocs de terra flonja cavada o llaurada, en la qual clava el bec per agafar cucs dels quals s'alimenta, deixant el tros ple de picades tan típiques que un no pot enganyar-se que allà hi ha *sucat* la cega; mentre està en tal feina és possible agafar-la amb les mans : per això es deu dir *cega*. L'aforisme menorquí : «no és nat ni naixerà qui niu de cega trobarà», es refereix a Menorca, on la cega, naturalment, no cria. (Bal.)
- CERCAVORES, m. (*Accentor alpinus*, Bechstein) : De color de cendra fosc del damunt i cendrós més clar del ventre. El bec bru groguenc i els peus també groguencs; de 18 cm.

- Viu a les altes i escabroses muntanyes de la Mare de Déu del Mont, Bassegoda. A l'estiu s'alimenta d'insectes i larves, i de llavors i molluscos a l'hivern.
- CIGALA**, f. : Ocell negre, com un colom, que viu pels penyals i muntanyes altes. (Isil.)
- CIGNE**, m. 1. (*Cygnus olor*, Vieill.): Ocell blanc, de 46 cm. Habita en les comarques orientals del nord d'Europa i mars de Suècia, i en hiverns rigorosos se l'ha vist en el baix Empordà. 2. (*Cygnus musicus*, Bechst.): Ocell blanc de 1'55 m. Habita les regions polars del nord d'Europa, i els hiverns molt freds visita el nostre litoral. És el símbol de la blancor: «Blanc com un cigne». Representa l'amor.
- CIGONYA**, f. (*Ciconia alba*, L.; *Ardea Ciconia*, L.) : Ocell de plomatge blanc i ales negres. La seva mida és de 1'15 a 1'20 m. Com que només està de pas a la primavera i tardor, són poc conegudes les utilitats que reporta, i és molt perseguida dels paisans. Cultirostre; 4 peus, 3 polz. (Cat., Bal., Val.)
- CIGONYA NEGRA**, f. (*Ardea nigra*, L.) : Cultirostre de 3 1/2 peus.
- CIT**, m. : Ocell semblant al pardal, però més gros. (Castellbò.)
- CLOGUERELL**, m. : Nom d'un ocell. (Altea.)
- COGULLADA**, f. (*Alauda cristata*, L.) : Té un monyó sobre el cap, el dors clapejat de bru i el ventre blanc. La mida és de 18 cm. Nia en els camps i vinyes i arrenca el blat de moro quan neix. Conirostre (7 polz.). (Cat., Bal., Val.)
- COÏDETA**, f. : La pastoreta. (Alcanar.)
- COÏDETA GROGA**, f. La pastoreta que té la cua groga. (Alcanar.)
- CÒLIT**, m. : 1. (*Saxicola saltator*, L.) : Dentirostre, de 15 a 16 cm. Ha rebut el nom específic del costum que té de saltar contínuament. S'alimenta d'insectes que agafa al vol. Blanc groguenc del damunt, i blanc del coll i ventre, la cua blanca i negra, i negres el bec i els peus. Sin. coliblanca. 2. (*Stapazina*, Temm.) : Té el dors, nuca i costats d'una color blanca groguenca, el mascle, i roig fosc la femella; el bec i peus negres; de 15 a 16 cm. Arriba per la primavera i s'estén pels turons i costes àrides i pedregoses, alimentant-se d'insectes que agafa al vol o corrent.
- COLOM BOSCÀ**, m. (*Columba livia*, Brisson) : Ocell semblant a la xixella, de 32 cm. (13 polz.). Fam. dels coloms. Habita les torres, campanars i cases antigues de Queralps, Tragurà, Vidrà, i en passen ramats per la tardor. Sin. xixell, xixella, tizet, colom boscatà, colom de serra.
- COLVATXO**, m. : Nom d'ocell. (Calaf.) És el *covatxo* de l'Esplugas?
- CÒLVIA**, f. : Ocell blanc semblant al pardal. (Benassal.)
- CÒLVIA ROQUERA**, f. : Ocell semblant al pardal. Porta tupè. (Benassal.)
- COLVIT**, m. : Ocell molt semblant al pardal. Nia a terra. (Tortosa.)
- COLLORT**, m. (*Iunx torquilla*, L.): Ocell més gros que un pardal,

- de plomes negrenques i pigallades de blanc, que sempre posa el coll tort. (Cassà.) Sin. dormidera.
- COLLVERD**, m. : L'ànec salvatge. (La Bisbal, Palamós, Tortosa, Benissanet, Vinaroç, Altea.)
- CÒNIC**, m. (*Motacilla flaveola*, Temm.) : Ocell semblant a la cuereta groga q. v. de 175 mm.
- CORB**, m. (*Corvus Corax*, L.) : Corniostre de 2 peus i 2 polz. Sin. corb negre, corb de muntanya. (Cat., Bal., Val.)
- CORB DE MAR**, m. (*Carbo cormoranus*, Meyer) : Ocell d'un verd fosc al cap i coll, formant una espècie de monyó al cim de les plomes, la major part del dors d'un negre verdós, i les parts inferiors d'un negre blavós. Té 49 cm. Habita el Mediterrani, i, quan amenaça una tempestat, s'acosta a terra per a buscar abric. S'alimenta de molluscos i peixos (Cat. or., Bal.)
- CORNELLA DE BEC GROC**, f. (*Pyrhocorax alpinus*, Vieillot) : Corniostre d'1 peu i 7 1/2 polz. Té el bec groc i les potes vermelles. (Girona.)
- CORNELLA DE BEC VERMELL**, f. (*Corvus Graculus*, L.; *Coracias Gracula*, Gray; *Pyrhocorax Graculus*, Temm.) : D'1 peu i 7 polz.
- CORNETA**, f. : Ocell que té banyes de ploma. És semblant al musol. (Altea.)
- CORRIDOR**, m. (*Charadrius galliniscus*, L.; *Cursorius isabellinus*, Meyer) : Pressirostre de 10 polzades, 6 lin.
- CORRIOL** : 1 (*Charadrius hiaticula*, L.) : Ocell bru cendrós a les parts superiors, predominant el blanc a les inferiors. Té 16 cm. Pressirostre (7 polz.). Arriba per la primavera a ramats, i, encara que s'estableix a les platges marítimes, seguint els rius, s'estén fins a Olot i la Cerdanya. Sin. corriol, piula. (Ripoll.) 2. (*Charadrius cantianus*, Latham) : Ocell en el qual predomina la color de cendra a les parts superiors, i el blanc a les inferiors; de 14 a 15 cm. (6 polz.). Sols habiten en les platges del litoral. És més rara que les altres espècies i a totes se les anomena *corriols* per la gran rapidesa amb què corren. Pressirostre. Sin. pitblanc.
- CORRIOLA**, f. : Nom d'ocell. (La Bisbal.) V. corriol.
- CORRIOL PETIT**, m. (*Charadrius minor*, Meyer) : Cendrós del damunt i blanc del ventre, de 13 cm. S'estableix en els plans pedregosos i sorrencs de les vores dels rius i torrents; és de costums semblants al corriol major.
- COTOLIU**, m. *kutuliü* (Cat. or.), *koťorliü* (Benissanet), *koťorniü* (Lleida) : Ocell petit semblant al pinsà. (*Anthus pratensis*, L.)
- COTORLINA**, f. : Ocell de color terrosa que corre pels sembrats. (Besalú.)
- COTXA**, f. : Mena de piula que té la part superior de la cua roja. (Palamós.)
- COTXA DE MAR**, f. : Espècie de piula negra, que viu a les platges de mar. (Palamós.)
- COVATERRES**, m. : Ocell de plomatge semblant a l'estornell, d'ales llargues. És més gros que la griva. Pon i cova els ous a terra. (Castellbò.)

- CÒVIT**, m. : *kòbit* (Pineda, Palamós), *kòvit* (Montblanc), *kòv-bit* (Prades), *kòvik* (Girona) : Ocell semblant al culblanc; té el pit blanc i les ales negres; nia pels marges.
- CRUIXIDELL**, m., *kruicidèl* (Cat. or.), *kruicidèl* (Ager, València), *kruicidè* (Cat. occ.) : Ocell petit que nia per les branques altes dels arbres; té les plomes grogues. Trenca pinyols d'oliva.
- CRUIXIDOR**, m. : El cruixidell. (Palamós, Fonz.)
- CUABLANC**, m. (*Saxicola leucura* Gruelin) : Espècie de tord negre amb la cua blanca. Viu i freqüenta les tarteres i penyes altes. (Isil.) Sin. merla de cua blanca.
- CUAFORXUDA**, f. (*Tetrao tetrrix*, L.) : Ocell boscà d'un blau metàl·lic a les parts superiors, i bru al centre del dors; en les inferiors negre amb reflexos blaus i verdosos sobre el pit. El mascle té de 54 a 65 cm.; la femella de 42 a 46. Viu a la Cerdanya i especialment a les muntanyes de sobre Maranges i Vaella. Sin. cua forçada.
- CUAGROGA**, f. : Nom d'ocell. (Bages.)
- CUALLARG**, m. : Ocell de les dimensions d'un pardal, de color de cendra, que té el bec com les merles, el cap rodó i un bell ram de cua. (Bescanó.)
- CUA-ROJA ROIG**, m. (*Saxicola Tithys*, Leop.; *Sylvia Tithys*, Scopoli) : Ocell selvàtic, bru de plom de les parts superiors i negre del coll i pit (el mascle); bec i peus negres. Té 15 cm. Habita amb preferència les grans penyes i edificis abandonats, i a l'estiu arriba i nia dalt de tot dels Pireneus. Sin. cotxa fumada, rumia. (Cat., Bal., Val.)
- CUCALA**, f. : La cornella; té el cap negre, les ales i la cua negres, i la resta del cos cendrós. (Cassà, Pineda, Terrassa, Calaf, Borges, Vinaroç, Burriana.) La cucala xiula com els pastors. (Ager.) «Ha nascut amb unes ales | del color de les cucales | abrigant a tot el món.» (*La Barretina*, 1900.)
- CUCUT**, m. (*Cuculus canorus*, L.) : Ocell que té el cap, coll, i parts superiors d'un cendrós blau, i les inferiors blanquinoses, amb ratlles transversals negres. La mida, 30 cm. (12 polz.). Arriba a l'abril, i a la tardor se'n torna a l'Àfrica. S'estableix en totes les muntanyes del nostre país. S'alimenta d'insectes, i principalment de les erugues i cigales que hi ha en els arbres (sigalié, a Niça, és nunci de la primavera : 21 març-15 abril). L'ocell profètic, porta sort. Sin. cuc, cuiul. (Companyó.) (Cat., Bal., Val.)
- CUERA**, f. *kuèrè* : La pastorella. (Manresa, Súria.)
- CUERETA**, f. : La pastorella. (Besalú, Llofriu, Bagà, Avinyó, Terrassa, Montblanc.)
- CUERETA GROGA**, f. (*Motacilla flava*, L.) : Gris del cap, verd del dors i groc del davall, bec i peus negres : 160 mm. (7 polzades). Arriba a ramades per l'abril i emigra pel novembre; nia pels prats i camps, alimentant-se d'insectes i larves. Dentirostre. El seu cant es tradueix: «Cava, cava sense vi | fes-ne un

- tros com un llençol.» (Bellver.)
Sin. tauladina, gafardeta.
- CUETA, f. (*Motacilla alba*, L.; *Alca cinerea*, L.) : Blanc del front, costats del coll i ventre; negre del bec, peus, coll i pit. Té 19 cm. (8 polz.). Habita amb preferència les vores dels rius i hortes. Nia sota els ponts, a les parets immediates a les riberes o a les teulades de les cases de camp. S'alimenten d'insectes i larves. Dentirostre. Sin. cuereta, pastoreta cotornera, mussolina. (Cat.)
- CUETA DE BARRACA (*Rusticilla tithis*, Lap.) : Ocell consemblant a l'antecedent, però de cua no tan roja i més llarga, amb la qual, en posar-se l'ocell, sembla que faci una creu, pujant-la, baixant-la i fent-la anar de dreta a esquerra. Sin. ferreret o ferreret de barraca. (Migjorn Gran.)
- CUETA DE FRARE (*Motacilla alba*, L.) : Ocell de pas, abundant; segueix el llaurador per a alimentar-se dels cucs i *caramanades* (larva del coleòpter *asida depressa*; *leni pennis*, &.); camina a passes i no a salts; quan apareix una au de rapinya, es posa nerviosa i avisa piulant els altres ocelllets. A Mahó crec que li diuen *titeta blava*. Se'n tornen aviat, particularment les femelles; els mascles, que tenen negre el cap i un escut negre al pit, emigren més tard. (Migjorn Gran.)
- CUETA GROGA, f. (*Motacilla flava*, L.; *Boarula*, L.) : Groc del pit, ventre i subcaudals, i negre del coll. Té 20 cm. Encara que és sedentari, a l'hivern baixa als llocs menys freds, seguint el curs dels rius. (Cat., Migjorn Gran.)
- CUETA ROJA (*Rusticilla phoenicivora*, L.) : Ocell abundant, sedentari; en l'hivernada s'aixopluga, per passar la nit, en les coves, on se'l caça amb un falnal, la claror del qual sembla que l'ensopeix. Sin. ferreret. (Migjorn Gran.)
- CUETÓ, m. : Ocell semblant a la cueta. Té la pitrera de color groc. (Altea.)
- CULBLANC (*Motacilla œnanthe*, L.; *Saxicola*, Bechstein) : Dentirostre, gris blavenc del dors, cua blanca en sa meitat superior i negra en tot el que en resta, igual que el bec i els peus. S'alimenta d'insectes i cucs, que busca en les terres llaurades de poc. Part superior d'un gris cendrós o rogenic; bec i peus negres. Habita amb preferència en els turons i muntanyes, i nia entre les pedres i forats de roques a protecció de la pluja. Té 16 o 17 cm. Sin. cobit, cobic. (Cat., Bal.)
- CULBLANC COLLALBA (*Sax. saltator*, Menetr.) : Ocell molt semblant al *Sax. œnanthe*.
- CULBLANC ROQUEROL (*Hirundo úrbica*, L.) : Fissirostre diürn de 6 polz.
- CULBLANC DE RIBERA, m. (*Hirundo riparia*, L.) : Fissirostre diürn de 5 polz. Sin. gastapà.
- CULNEGRE, m. : Ocell gros i negre com un tord o merlot. Nia pels forats de les parets. (Castellbò.)
- CULOTI, CULOTIS, s. m. : L'ocell des que surt de l'ou fins que està mig vestit de plomes: «Pardal culoti»: per extensió es diu del nen o nena que, per

- massa grassons, no poden arribar a caminar. (No hem vist tal mot en el Dic. Aguiló.) «Som trobat un niu de tords, i es tordets són culotis» (acabats de néixer).
- CULROGET, m. : La cua-roja. (Castellbò, Borges, Lleida.)
- CULROIG, m., *kulròi* (Castellbò) (*Motacilla gibrallariensis*, Gm.): Ocell poc conegut a Catalunya. (Castellbò, Vinaroç, Benassal.)
- CULROIG BLAU, m. Sin. fotja.
- CULROJA, f. (*Turdus petrocincla saxatilis*, L.) : Ocell semblant a la merla; nia per les roques. (Prades, Tortosa, Benissanet.)
- CULLERA, f. (*Anas fusca*, L.): Ocell negre, de 55 cm. Es veu cada any als estanys del litoral, però no és molt comú.
- CUQUELLÓ, m. : El cucut. (Benassal.)
- CURRUCA, f. (*Motacilla, Sylvia Curruca*, Latham.)
- D
- DAURADA, f. (*Charadrius plumbeus*, L.) : En aquest ocell predomina la color negra. Té 27 cm. Arriba per l'octubre, quedant-se en les fondalades i alimentant-se de cucs i altres insectes. Pel març se'n torna cap al nord. Sin. xamarlit, somiafreds, dauradell.
- DÀVIA, f. : Nom de l'oriol. (Ager.)
- DENTAFOLÇ, m. : El siboc. (Avinyó, Sant Bartomeu del Grau.)
- DORDULLA, f. (*Emberiza miliaria*, L.) : Ocell hortolà, bru de les parts superiors i gris de les inferiors; de 19 cm. Habita els plans i nia entre l'herba dels prats. El mascle en son cant repeteix : «— Tit, tit, riiiiitz.» Sin. cruixidell, crosider, santa Catarina. (Companyó.)
- DUC GRAN, m. (*Strix Bubo*, L.): Ocell de rapinya nocturn, de color fosca i grogosa, de 60 cm. Nia a les altes muntanyes de Ribes, Ciuret, Finestres, Far. S'alimenta de llebres, conills, perdius, rates i insectes. El nom li ve d'ésser caçador de *souris* (rates). Sin. gamarús, *soriguer* (Cat., Val.)
- DUC MITJÀ, m. (*Strix Otus*, L.): Ocell de rapinya nocturn, de color roja fosca. És també ocell vulgar i s'alimenta de rosegadors, fent perdre més rates en una nit que un gat en vuit dies. Freqüent pels boscos i maleses; nia a les penyes i forats dels troncs dels arbres. Té 35 cm. Banyut (porta al cap dos plomellets que han semblat banyes o pinzells.) Sin. mussol banyut, duc, bord, xot banyut.
- DUC PETIT, m. (*Strix Scops*, L.): Ocell de rapinya nocturn, de color grisa rogenca, emigrant, que surt d'aquí per la tardor i torna per la primavera. Persegueix les rates dels camps i també les rates pinyades. El seu cant és com el d'un gatet; nia pels forats dels arbres i de les parets. Té de 18 a 19 cm. Sin. mussol banyut, xot.
- DUGO, m. : El duc gran. (Espluga, Montblanc.)
- DURBEC, m. : Ocell dels colors del pinsà, però gros el doble. Té un bec extremadament gros, molt fort, per a trencar el pinyol de les olives, de l'ametlló, de les quals és molt llaminer. (Palamós.)

E

- ENGALIADOR, m. : Ocell que menja formigues per engany. Treu la llengua, que té molt llarga, la deixa omplir de formigues, i, quan la té plena, se les engoleix. (Alcanar.)
- ENGANYAPASTORS, m. (*Caprimulgus europaeus*, L., Temm.): Ocell de parts superiors variades de ratlles grises i brunes, i les inferiors de bru i roig. Té de 28 a 29 cm. S'estableix a les costes de la regió mitjana i subpirenenca, i fa el niu a terra, entre les pedres o arrels. Fissirostre nocturn o crepuscular, de prop d'un peu de llargada. Cf. pupar (chupar), mamar, (popa). Sin. ziboc, saboc, xuclacabres, tetacabres, mamacabres. (Cat., Val.)
- ESCABUSSÓ, m. : Nom d'ocell. (Altea.)
- ESCATERET, m. : Ocell petit, de color bru, més petit que l'ornella. (Altea.)
- ESCLOPER, m. : Ocell de pas, semblant al mussol, de boca grossa i bec petit. Al temps de la cria cada dia canvia els ous i els petits de lloc. (Súria, Manresa.)
- ESCURAFRASCOS, m. (*Phalaropus fulicarius*, Bp.) : D'un cendrós blavenc del damunt, i blanc del davall. Té de 22 a 23 cm. Habita les regions boreals i a l'hivern s'apropa a les temperatures, deixant-se veure a les costes de Catalunya. Longirostre.
- ESPANTACAÇADORS, m. (*Sylvia cristicola*, Temm.) : Dentirostre, de 4 ½ polz. (101 mm.). És grogós, clapejat de negre pel damunt i foscós el bec i els peus. Surt a mig octubre i torna a últims de marc, establint-se i niant en terrenys pantanosos. S'alimenta d'insectes. Sin. trist, bardaleta, castanyola.
- ESPARVER, m. : 1. (*Falco Tinnunculus*, L.) : Ocell de rapinya, falcònid, de 35 a 36 cm. (1 peu, 2 polz., 7 lin.). És dels que més abunden a Girona. La seva posta és de 5 a 8 ous. Sin. xoriguer, muixet, penja-sargantanes. 2. (*Falco subbuteo*, L.) : Ocell de rapinya diürn, falcònid. Té el coll blanc i brunes les plomes del dors; nia en els més elevats arbres dels boscos i pon tres o quatre ous, blanquinosos. El mascle té 30 cm., i la femella 33. Sin. aligueta, falcó de mostatxo negre, xoriguer. 3. (*Falco*, spec. L.) : Ocell de rapinya diürn, falcònides nobles, les quals poden ésser educades per a la caça, a diferència de les innobles, que no es deixen educar. 4. (*Nisus major*, Bechst.): Ocell de rapinya diürn, un poc major que la muixeta, puix el mascle té de 36 a 38 cm., i la femella de 38 a 40. El crit dels adults s'assembla al d'un gatet. És de pas accidental a la tardor i hivern. S'alimenta d'ocells i petits mamífers. Sin. muixet. (Cat., Bal., Val.)
- ESPARVER CENDRÓS, m. (*Falco cineraceus*, Montagu) : Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles, de color grisa blavosa. De 41 a 43 cm. Nia en els pantans, en les baixes muntanyes o espessos boscos. És molt vivaç i s'alimenta d'insectes, ous, ocellets, petits mamífers i rèptils. Sin. esparver d'estany.

ESPARVER DELS ESCARABATS, m. (*Falco rufipes*, Bechstein) : Ocell de rapinya, falcònides; freqüenta els horts i prats, perseguint llagostes, escarabats, rates, rèptils i altres insectes, alimentant-se també de fruits silvestres. Té de 28 a 30 cm.

ESPARVER DELS ESCARABATS, m. (*Falco vespertinus*, L.) : Ocell de rapinya, falcònides, que té 11 polz. 8 lín. (de 28 a 30 cm.), i probablement no nia en la nostra província.

ESPARVER PETIT, m. (*Falco tinunculoides*, L.; *Falco cencharis*, Naumann) : Ocell de rapinya, falcònides, molt beneficiós, perquè s'alimenta de llagostes i altres insectes; té 13 polz., 4 lín. (30-32 cm.).

ESPURGABOUS, m. (*Ardea minuta*, L.) : Cultirostre d'1 peu i 2 polz. (Burriana, Vinaroç.)

ESTORLIT, m., *esturlit* (Girona), *esturlík* (La Bisbal) : Ocell de color cendrosa, semblant al colom; viu per les vinyes i sempre va per terra. Va de parella amb la femella, que pon els ous i mai no els cova; els petits neixen amb l'escalfor del sol. (Girona, La Bisbal, Llofriu.)

ESTORNELL, m. (*Sturnus vulgaris*, L.) : Conirostre, de 10 polz. És ocell de pas; ve al començ de la primavera i torna passar per l'octubre. Els estornells van a grans ramades. Són de color negrosa i semblants al tord.

F

FAISÀ, m. (*Phasianus colchicus*, L.) : Ocell que es domestica. El mascle és vermell amb

reticulacions negres, i té el cap i el coll de color verda metàl·lica, i la cua llarga. És espècie gallinàcia, de 3 peus a 3 i 6 polz. La més comú de les que es domestiquen en parcs i cases de camp.

FALCÓ, m. (*Falco communis*, L., Gmel.) : Ocell de rapinya diürn, falcònid noble, distingit per uns bigotis semicirculars negres que presenta a les galtes, més amples que en qualsevol de les altres espècies. Sin. esparver, menjagallines. (Cat., Bal., Val.)

FALCÓ BLAU, m. (*Falco cyaneus*, L.) : Ocell de rapinya diürn, falcònid innoble. El cap, coll, dors i pit, d'un cendrós blau; l'abdomen, blanc. El mascle té 45 cm., la fem. 51. Nia entre els joncs en els illots dels estanys que freqüenta, i no es posa mai sobre els arbres. La seva volada quasi sempre és baixa i destrueix no pocs rosegadors, ocellets i rèptils. Sin. astor, martinet.

FALCÓ BRU, m. (*Falco fuscus*, Frisch) : És el mateix esparver o falcó comú quan és jove, puix té les plomes de color fosca.

FALCÓ LLANER, m. (*Falco lanarius*, L.) : Menys ferotge que el comú, es deixa educar més fàcilment i serveix especialment per a la caça menor. El mascle té 1 peu, 4 polz., i la femella, 1 peu, 7 polz. (de 37 a 39 cm. el mascle i 44 o 45 la femella), segons Vayreda, afegint que nia en els arbres més elevats, o en els més escarpats cingles).

FALCÓ NOBLE, m. (*Falco elegans*) : Falcó vell educat per a la caça; en aquesta edat té

- més uniformes les colors de les plomes. El mascle té 1 peu i 4 polz.; la femella 1 amb 7.
- FALCÓ PELEGRÍ (*Falco peregrinus*, L.): Falcó comú en sa edat adulta, el qual ha canviat la color de les plomes. En alguns llocs l'anomenen *menjagallines* o *feram*. Té 38 cm. el mascle i 46 la femella. Sin. esparver.
- FALCÓ PETIT, m. (*Falco Aesalon*, L., seu *Lithofalco*, Gmelin, Kzun): És el més petit dels ocells de rapinya, puix el mascle té la mida de 10 polz., 10 línies, i la femella 1 peu i 7 línies, o sia 26 cm. el mascle i 31 la femella. Sin. àguila grigri o cricri.
- FALCÓ VESPER, m. (*Falco apivorus*, L.): Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles. És molt golós de les abelles i vespes, així com de les rates, granes, llangardaixos i altres rèptils. Arriba pel març a grans estols i s'estén pels grans boscos de l'interior, com els del Montseny, Guillerries, Rocacorba, Requesens, on nia en els grans arbres. S'alimenta d'ocellets i petits rèptils, i d'insectes coleòpters i himenòpters. Té de 50 a 55 cm.
- FALZIA, f. (*Hirundo melba*, L.); *falsiç* (Cat. or.), *falsiça* (Cat. occ., Val.): Ocell de temporada d'estiu; està al país des de mig maig fins a les darreries de juliol. És molt semblant a l'orenetta. Té les ales negres i llargues. Fa el niu de fang per les parets. (Cat., Bal., Val.)
- FALZIA ROQUERA, f.: Varietat de la falzia. És el roquerol. (Esplug.)
- FALZIOT, m. (*Hirundo melba*, L.): Ocell blanc del ventre. Fissirostre diürn de 7 ½ polz. Sin. martinet, falsilló, ballesteró, ballester muntanyenc. (Cat., Bal., Val.)
- FELIU, m.: Ocell aquàtic. (Eivissa.)
- FERRERET, m.: Nom de la cueta roja. (Veciana, Migjorn Gran.)
- FLAMENC, m.: Ocell aquàtic. (Eivissa, Vinarç.)
- FOLLIGA, f. (*Fulica atra*, L.): Ocell negre, de 25 a 45 cm. A l'hivern es reuneixen a ramades en els estanys nets, i s'alimenten de peixos petits, amfibis, insectes, cucs i vegetals aquàtics. Sin. gallina d'aigua (Companyó), fotja, polla d'aigua.
- FORAPALLES, m.: Ocell petit, de ploma groga i cendrosa; va a ramats de deu o dotze. És de pas. (Súria, Bages.)
- FORMIGUER, m. *formigè*: Una mena de picot que s'alimenta generalment de les formigues que viuen en els arbres. Té la llengua molt llarga; pica amb el bec en els troncs secs perquè les formigues surtin, hi enrotlla la llengua, i, un cop la'n té plena, se les menja. (Palamós.)
- FORMIGUERAL, m. (*Yunx torquilla*, L.): Ocell que té la llengua llarga i la introdueix al formiguer per menjar-se les formigues. (Migjorn Gran.)
- FOTJA BLAVA, f. (*Sylvia cyanecula*, Meyer, seu *Motacilla suecica*, L.; *Saxicola cyanecula*, Meyer): Dentirostre, de 15 cm. És blau del coll i del pit, bru gris del dors i negre del bec i dels peus. Al principi de la primavera arriba a les nostres

- costes, s'entreté alguns dies en els prats humits i pantanosos, i aviat se'n va al nord de França i Europa, on cria. Sin. blaqueta, culroig blau. (Cat., Bal., Val.)
- FRANCOLÍ, m. (*Tetrao francolinus*, L.): Gallinàcia, de 13 polz. Ocell boscà negrós, de 30 a 32 cm. Habita el nord de l'Àfrica, Sicília, Grècia, i rares vegades se'n veu algun a l'Empordà.
- FRARE, m. (*Mormon Fratercula*, Temm.): Ocell negre de les parts superiors i blanc de les inferiors; de 30 cm. Durant el seu pas per damunt del mar, de vegades els sorprèn el temporal i són arrossegats per les ones, apareixent després morts a les platges. Sin. sit.
- FRARET, m. : Nom d'ocell. És petit i fa el niu tot tapat, menys un petit forat pel qual entra. (Balaguer.) «Frarets, rates i pardals | no els deixis ficar als casals.» (Guimerà.)
- FREDELUGA, f. (*Vanellus cristatus*, Meyer): Ocell que té un monyó sobre el cap, les parts superiors verdoses, i blanques les inferiors. Té 34 cm. (14 polzades). Arriba per l'octubre i s'estén pels prats baixos i camps humits, buscant cucs, larves i insectes aquàtics. Sin. pebrets, pigre upat, divuit. (Cat., Bal., Val.)
- FREDOLIC, FREDOLICA, s. (Espluga, Calaf.) V. fredeluga.
- FRIFRIT, m. : El pinsà. (Benassal, Guimerà.)
- FUMADA, f. : Ocell que té el plomatge negre i el cul blanc. (Castellbò, Benissanet.)
- FUMARELL, m. (*Sterna leucoptera*, Meisn.): Ocell negre del cap, coll, alt dors, pit i la major part de l'abdomen; blanc del baix ventre i subcaudals. Té 24 cm. A la primavera arriba al litoral i nia prop dels estanys. Sin. alció. (Altea.)
- FUMAT, m. : Nom d'ocell. (Altea.) V. fumarell.

G

- GÀBIA DE MAR, f. (*Larus argentatus*, Brunnichius): Ocell blanc del cap, coll, cua i parts inferiors; de sobre, d'un cendrós blavenc. El mascle té 62 cm., i 56 la femella. Aquesta espècie es veu tot l'any en les nostres costes, i s'alimenta de petits peixos.
- GAFARRÓ, m. (*Fringilla serinus*, L.): Ocell verdós amb ratlles negres a les parts superiors i blanc del ventre; de 11 a 12 cm. (5 polz.). Nia en els boscos i arbres fruiters de totes menes Conirostre. Sin. canari bord o de muntanya. (Cat., Bal., Val.)
- GAIG, m. (*Corvus glandarius*, *Garrulus glandarius*, Veillot): Ocell de plomatge molt bell, de color blava, blanca, groga, negra i roja. Viu de glans i llegums. Tradicions: Conten que, quan la Mare de Déu fugia a l'Egipte amb el seu fill, s'amagà sota una garbera; el gaig la descobrí dient: «—Sota la garbera està.» La Mare de Déu es gira i li digué: «—Gaig ets, gaig seràs: tres hores de febre cada dia passaràs.» (Ripoll.) Amb les variants: «—Gaig ets, gaig seràs: menjaràs molt i mai estaràs gras.» (Cassà, Llofriu.)

- GAIG BLAU**, m. (*Coracias garrula*, L.) : Conirostre, de 13 polz. Té un aire de família amb la garsa, el *garrulus glandarius* i el corb; el seu plomatge és verd i blau. Sin. garula, xerraire, gralla blava. (Companyó.)
- GAIG BOTXÍ**, m. : El botxí. (Avinyó.)
- GALL**, m. (*Phasianus Gallus*, L.): Ocell domèstic, mascle de la gallina. (Cat., Bal., Val.) «A la una canta el gall, | a les dues la gallina, | a les tres el rossinyol, | a les quatre ja és de dia.» (Menorca.)
- GALL CARBONER**, m. : Gall que canta solament al matí. És ocell de bosc. (Esplugua, Prades.)
- GALL DE CANYAR**, m. : Gall de les dimensions d'una gallina, negre de mig coll en amunt, amb plomes al cap a manera de cresta, bec gros i llarg. (Altea.)
- GALL DINDI**, m. (*Tetrao urogallus*, L.) : Ocell boscà de diversos colors, dominant el negrós. El mascle té sobre 70 cm., i la femella de 55 a 65 (3 ½ peus de llargada, pesant 8 q.). Habita els grans boscos de pins i avets de la Cerdanya, Andorra i Capcir. Sin. indiot salvatge, gall de bosc.
- GALL FER**, m. : El gall de bosc, el gall salvatge. (Castellbò.)
- GALLINA DE MAR**, f. (*Scolopax anglica*, Montagú) : Negre del cap, d'un cendrós blavenc damunt del cos, de 33 a 34 cm.
- GALLINA FERA**, f. : La gallina de bosc o salvatge. (Castellbò.)
- GALLINA MORISCA**, f. (*Numidia Meleagris*, L.) : Procedent de l'Àfrica. Sin. gallina pintada, polla pintada, gallina del peccat, gallina perdiu.
- GAMARÚS**, m. : Ocell de presa que a les nits fa un crit esgarriat, com si digués : « — U-hu-hu-hu! » Generalment habita en els boscos. Entre les persones es dóna aquest nom al qui és molt ignorant. (Palamós, Girona.)
- GAMBA NEGRA**, f. (*Totanus fuscus*, Bechstein) : Ocell d'un gris cendrós a les parts superiors i blanc de les inferiors; de 31 a 32 cm. Arriba a la tardor, freqüenta les vores dels pantans, i a la primavera se'n torna al nord d'Europa. Sin. perdiu de roca.
- GANGA**, f. (*Tetrao alchata*, L.; *Pterocles setarius*, L., Temm.; *Oenas*, Vieill.; *Bonasia*, Briss.): Ocell de colors variats, de 27 centímetres. És sedentari i habita els grans plans o deserts de la baixa muntanya de les regions mitjana i litoral. Gallinàcia de 11 polz.
- N. B. — És singular que els estrangers tinguin per català aquest nom de ganga (ocell) i els diccionaris catalans no el portin sinó com a nom castellà (perdiu de ganga), i l'Acadèmia digui que és veu imitativa del cant de l'ocell.
- GANTA**, f. (*Ciconia alba*, Briss.; *C. nigra*, L.; *Ardea Ciconia*, L.) : Té el plomatge d'un bru negrós, però el pit i ventre blancs. Té 1 m. Aquesta espècie és més rara que la *Cic. alba*, i es veu poques vegades de pas. És freqüent al nord d'Alemanya, Polònia i Hongria. Sin. cigonya.
- GARRA-PESCAIRE**, m. : El bernat-pescaire. (Fonz.)
- GARSA**, f. (*Corvus Pica* seu *Pica*

- caudata*, L.) : Conirostre d'1 peu i 9 polz. Sin. margot. [Companyó.] (Cat., Bal., Val.) És creença popular que les garses amaguen els anells i objectes de valor. (Cat. or.) Altra tradició creu que les garses van descobrir el diví Mestre, perseguit dels jueus, quan estava amagat sota una garbera. (Manresa.) Les garses casolanes són nomenades *pepes* perquè repeteixen aquest nom amb facilitat. (Palamós.)
- GARSA BLANCA, f. (*Ardea alba* L.) : Cultirostre de 3 peus, 8 polz. Sin. martinet blanc.
- GARSA BORDA, f. (*Lanius collurio*, L.; *Lanius meridionalis*, Temm.) : Dentirostre de 17 centímetres, d'instint i costums com el tuit, però surt d'aquí a la tardor per a tornar-se'n per la primavera. Té el cap i baix dors de color de cendra blavosa i l'esquena roja bruna. Habita en els petits boscos i maleses, i nia en els arços i arbustos espinosos. Té el plomatge i les maneres de la garsa. (V. *pica caudata*.) Sin. capsigrany guerrer, botxi, tuit, escorxador, margassa, escanya bruixot. Es fan entre elles una guerra cruel i s'han trobat ocells d'aquests, morts, clavats a una espina (penjats). (Ripoll.)
- GARSA BOTXINA, f. : Ocell gros com una cogullada, de color de cendra i de bec com un mussol. (Girona.)
- GARSA DE MAR, f. (*Haematopus ostrálegus*, L.) : Ocell negre del damunt, i blanc del davall, de 42 cm. Viu a la vora del mar, i a l'hivern visita les nostres costes marítimes. S'alimenta de mol·luscos. Sin. becada. (Ripoll, Veciana, Ager, Burriana.)
- GARSA DE NIT, f. (*Ardea nycticorax seu grisea*, L.) : Cultirostre, de 22 a 23 polz. Sin. garsota, corb de nit, toro de garriga.
- GARSA MARINA, f. : La garsa de mar. (Manresa, Avinyó, Calaf, Oliana.) V. garsa de mar.
- GARSA ROJA, f. (*Ardea purpurea*, L.) : Ocell vermell del pit, dominant la color cendrosa en el dors i ventre. Té 80 cm. És freqüent en els pantans del litoral i nia en l'espessor de la brossa, rares vegades en els arbres. Sin. agró roig, grua roja.
- GARSÓ, m. : Garsa petita, de color bruna. (Altea.)
- GARSOLÍ, m. : Ocell de coll llarg, de cames com la garsa, més petit que el garsó. (Altea.)
- GARSOT, m. : L'home avar. (Castellbò.)
- GAVATXET, m. : Nom d'ocell. (Borges.)
- GAVINA, f. (*Larus atricilla*, L.) : Ocell d'un negre plomós del cap i parts superiors del coll; sobre el cos, d'un bru gris de plom; la meitat inferior del coll i les altres parts inferiors, d'un blanc rosat. (Cat., Bal., Val.)
- GAVINA DE MAR, f. (*Larus canus*) : Ocell blanc del cap, coll i parts inferiors; del damunt, de color de cendra blavós. Té de 42 a 43 cm. És comú a les nostres costes per la tardor i l'hivern, i a la primavera se'n va cap al nord a niar.
- GAVINETA, f. (*Larus tridactylus*,

- L.) : Ocell de plomatge blanc, amb el dors i ales d'un cendrós blavenc. Té 38 cm. Aquesta espècie és freqüent a la tardor i a l'hivern; sense entretenir-se gaire en les costes, segueix els rius, fins a Girona, Olot. A la primavera se'n va a criar cap al nord.
- GAVINOT, m. (castellà *gaviota*). Dita : «Gavinots al camp — mal temps a la mar.» En dies de tramuntanada i llebetjada, en temps de forta maregassa, la gavina es refugia terra endins. (Migjorn Gran.)
- GAVIOTA, f. (*Larus glaucus*, Brunn.) : Ocell blanc del cap, coll i cua, i també de les parts inferiors; el mascle, de 72 cm.; la femella, de 69. És de pas, rar i accidental en les nostres costes.
- GAVIOTA, f. : 1. (*Larus ridibundus*, L.) : Ocell cendrós clar de sobre el cos, i blanc de les parts inferiors. Té 37 o 38 cm. És tal vegada l'espècie més comuna en les nostres costes; és sedentària i nia a les vores del mar o en la desembocadura dels rius. 2. (*Larus minutus*, Pall.) : Domina en el seu plomatge el color blanc; té 27 cm. i és la més petita de les espècies que visiten les nostres costes. Hi apareix accidentalment i sense regularitat.
- GEC-GEC, m. : És el mateix ocell que el xet-xet. (Castellbò.)
- GINELA, f. : Ocell molt petit que vola a investides. El seu cant dura poc. (Altea.)
- GINJOLA, f. : 1. (*Chelidon urtica*): Ocell comú, de pas durant maig, juny, juliol i agost. Nia en els penyalars inaccessibles; a Mahó i Ciutadella li diuen *vinjolita*. 2. (*Cypselus apus*, Illiger.) : Consemblant a l'anterior, que, per tenir les cames tant curtes (α -πούς sense peus), mai no es posa a terra, per què no podria aixecar-se. (Migjorn Gran.)
- GIRAPEDAÇ, m. : Ocell semblant a l'oreneta, que es menja els ous dels nius dels altres ocells. És gairebé negre. (La Bisbal, Palamós, Llofriu.)
- GLOSA, f. : Ocell que viu pels camps i terres de conreu. (Isil.) V. alosa.
- GORB, m. (Elna.) V. corb.
- GRALLA, f. *grále* (Cat. or.), *grála grále* (Cat. occ., Val.), *gráe* (Menorca) : Ocell molt semblant al corb, de color viola negrenca, carnívor i enemic dels insectes. És del país. V. gaig blau.
- GRALLÓ, m. : Ocell negre, gros, semblant a la merla. (Manresa, Ager.)
- GRASSET, m. (*Anthus aquaticus*, Bechstein) : Ocell gris bru de les parts superiors, i de les inferiors blanc clapejat de cendrós en el pit i flancs. Bec negre i peus bruns. Té de 17 a 18 cm.
- GRATAPALLES, m. : Ocell petit, groc, de bec molt dur. Va a esgarrapar pels pellers. (Cat., Bal., Val.)
- GRAULA, f. (*Corvus Corone*, L.): Conirostre d'1 peu 8 polz.
- GRAVÓ, m. : Ocell aquàtic. (Vinaroç.)
- GRÈVOL, m. (*Tetrao Bonasia*, L.): Ocell boscà de parts superiors rogenques, les inferiors del mateix color amb clapetes negres, brunes i blanques. De 36 a 37 cm. Habita els boscos de

- pins i baixa a les muntanyes de la regió mitjana. Gallinàcia d'1 peu i 2 o 3 polz. Sin. favot, perdiu de garriga.
- GRIFÓ, m. (*Falco gryfalcon*, L., seu *Islandicus*, Brehm) : Ocell de rapinya; té el cap i el coll blancs, i una tara negra a les galtes. El mascle té 22 polz., 7 lín., i la femella 2 peus i 8 lín.
- GRIU, m. (*Turdus viscivorus*, L.): La griva. «No et fiis del cant del griu | ni a l'hivern ni a l'estiu.» (Castellbò, Bolvir.)
- GRIVA, f. (*Turdus viscivorus*, L.): Dentirostre que deu el nom al fruit del vesc (*viscum*), del qual preferentment s'alimenta. De color bruna pel damunt i groguenca pel davall; de 30 ½ centímetres. Habita pels boscos de la regió mitjana i superior, on nia, i s'alimenta d'insectes i fruits. (Cat., Bal., Val.) «Per sant Macià | la griva ve i el tord se'n va.» (Espluga.)
- GRIVA CERDANA, f. : Griva grossa de la mateixa color que l'altra. És com mig colom i nia en els freixes. (Súria, Bolvir, Ager.)
- GRIVA PORTALENCA, f. (*Turdus pilaris*, L.) : Dentirostre. Sin. tord gavatx, cerdana.
- GRUA, f. (*Grus cinerea*, Bechstein, Buffon; *Ardea Grus*, L.) : Ocell de plomatge gris cendrós, d'1 a 1'40 m. (4-5 peus de llargada). Nia al nord d'Europa i passa dues vegades l'any pel nostre país : pel març, quan ve de l'Àfrica, i per l'octubre, quan hi torna. S'alimenta de vegetals, cucs, insectes, llimacs, rèptils i amfibis. Sin. gavilan, garsa. (Cat. or., Cat. occ., Val.)
- GRUA ROJA, f. (*Ardea purpurea* seu *purpurata*, L.) : Cultirostre, de 3 peus a 3 peus 6 polz. Sin. garsa roja, agró roig.
- GRUMETA, f. (Oliana.) V. oreneta.
- GUATLLA, f. (*Tetrao Coturnix*, L. Lath.; *Cot. communis*, Bonnat-terre) : Ocell de cap negrós i cendrós de les parts superiors; té de 16 a 17 cm. Arriba de l'Àfrica a ramades als últims de març o a primers d'abril, es deté un poc al litoral, per descansar, i després s'estén cap a l'interior fins als Pireneus. Pel setembre s'acosten al litoral per tornar-se'n a l'Àfrica. Gallinàcia de 8 polz. La guatlla canta : «Set per vuit, set per vuit.» (Cat., Bal., Val.)
- GUATLLA MARESA, f. (*Gallinula Crex*, Lath.; *Rallus Crex*, L.): Ocell amb les parts superiors d'un bru negrós, i blanquinós de les inferiors; de 25 a 26 cm. Arriba amb les guatlls o abans que aquestes, nia entre els cereals, en prats humits, entre joncs, i en aquesta època deixa oír un cant ronc («crék, crék») repetit. Corre ràpidament entre l'herba, donant molt que fer als gossos que el segueixen. Sin. rei de guatlls. [Companyó.] (Cat., Bal., Val.)
- GUINEA, f. 1. Gallina boscana (Cassà). 2. Gallina guinea : la cornella. (Riudarenes.)
- GUIÓ, m. : La guatlla que va davant les altres quan emigren d'un país. (Castellbò.)

H

HORTOLÀ, m. : La piula. (Veciana, Manresa.)

I

INDIOT, m. : El gall dindi. (Cat., Bal., Val.)

J

JUA, f. (*Vanellus cristatus*): Ocell de pas en la hivernada, molt comú; en temps de fred pugen dels prats, on solen habitar, a les parts més altes, i busquen els punts llaurats de poc, volant com a pedaçots. Tan estufades van, que, quan se'n té una a la mà, ni sembla, de tan menuda que es troba, la que s'ha via vist volar. (Migjorn Gran.)

L

LUGRO, m. (*Chrysomitris Spinus*, L.): Ocell de pas que va a grans esbarts; és domesticable; li plauen els grans arbres i els grans boscos. (Migjorn Gran.)

LL

LLAUETINA, f. (*Arborea*, L.): Al cap hi té un petit monyó, i les parts superiors vermelloses amb clapes brunes; les inferiors groguenques. Té 15 cm. Amb freqüència es para en els arbres. Sin. pitoliu.

LLAUSETA, f. : L'alosa. (Elna.)

LLENGUALLARG, m. (*Yunx torquilla*, L.; *torcol*): Té una llengua molt llarga, que treu i estira a voluntat per agafar els insectes, formigues sobretot. El plomatge, el mateix que el del *Cuculus canorus*, immigrant junts. Sin. colltort, llengut, xurla. V. formiguerat.

LLOVERET, m. : Ocell semblant al gafarró. (Altea.)

LLUCARETA (*Fringilla citrinea*, L.): Ocell d'un gris verd groguenc a les parts superiors, i d'una tinta més groga les inferiors. Té 13 cm. Habita els boscos de la regió alpina dels nostres Pireneus i nia en els pins. Menja principalment llavors de plantes alpines. Sin. barduell. [Companyó.] (Vinaroç, Burriana.)

LLUER, m. (*Fringilla Spinus*, L.): Negre del cap i coll, i en les altres parts superiors domina el verd, ombrejat de negre i cendrós; en les inferiors el groc verdós ombrejat de bru. Té 11-12 cm. Habita i nia els alts boscos de la muntanya, i a la tardor baixa als plans i riberes. A l'hivern s'alimenta dels botons o gemes del vern. Sin. llucaret. [Companyó.] (Cat., Bal., Val.)

M

MALLERENGA BLAVA, f. (*Parus caeruleus*, L.): Ocell selvàtic, en les parts superiors del qual domina la color blava i el groc en les inferiors. Té 11-12 cm. Conirostre de prop de 5 polz. Sin. primavera blava, pastoreta. (Avinyó, Calaf, Ager.)

MALLARENGA CARBONERA, f. (*Parus major*, L.): 1. Ocell selvàtic, negre del cap i coll, i groguenc de les parts inferiors. Té 15 cm. Habita en els boscos i s'acosta bastant a les habitacions; se la veu escalar i saltar les branques, penjant-se per a caçar insectes (abelles). Conirostre de 6 polz. El crit

- ve a ésser com el soroll d'una serra que es lima : Titita (*Pica Pere*) com si piqués sobre d'una enclusa. Sin. carboner, primaveres, picaperes. (Cat., Bal., Val.) 2. Persona o criatura xerraire. (Cat.)
- MALLERENGA DE BIGOTIS, f. (*Parus biarmicus*, L.) : Conirostre de 7 polz.
- MALLERENGUDA, f. : Ocell blavós que cria pels forats de les parets. (Súria.)
- MARCENC, m. (*Falco brachydactylus*, Temm.) : Ocell de rapinya, de la fam. de les falcondes innobles. La seva arribada pel març li ha valgut el nom que porta en el país. Diuen els paisans que la seva arribada assenyalava mal temps. Té de 65 a 66 cm. Sin. ocell de març. (Bages.)
- MARTINET, m. (*Ardea egretta*, Bechstein) : Ocell blanc de plomes molt llargues i estretes. Mida : d'I m. a I'II. És més rar que l'agró roig, no deixant de veure's, però, tots els anys en el litoral. Sin. agró blanc. (Cat., Bal., Val.)
- MARTINET ROS, m. (*Ardea valloides*, Scopoli; *Veranyi*, Pol.) : Té el plomatge blanc, amb monyó al cap; la seva mida és de 46-47 cm. Aquesta espècie habita l'Àfrica, i algunes voltes es presenta a les costes d'Espanya. Sin. capó d'aigua-ros.
- MASCARELLA, f. : Ocell mescla de canari i cadenera. (Benissanet.)
- MENJAARANYES, m. : Nom d'ocell. (Lleida.)
- MENJAFIGUES, m. (*Muscicapa atricapilla*, L.; *Muscicapa luctuosa*, Temminck) : Dentirostre, que s'alimenta de figues i d'insectes que troba a les fulles de les figueres. Té negres les parts superiors, el bec i els peus i blanc o blanquinós el restant. La mida, 14 cm. Se'l veu en els petits boscos i esbarzerars, on nia. Emigra per la tardor i torna per la primavera. Sin. becafigues, picafigues, mastegatatxes, oriol.
- MENJAMOSQUES, m. : Ocell petit de color groga. (Tortosa.)
- MENJAMOSQUITS, m. (*Sylosa palustris*, Bechstein) : Sin. ull-de-bou dels grossos.
- MERLA, f. (*Turdus cyaneus*, L.) : Dentirostre, dominant en son plomatge la color blava. Té el bec i els peus negrosos i la mida és de 23 cm. Habita els Pireneus, les penyes de Rocacorba, Nostre Senyora del Mont. De vegades se la veu en edificis antics i arruinats, i poques es posa en els arbres. El seu cant es suau i malenconiós. Sin. tord blau, merla blava o roquera.
- MERLA D'AIGUA, f. (*Cinclus aquaticus*, Bechstein). Sin. bernat pescaire, tord marí, viuda.
- MERLA DE BEC GROC (Montblanc, Cabanes). V. merla.
- MERLA DE PIT BLANC, f. (*Turdus torquatus*, L.) : Dentirostre; té el pit blanc, com el seu nom ho indica, el bec groguenc, plomatge negrós, i els peus bruns. Habita i nia en les muntanyes de la Cerdanya, Núria, Setcases, S. Aniol, i a l'hivern baixa als plans. Mida : 29 cm. Sin. pàssara, tord de roca, merla roquera, culroja.
- MERLA ROQUERA (Espluga).
- MERLOT, m., merla, f. (*Turdus Merula*, L.) : Dentirostre, de

- sobre 9 polz. de mida. El mascle es domestica fàcilment, i, xiulant, aprèn a repetir els sons i fins la veu humana. El mascle té el plomatge negre, el bec groc i els peus bruns; la merla, el bec i peus negrosos, bru el dors i gris de castanya l'abdomen. En uns llocs emigra i en altres no; s'alimenta d'insectes i fruits. (Cat. or., Cat. occ.)
- MIFA**, f. : La femella del mussol. (Benissanet, Tortosa, Alacant.)
- MILÀ**, m. (*Falco Milvus*, L.; *Milvus regalis*, Brisson) : Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles. Són profitoses per a l'agricultura perquè persegueixen les rates, serps, llangardaixos, insectes, encara que també són enemics de les guatlles, tórtres, gallines. És comú en les muntanyes de Rocacorba, Finestres, Olot, Nostra Senyora del Mont. Té 56 cm. Sin. cut de bacallà, tartarassa. (Companyó.)
- MILANA**, f. (*Falco lagoopus*, L.): Ocell de rapinya, falcònida, de 55 cm. Sin. busaroca, bisaroca, busó calçat, aligot busó.
- MILÀ NEGRE**, m. (*Falco ater*, L.): Ocell de rapinya diürn, falcònides innobles. És emigrant i surt d'Europa per la tardor, per a passar l'hivern a l'Orient, d'on torna en entrar la primavera. És de pas accidental i rar. Freqüenta els estanys interiors i les riberes, preferint la pesca a la caça. De mida té 55 cm.
- MILOCA**, f. 1. (*Strix Uhu*, L.): Ocell de rapinya nocturn, de color roig fosc. 2. (*Strix funerea*, L.): Té de llargada 1 peu, 1 polz. i 8 lín., de 38 cm., nia en els troncs dels arbres i s'alimenta de petits rosegadors i d'insectes. Habita lluny de poblat, en mig dels boscos, en les penyes i edificis deshabitats i ruïnosa. Persegueix les rates i tot mamífer rosegador, com també els talps (insectívor). Sin. mussol, xot. (Companyó, cabeca.) (Cat. or., Benossal.)
- MIXÓ**, **MIXONS**, m. : Nom d'ocell. (Conca de Barberà, Cat. occ., Val.)
- «Al mas de la Titota n'hi ha un mixonot, que tot el dia canta: — Titota, baixa foc.» (Espluga.)
- «Vola mixons» : Joc d'infants. Tots els que juguen posen l'índex a la falda d'un. El que porta el joc diu : «—Volen, volen, mixons», i alça la mà, i els altres fan el mateix. Alguna vegada diu : «—Volen, volen, rucs», i el que aixeca la mà paga penyora. (Espluga.)
- MOCALLOSA**, f. : La cogullada. (Espluga.)
- MOIXETA**, f. (*Falco Nisus*, L.): Ocell de rapinya diürn, falcònida innoble. Fa una contínua guerra a les perdius novelles, tords, merles, etc. És sedentari i nia en els arbres, i de vegades en els de poca alçada. S'alimenta d'ocells, petits mamífers i insectes. El mascle té 32 cm. i la femella 37. Sin. esparver, esparver de quatre cuixes, moixet. (Companyó.)
- MORENA**, f. : La garsa de mar. (Alcalà de Xisvert.)
- MOSQUERA**, f. (*Motacilla Rubecula*, L.; *Sylvia R.*, Latham): Dentirostre que s'alimenta de mosques, cucs i fruits. Sin. rei.

MOSQUETA, f. : Ocell petit de colors diverses; va de flor en flor i de mata en mata. (Cat. or.)

MUNTANYÈS, m. (*Accentor montanellus*, Temm.) : Ocell de 146 mm. de llargada, que habita a l'Àsia occidental i algunes vegades es presenta al migdia de França. Insectívor.

MUSSOL NEGRE, m. I. (*Strix stridula*, L.) : Ocell de rapinya nocturn, de 13 polz., i és d'instint i costums iguals als del duc mitjà. (Cat., Bal., Val.)

«Es puput i es mussol tots dos fan una tonada: es puput canta amb el sol i es mussol en sa vellada.»

(Migjorn Gran.)

2. Persona tomanya i ignorant. (Cat.)

O

OCA, f., *òka* (Cat. or., Bal.): *òka*, *òka* (Cat. occ., Val.); *auka* (Isil). (*Anser cinereus*, Meyer) : Ocell de plomatge gris cendrós, i parts inferiors blanques. Té 80 cm. En el rigor de l'hivern baixen a ramades procedents del nord, i s'estableixen sovint en els estanys i pantans del litoral. D'ella descendeixen les races casolanes. Sin. oca salvatge. (Companyó.) (Cat., Bal., Val.)

OCA DE BEC CURT, f. (*Anser leucopsis*, Bechst.) : Gris del dors i quasi blanc en les parts inferiors; negre del cim del cap, baix dors i cobertores mitjanes de la cua. Té 63 cm. Habita les regions boreals d'Europa i sols visita el nostre país els hiverns més extremadament rigorosos.

OCA SALVATGE, f. (*Anser ségetum*, Temm.) : Ocell de plomatge cendrós i parts inferiors blanques; de 65 cm. A l'hivern ve a grans ramades i freqüenta els rius, estanys i pantans.

OCELL DE LA PLUJA, m. (*Picus viridis*, L.) : Sin. picot verd (Comp.), pigot a Terrassa. «Si baixa als torrents, sent el vent. Si puja, sent la pluja.» Sin. pigot, picot verd. (Companyó.)

OCELL DE SANT MARTÍ, m. (*Alcedo hispida*, L.) : Ocell sindàctil de 6 polz., consagrat a diferents sants, especialment a Sant Martí. Sin. Ocell de Sant Joan, de Sant Nicolau, marcenc, martí pescador, arner, botiguer (Vayreda), martinet trist, blavet, ocell de març.

ÒLIBA, f. (*Strix passerina*, L.): Ocell de rapinya nocturn de color fosc. Habita en les antigues torres i castells, i en els murs ruïnoses, en els forats dels quals fa el seu niu. S'alimenta d'ocellets, rates i granotes. És freqüent en boscos i olivars de la regió mitjana i superior; té 24 cm. Sin., babeca petita, mussol babeca, xot petit. (Cat., Bal., Val.) «T'has quedat encantat com una òliba.» (Tortosa.) «Matiner com una òliba» : Es diu del que retira tard. (Borges.)

ÒLIBA DE CAMPANAR, f. (*Strix flammea*, L.) : Ocell de rapinya nocturn, de color gris blanquinós i cara blanca o cendrosa. Caça rates i altres rosegadors, talps i ocellets. Ordinàriament habita damunt la volta de les esglésies, forats de campanars, torres i cases antigues, que és on fa el niu. És dels ocells ra-

- paços més útils; té 36 cm. Sin. bruixa, xuca-oli, xura, xuta. (Companyó.)
- ORDIER, m. : Classe d'ocell que es menja l'ordi. (Tortosa.)
- ORENETA, f., *eurenète* (Cat. or.), *aurenète*, *oronète* - a (Cat. occ.), *aurinète* (Borges.) (*Hirundo rústica*, L.) : Ocell negre, principalment amb reflexos violats; de 0'18 m. Arriba pel març i és tan familiar que fins nia dintre de les cases habitades. (Vayreda.) Sin. aulendra (Companyó), aurenola, araneta [Vayreda], aureneta, orenola, oronell. (Cat., Bal., Val.)
- ORENETA CULBLANC, f. (*Hirundo úrbica*, L.) : És negre del damunt i blanc del davall. Té 0'14 m. Arriba vuit o deu dies més tard que l'oreneta comú. (Vayreda.) Sin. roquerol.
- ORENETA DE MAR, f. 1. (*Sterna caspia*, Pall.) : Ocell negre de sobre el cap, d'un cendros blauenc del damunt del cos i blanc de les parts inferiors; 35 cm. És rara, aquesta espècie, en les nostres regions, i es veu accidentalment pel març després dels hiverns rigorosos. 2. (*Glareola torquata*, Mey.) : cf. *Gl. pratincola*, Leach. Les parts superiors són d'un gris bru, i blanc el ventre. Té 25 cm. S'estableix i nia a les platges i prats marítims prop dels pantans d'aigua salada, i a la tardor se'n torna a l'Àfrica. Sin. perdiu de mar.
- ORENETA DE RIU D'AIGUA, f. (*Hirundo riparia*, L.) : Ocell d'un gris fosc per damunt i blanc de les parts inferiors, 0'14 m. És l'espècie menys comú de les que vénen a criar en el país, i habiten principalment a les vores de rius i riberes, alimentant-se d'insectes que agafen a flor d'aigua. (Vayreda.) Sin. perdiu de mar, araneta.
- ORENETA ROQUERA, f. (*Hirundo rupestris*, L.) : Fissiostre diürn de 6 ½ polz. (Gou). Gris cendros del damunt, i del davall blanc, matisat de roig. És la primera de l'espècie que arriba i l'última que se'n va d'aquest país; nia en els Pireneus, Mare de Déu del Mont. (Vayreda.) Sin. roquerol, aurenola.
- ORIOI, m., (*Oriolus gálbula*, L.) : Dentirostre de la grandària de la merla i dels més bonics del nostre país. És groc del cos i negre de la cua i de les ales. Pel setembre emigra a l'Àfrica i torna per l'abril. S'alimenta de fruits i d'insectes. Dita meteorològica : «Quan l'oriol arriba, les figues són madures.» «Quan les cireres es poden menjar, jo dic *Confiteor Deo* (interpretació del seu cant).» Sin. oropèndola, menjafigues. (Companyó.) (Cat. or., Cat. occ., Bal.)
- ORONDELLA, f. : L'oronella. (Altea.)
- ORONELLA, f. L'oreneta. (Bal.)

P

- PALETA, f. (*Platalea leucorodia*, L.) : Sin. espàtula, bec planer (per la forma del seu bec).
- PAPAFIGUES, m. : Ocell gros com un pardal que vola per les hortes menjant figues. (Espluga, Montblanc, Borges, Benissanet.)

- PAPAMOSQUES (*Muscicapa grisola*, L.) : Dentirostre, que alguns crien a casa per exterminar les mosques. D'un gris cendrós pel damunt, més fosc en el cap; plomes de les ales brodades de blanc; de 15 cm. Arriba per l'abril i s'estableix en els boscos, horts o jardins, nia a les parets o en els arbres, i s'alimenta d'insectes. Sin. ocell de pluja, cit d'estiu.
- PAPAMOSQUES DE COLLAR, m. (*Muscicapa albicollis*, Temminck) : Dentirostre, de 14 cm. És negre del cap, costats, dors i cua; el baix dors matisat de blanc, el mateix que els costats de la cua; bec i peus negres. Habita amb preferència els cimals dels arbres més elevats i nia en els forats dels arbres. S'alimenta d'insectes i fruits i és de pas. (Espuga.)
- PAPANAPS, m. : Espècie de piula. (Palamós.)
- PAP-ROIG, m. : El pit roig. (Bolvir, Benassal.)
- PARDAL, m. 1. (*Fringilla domestica*, L.; *Fr. Hispanialensis*, Temm.) : Ocell company inseparable de l'home i que s'estableix en totes parts, prop o dintre de les habitacions d'aquest. Té 15 cm. 2. (*Passer domesticus*, Brisson) : Plo matge gris com el vestit d'alguns monjos (cf. pardal; passerell).
- PARDAL BLANC, m. 1. (*Fringilla cisalpina*, Temm.) : Ocell semblant al pardal de llei o domèstic, però dominant en ell el color blanc. La mateixa mida de 15 cm. Als hiverns rigorosos s'ajunta amb el pardal comú. 2. (*Fringilla nivalis*, L. Brisson) : Ocell de diferents colors del damunt, i blanquinós del davall; de 19 cm. S'alimenta d'insectes i llavors, i habita les regions enlairades dels Pireneus, de les quals baixa quan estan plenes de neu.
- PARDAL DE BARDISSA, m., *perdál* (Cat. or., Bal.), *pardál* (Cat. occ., Val.) (*Motacilla modularis*, L. Cuv.); (*Accentor modularis*, Bechstein) : Ocell cendrós de cap i coll, amb clapes brunes a la nuca, i cendrós blau a les parts inferiors. El bec negrós i els peus rogençs; de 145 mm. Per la primavera i estiu s'estableix a Núria, muntanyes de la Cerdanya. El seu cant pareix les síl·labes «trii trii» repetides. A l'hivern baixa als plans, acostant-se a les cases de camp. S'alimenta de llavors i d'insectes. El cucut pon els seus ous al niu d'aquest ocell de preferència. Sin. rossinyol d'hivern. (Cat., Bal., Val.)
- PARDAL DE PASSA, m. (*Fringilla Petronia*, L.; *Passer P.*, Degland.) : Ocell bru cendrós de les parts superiors i blanc de les inferiors, de 196 mm. A l'estiu viu pels boscos i torrents i nia pels forats dels arbres de la regió subpirenenca i mitjana, i a l'hivern baixa a les valls i plans. Conirostre de 7 1/2 polz. Sin. pardal tordà, de muntanya, boig, de serra, pinsà tordà, pinsà boig.
- PARDALERES, f. : Finestres massa petites. (Llofriú.)
- PARDAL ROQUER, m. (*Fringilla montana*, L.; *Passer montanus*, Brisson) : De color roig fosc en les parts superiors, i

- blanc cendrós en les inferiors; de 13 cm. És més salvatge que el pardal comú, i menys perjudicial, puix prefereix els fruits silvestres i insectes als cereals. Conirostre de 5 polz. 9 lín. Sol niar pels forats dels salzes o noguers. Sin. pardal de bosc, pardal torrogà, pardal de bardissa. (Cat., Bal., Val.)
- PARDAL TORDÀ, m., *perdál turdá* (Espluga, Montblanc), *turédá* (Súria) : Ocell que nia pels forats de les torres velles i campanars.
- PARDAL TORREGAL, m. : Pardal més petit que el pardal roquer. (Benissanet.)
- PARDAL XEC : El pardal de muntanya. (Palamós.)
- PÀSSERA, f. (*Emberiza palustris*, Roux) : Conirostre de prop de 7 polz. És semblant a la merla i viu vora la mar. (Palamós, Cassà.)
- PASSERELL BRU, m. (*F. flavivestris*, L.) : Ocell de diversos colors, dominant el bru groguenc. Té 13 cm. Els seus costums són molt semblants als del passerell vermell. (Cat., Bal., Val.)
- PASSERELL MARCENC, m. : El passerell que cria pel març, té la niada per Sant Isidre. (Bolvir, Cervera, Lleida, Alcanar, Burriana.) V. passerell vermell.
- PASSERELL REIAL. (Migjorn Gran.) V. passerell vermell.
- PASSERELL VERMELL, m. (*Fringilla cannábina*, L.) : Vermell del cap i pit, i blanc del ventre. De 14 cm. Té el cap molt xic. A la primavera se'n va a niar a la regió subpirenenca i torna per la tardor. S'alimenta de llavors silvestres. Conirostre de prop de 6 polz.
- PASTORELLA, f. : La pastoreta. (Cat., Bal., Val.)
- PASTORELLA CENDROLLA, f. : Ocell de coll blanc i corbatí negre. (Terrassa.)
- PASTORETA, f. (*Parus caeruleus*, L.) : Ocell petit, bellugós, que voreja l'aigua i segueix el solc dels llauradors. Té la cua llarga. Sin. primavera blava, cit negre. (Cat., Bal., Val.)
- PAVIOTA, f. (*Larus marinus*, L.) : Blanc del cap, coll i parts inferiors, i negre de les superiors; de 70 cm. el mascle, i de 65 la femella. Habita principalment les regions septentrionals i es veu de tant en tant en les nostres costes.
- PAVÓ, m. (*Pavo cristatus*, L.) : Ocell domèstic blau del coll i verd del dors. És originari de l'Àsia i fou introduït a Europa per Alexandre el Gran. Està connaturalitzat en algunes cases de camp del nostre país i cria bastant bé. Gallinàcia de 4 a 5 peus de llargada.
- PELAPALLES, m. : Nom d'ocell. (Balaguer, Lleida.)
- PENJASARGANTANES, m. (*Falco tinnunculus*, L.; *alaudarius*, Gray) : Abunda en la regió nostra i nia pels murs, torres, castells arruïnats i, algunes vegades, a les cases de camp. Té una tinta rogenca. Persegueix els ocellets, rates, grànules, llargardaixos i altres animalets. Té de 35 a 36 cm. Sin. moixet (Companyó), xoriguer.
- PERDIGANA, f. : Perdiu jove. (Montblanc, Espluga, Oliana, Tortosa.)

- PERDIGOT, m. : El mascle de la perdiu. (Cat. or., Cat. occ.)
- PERDIU BLANCA, f. (*Tetrao lagopus*, L.; *Lag. mutus*, de Leach): Ocell blanc, de 39 cm. a 41. Gallinàcia d'1 peu, 4 polz. Habita les altes muntanyes de la regió glacial, sempre prop de la neu. Sin. perdiu de neu.
- PERDIU DE MAR, f. (*Glareola torquata*, Mey.): Les parts superiors són d'un gris bru, i blanc del ventre. Mida : 0,25 m. S'estableix i nia per les platges i prats marítims, prop dels pantans d'aigua salada, i a la tardor se'n torna a l'Àfrica. (Vayreda.) Sin. oreneta de mar.
- PERDIU DE ROCA, f. (*Perdix saxatilis*, Mey; *Tetrao graeca*, L.): Ocell d'un cendros blau a les parts superiors i groc del ventre. Té de 32 a 35 cm. És una mica rar i sols es troba a les parts més escabroses dels Pireneus. Gallinàcia de 13 a 14 polz. Sin. meuca, perdiu grega, perdiu rocaterra, gamba.
- PERDIU ROJA, f. 1. (*Perdix rubra*, Brisson) : De color de cendra vermellosa; de 30 a 31 cm. Aquesta espècie és la més abundant del gènere en el país, en les regions baixes, fins a la subpirenenca; habita amb preferència les costes i turons prop dels camps i vinyes. 2. (*Tetrao S.*; *Perdix rufa*, L.): Gallinàcia de 12 polz. (Cat., Bal., Val.)
- PERDIU XERRA. 1. (*Perdix cinerea*, Charleton; *Tetrao perdix*, L.) : Bru rogenc del cap i nuca, i cendros del dors. De 30 cm. És sedentària, abundant a les muntanyes de la Cerdanya. Gallinàcia de 12 polz. Sin. xeró, perdiu ferrada.
- P. XURRA. 2. (*Tetrao alcata*, L.)
- PESCAIRE, m. (Migjorn Gran). V. Bernat-pescaire.
- PETIT REI, m. : Ocell molt cantador semblant al menjamosques. (Tortosa.)
- PICAAARANYES, m. : Ocell que segueix les parets picant els filats de les aranyes. (Castellbò, Balaguer.)
- PICAFIGUES, m. (*Motacilla ficidula*, L.) : Dentirostre de 5 polz. i 10 lín. de llarg, té el plumatge bru verdós del damunt, el bec negrós i els peus bruns. Encara que és insectívor, s'alimenta també de figues i raïms, i és molt fina la seva carn. Sin. pinsanet de bosc, vinyader, vinyador.
- PICALORMA, f. : Nom d'ocell. (Esplugu.)
- PICAPALLES, m. : Ocell semblant al gafarró. (Tortosa.)
- PICAPEDRES, m. : El bernat-pescaire. (Castellbò.)
- PICAPINYES, m. : El bectort. (Bages, Súria, Calaf, Oliana, Organyà.)
- PICA-SOQUES, m. 1. (*Certhia familiaris*, L.) : Tenuirostre de sobre 5 polz. Sin. puja-soques, raspinnell, ull de bou. 2. (*Sitta europea*, L.) : Tenuirostre de 5 1/2 polz. Sin. pica-soques blau. (Cat., Bal., Val.)
- PICASSÓ, m.: Nom d'ocell. (Altea.)
- PICOT DE CAP GROC, m. (*Picus tridactylus*, L.) : Les parts superiors són negres, variades de blanc sobre del coll i remeres, i les parts inferiors blanques, amb ratlles negres al ventre i flancs. Té 17 cm. Habita els boscos de la regió alpina i rares vegades baixa a les inferiors. (Cat., Bal., Val.)

- PICOT GARSER**, m. (*Picus major*, L.): D'un negre llustrós en les parts superiors, i en les inferiors blanc; ventre i subcaudals roges. Té 24 cm. Habita els boscos solitaris de roures.
- PICOT GRIS**, m. (*Picus canus*, Gmel.): D'un verd grogós a les parts superiors, i en les inferiors d'un gris verdós. De 28 a 30 cm. En els costums és molt semblant al picot verd, però s'alimenta principalment de formigues.
- PICOT MITJÀ**, m. (*Picus medius*, L.): Ocell de parts superiors negres, i les inferiors alborogenques. De 22 cm. Habita els boscos amb el picot garser, i s'alimenta també principalment de formigues i larves.
- PICOT NEGRE**, m. (*Picus martius*, L.): És negre, amb una clapa vermella sobre del cap i nuca. De 45 a 46 cm. Viu pels boscos del Capcir i de la Cerdanya, i s'alimenta d'insectes, fruits i llavors silvestres. 18 polz.
- PICOT PETIT**, m. (*Picus minor*, L.): Ocell negre de les parts superiors, i blanc de les inferiors; de 15 cm. (6 polz.). Habita les regions dels Pireneu fredes, i a l'hivern baixa a les subpirenenques.
- PICOT VERD**, m. (*Picus viridis*, L.): De plomatge verd del cap i de la nuca, i groguenc del pit i ventre. Té 31 cm. o 32 (de 14 polz.). Habita els boscos i arbredes de les riberes, i nia pels forats que fa en el tronc dels arbres. Sin. pigot, ocell de la pluja, papamosques. Cf. l'herba del pigot, planta màgica que té la propietat de comunicar una força sobrenatural al qui s'hi fregui els membres, que és precisament l'herba amb què es frega el bec aquest ocell. Tant a l'hivern com a l'estiu, aquesta planta està coberta de la rosada. Res de ferro per a arrencarla. Ell mateix es burla dels que busquen aquesta herba, amb un crit que fa llarg.
- PIGOTELLA**, f., *pigutèle*: Pigot de color de terra, una mica més gros que un pardal. (Cassà, Riudecanyes). V. Pigot.
- PICOTERA**; f.: El forat que el pigot fa a l'arbre. (Bages, Llusanès):
- PIGRE DELS GRISOS**, m. (*Vanellus melanogaster*, Bechst.): Negrós, clapejat de groc del damunt, i a les altres parts predominant el color blanc. De 30 cm. A la tardor arriba del nord i queda de permanència tot l'hivern a les parts humides i prats del litoral, buscant cucs i insectes aquàtics. A la primavera se'n torna cap al nord.
- PÍLSARA**, f.: Ocell semblant al pinsà. Nia per les mates de gatoses. (Palamós.)
- PINSÀ**, m. (*Fringilla caelebs*, L.): Té el front negre i també les ales, però amb dues bandes blanques i les parts inferiors d'un roig vinós. De 17 cm. Nia a la regió subpirenenca, i a l'hivern baixa als plans i valls inferiors. És molt familiar i confiat; i fàcilment cau en els llaços. (Cat., Bal., Val.)
- PINSÀ BORRONER**, m. (*Pyrrhula vulgaris*, Teinminck): Ocell de color cendrosa a les parts superiors, i blanques les inferiors; de 16 cm. Habita i nia

al centre i nord d'Europa, i a l'hivern visita el nostre país. Té el cap gros, tot rabassut, el plomatge del mascle vermell en part.

(*Loxia pyrrhula*, L.) : Conirostre de sobre 6 polz. S'ha comparat a la flor de la peònia, flor vermella i a la berbena: περισστερών. El damunt del cap el té d'un negre formós. Per la primavera li agrada menjar-se els borrons, i per això se l'anomena també *borroner*. (Cassà, Avinyó, Veciana, Prades.)

PINSÀ MEC, m. (*Fringilla montifringilla*, L.) : El cap i parts superiors són d'un negre blavós, i d'un roig de taronja les inferiors. De 18 cm. Habita en els boscos de pins i avets més elevats dels Pireneus, i a l'hivern baixa a les valls immediates. Conirostre de 6 polz. i 6 lín. Quan fa molt fred baixa a les planes. Sin. pinsà gavatx, boig, de muntanya. (Cat. or., Cat. occ.)

PÍNSARA, f. : Nom d'ocell. (La Bisbal.)

PINYERO, m. : El trencapinyes. (Benassal.)

PIOC, m. (*Meleagris gallopavo*, L.) : Ocell domèstic molt conegut en el país. Són molt delicats mentre són petits, i exigeixen una cura especial fins que els han eixit les carúncules. Es troben en estat salvatge a la Virgínia, a les vores del Mississipi, Ohio, Missouri... Sin. gall dindi, indiot. (Pla del Llobregat.)

PIOC SALVATGE, m. (*Otis tarda*, L.) : De color ros obscur (com del pèl del lleó) amb llistes negres a la part superior,

i gris en les parts inferiors. Té 1 m. a 1'08. Habita el N. d'Europa i alguna part del centre i nord d'Espanya, i sols arriba aquí els hiverns més rigorosos.

PITNEGRE, m. (*Strepsilas collaris*, Temminck) : Negrós del dors i ales, i blanc de les parts inferiors; de 22 cm. Cria a les regions del N. d'Europa i ve a passar l'hivern als nostres climes, establint-se a les vores del mar i estanys, buscant cucs i insectes aquàtics, al qual objecte remou les pedres, i d'això li ve el nom vulgar que porta. Sin. remena-rocs (Companyó).

PITOLIU, m. : Nom d'ocell. (Balaguer.)

PITRIC, m. El pit-roig. (Palamós.)

PIT-ROIG, m. 1. (*Tringa subarquata*, Temminck) : Les parts superiors negres, i blanques les inferiors; de 19 a 20 cm. Habita i nia al N. d'Europa i ve a passar l'hivern al litoral, no apartant-se molt de les costes i estanys salats. Per la primavera arriba a Toulon de les costes d'Espanya. Sin. viudetes. (Cat. or. i Cat. occ.)
2. (*Tringa variabilis*, Meyer) : Ocell més abundant que el Tr. subarquata amb el qual viatja, i passa l'hivern a les vores dels estanys del litoral.

PIULA, f. 1. (*Anthus arboreus*, Bechstein) : Cendrós del damunt amb clapes brunes i blanc del ventre. De 15 cm. Nia a terra, en els prats voltats de maleses. Sin. cui-cui [Companyó]. 2. (*Anas penelope*, L.) : Bru i cendrós del damunt i blanc del ventre; de 47 cm. A l'hivern aquesta es-

- pècie és comuna en el litoral.
Sin. xiulaire [Companyó] (Cat., Bal., Val.)
- PIULA, f. I. (*Emberiza Schoenichus*, L.) : Ocell hortolà, en el qual domina la color negra pel damunt, i pel davall la cendrosa; de 15 cm. Habita i nia per les parts elevades, i a l'hivern baixa als llocs humits i pantanosos, buscant llavors i insectes. S'assembla al pardal.
Sin. zin. 2. (*E. arundinacea*, L.) : Conirostre de 6 polz. i 3 lín. Sin. piula de canyers.
- PIULA GROSSA, f. (*Anthus Richardi*, Vieillot) : Bru del damunt i blanquinos del davall. De 18 cm. Arriba pel setembre i octubre, i durant l'hivern es queda en la regió litoral, pels camps i prats humits.
- PIULA HORTOLANA, f. (*Emberiza hortulana*, L.) : Ocell groc del cap i coll, parts superiors negres ribetejades de bru i roig; color de castanya fosc les inferiors. Té de 15 a 16 cm. Arriba per l'abril, se'n va pel setembre i habita els llocs muntanyosos. Conirostre de 6 ½ polz. Sin. groc, groguet, ordier, verdaula.
- POLIT PETIT, m. (*Numenius phaeopus*, Latham) : D'un bru clapejat de gris en les parts superiors; té el ventre blanc amb clapetes fosques; de 43 cm. Arriba per la tardor i s'estén pels plans baixos del litoral, on passa l'hivern, i per la primavera se'n torna a les regions fredes d'Europa i allí nia. Sin. xarlot petit, polit gris. (Pineda.)
- POLIT VERD O DE COLOR DE CASTANYA (*Ibis falcinellus*, Vieillot) : Té la color negrosa (de castanya) al cap i al coll, més viu del pit, cames i la major part del ventre. Té 62 cm. Habita el sud-est de l'Europa i de l'Àfrica septentrional, i visita la nostra terra, de pas, tots els anys, alimentant-se de cucs, insectes aquàtics i plantes aquàtiques. Sin. capó real.
- POLLA COLOR DE CENDRA, f. (*Gallinula Baillonii*, Vieill) : De colors variades, 17 cm. Té costums semblants als de les altres polles, però per la primavera té més tendència a pujar cap al nord a niar.
- POLLA D'AIGUA, f. (*Tringa calidris*, Bechs.) : Ocell cendrós bru del damunt i blanquinos del coll i pit. Té 29 cm. A la prov. de Girona és freqüent a l'hivern i en els passatges de la primavera i tardor. Sin. cama-roja. (Cat., Bal., Val.)
- POLLA D'AIGUA, f. (*Glareola chloropus*, Lath.) : Blau negrós del cap, coll, pit i abdomen, de 35 cm. Habita els paratges aigualosos i inundats, alimentant-se de cucs, insectes i plantes aquàtiques. Sin. fotgeres.
- POLLA PINTADA, f. (*Gallina porzana*, Lath.) : D'un vermell d'oliva a les parts superiors, i de diverses colors en la resta del plomatge. De 20 cm. Tot l'any se'l veu en el nostre país pels pantans i herbatges inundats, on nia entre joncs. Difícilment se la fa alçar, per la velocitat amb què corre entre les plantes aquàtiques. Sin. polla d'ulls d'oli.
- POLLA PINTADA, f. (*Numidia meleagris*, L.) : Ocell casolà de

- plomatge gris blavós, espurnat amb taquetes blanques que s'assemblen a les perles. És turbulent i avalotador, inquietant els altres ocells de corral.
- POLLETA DE RIU**, f. : Ocell que va per les vores del riu, i vola molt. És semblant al falziot. (Altea.)
- POLLICADA**, f. : Vol de polles feres. (Castellbò.)
- PRIMAVERA**, f. (*Parus ater*, L.): Ocell selvàtic, negre del cap i coll, i gris blanquinós del pit i ventre. Té de 111 a 112 mm. Habita principalment en els pins dels Pireneus i baixa més o menys a l'hivern. Conirostre de 4 1/2 polz. Sin. carbonera petita, mallerenga negra, estiverol, tot estiu. (Esplugas, Montblanc, Borges, Cervera, Guimerà.)
- PRIMAVERA D'AIGUA**, f. (*Parus palustris*, L.) : Conirostre de 5 polz. Sin. petita monja.
- PRIMAVERA MONYUDA**, f. (*Parus cristatus*, L.) : Ocell selvàtic, cendrós del damunt amb un monyó sobre el cap, i gris clar del davall. Té 125 mm. Quasi sempre habita en els boscos de pins i ginebres. Conirostre de 5 polz. Sin. primavera de monyó o de cresta, mallerenga de cresta.
- PUJASOQUES**, m. : Nom d'ocell. (La Bisbal.)
- PUPUT** (*Upupa epops*, L.) : Ocell que sobre del cap té un gran monyó que a voluntat estén en forma de vano. Té 30 cm. i bec llarg. Arriba per l'abril, nia en els forats dels arbres, parets o teulades. Son cant de primavera és *bu bu bu*, repetit a breus intervals. Tenuirostre de 12 polz. Sin. gall gaver, butbut, bubut, paput [Companyó]. (Cat., Bal., Val.)
- PUPUTA**, f. : Ocell gros, de diferents colors. (La Bisbal.)

R

- RASCLA**, f. (*Rallus aquaticus*, L.): D'un vermell bru a les parts superiors, i cendrós rogenic a les inferiors. Té 27 cm. És freqüent en els herbatges aquàtics, dels quals difícilment s'alcen, burlant la destresa dels gossos que els persegueixen. Sin. rascló, gallina cega [Companyó].
- RASCLET**, m. (*Gallinula pusilla*, Bechst.) : Ocell de plomatge principalment gris combinat amb diferents colors, de 18 a 19 cm. S'alimenta de cucs, llimacs, etc., i de plantes aquàtiques. Sin. polla de l'ull. (Elna.)
- RASCLET DELS NEGRES**, m. (*Ardea minuta*, L.) : D'un negre verdós les parts superiors, i les inferiors d'un roig bru. Aquesta espècie és la més petita del gènere, i viu en els llocs pantanosos del litoral.
- RASCLÓ**, m. : La guatlleta maresa. (Ripoll.)
- RECELET**, m. : El berrat-pescaire. (Burriana, Menorca.)
- REI**, m. 1. (*Motacilla rubecula*, L.; *Sylvia rubecula*, Latham): Dentirostre, bru dels peus i del damunt, o del dors; coll i pit roig, i blanc del ventre. S'alimenta de cucs, mosques, raïms i baies dolces. Sin. reietó, reientinc, reientí, rupit, mosquera, cobit de pit roig, cal-

- derona. 2. (*Saxicola rubicola*, Bechstein) : A l'estiu viu i nia a l'espessor dels boscos; a l'hivern baixa als llocs més abrigats. El seu cant és agradable. Dentirostre. Té 12 cm. Sin. reietó, rupit, pit-roig, regentí, cobit, culblanc. (Palamós, La Bisbal.)
- REIANTÍ, m. 1. (*Regulus ignicapillus*, Brehm) : Ocell de costums quasi iguals als del rei petit. Sin. bruel. 2. (*Sylvia ignicapilla*, Temm.) : Dentirostre, roig del cap.
- REI DE TORDS, m. : (*Turdus viscivorus*) : Ocell que passa l'hivern a Menorca. (Menorca.)
- REIENTINC, m. : Pit-roig. Se'l coneix en aquesta comarca per diversos noms : Reientinc, rei, rupit i pitric. És molt amic d'estar en companyia de l'home. El seu crit especial és «—Tiri-ric-tic-tic!» i «—Tic-tic!» És d'una color roja de sota el coll, i això ha donat motiu a son nom de pit-roig. (Cassà, Sant Feliu de Guixols, Palamós.)
- REIET, m. : Nom d'un ocell que té el pit-roig. (Espluga, Benasal, Altea.)
- REIETÓ, m. (*Regulus i Sylvia Rubecula*) : Nom d'ocell. (Cat., Bal. i Val.). V. Rei.
- REI MIXÓ, m. : Nom d'ocell (Lleida, Balaguer); *reimoicó* (Benisanet.)
- REI PETIT, m. (*Regulus cristatus*, Charleton; *Motacilla Regulus*, L.) : Verd grogós del damunt, té negre el bec i els peus bruns. De 96 mm. Per la primavera puja a les valls fresques i elevades, nia en els pinars, de vegades prop de les habitacions; a la tardor baixa als plans i olivars i persegueix insectes. Dentirostre de 3 ½ polz. Ocell que té una corona de color d'aurora en son plomatge. Sin. mosqueta, reiet, reienté, primavera monyuda. (Prades, Isil.)
- REPETIT, m. : Ocell de color rosassa; fa els nius pels esbarzers o espinals; és molt petit. (Benassal.)
- REPLANA, f. : Pica-soques blau. Nia pels forats de les branques seques de les plantes.
- RESPINELL, m. (*Certhia familiaris*) : Ocell molt semblant al reietó; fa el niu molt petit. (Terrassa, Ripoll, Sant Feliu de Guixols, Castellbò.) Sin. picasoques.
- RICADONA, f. : Ocell missatger de la primavera; cria i després emigra. (Alcanar, Vinaroç.)
- RODACANONS, m. : Ocell una mica més gros que un gafarró. S'enfila pels arbres. (Castellbò, Ager.)
- ROPIT, m. (*Rubecula familiaris*) : Ocell de pas, per la tardor i hivernada; en dies de sol canteja baixet, però agradosa; notable per son pit roig, i la tradició diu que això li ve d'haver volgut arrabassar els claus que subjectaren Crist nostre Senyor a la creu. És molt confiat, i segueix el llaurador o cavadador aplegant cucs, dels quals s'alimenta i amb els quals se'l caça armant-li lloses o paranys. (Migjorn Gran, Palamós.)
- ROQUERET, m. : El roquerol. (Altea, Cabanes, Alcanar.)
- ROQUEROL, m., *rukeról* (Cat. or.), *rokeról* (Cat. occ., Val.) : Ocell

- semblant a l'oronella, té el pit i la cua blancs; ve per la primavera i marxa com les oronelles.
- ROSSARDA, f. : Nom d'ocell. (Benessal).
- ROSSETA, f. : Mena de busqueta rossa i pigada. Té la particularitat que les plomes li salten molt fàcilment. (Palamós, Casà, Ager.)
- ROSSINYOL, m. (*Motacilla Sylvia Luscinia*, Latham.; *Philomela*) : Dentirostre, bru del cap i peus, bru rogenic del damunt, cendrós del pit i blanquinós del ventre. Arriba per l'abril i se'n torna pel setembre; per la primavera canta nit i dia i nia pels esbarzerars. Té 16 o 17 cm. (Cat., Bal., Val.)
- ROSSINYOL BORD, m. (*Motacilla hortensis*, L.) : Dentirostre gris cendrós de la part superior, i una mica negrós de les ales i la cua. Arriba per l'abril i s'estableix en les hortes, prats i torrents. El seu cant és agradable. Té 14 cm. Sin. rosseta, piula.
- ROSSINYOL D'AIGUA, m. (*Turdus arundinaceus*, L.) : Dentirostre de prop de 8 polz. És bru rogenic de la part superior, i un poc més clar prop de la cua. Per la forma del bec un poc arquejat Linneus el va incloure entre els tords. Freqüenta les vores dels rius, estanys i terres pantanoses per a caçar cucs i insectes aquàtics, i fa el niu en els joncars, entre la boga o canyota. Sin. balquer, carreter balca.
- ROSSINYOL DE CÀNEMS, m. (*Curruca hypoleis*, Bechstein, seu *Luscinola*, Buffon) : Dentirostre de sobre 5 polz. de llarg i el cap de color de plom. En entrar la primavera n'arriben un bon nombre. El cant del mascle podria expressar-se amb les síl·labes *ptiró ptimix*, *ptiró*, *ptiró*, *ptimix*, que repeteix contínuament. Persegueix els insectes i en particular les erugues. Sin. busqueta xerraire.
- ROSSINYOL DELS GROSSOS, m. (*Sylvia Philomela*, Bechst.): Ocell selvàtic, bru gris del damunt, blanquinós del coll i ventre, i bruns el bec i peus; de 18 cm. Té els costums semblants als de la *Sylvia Luscinia*. Canta tota la nit per la primavera.
- ROSSINYOL DE MURALLA, m. 1. (*Motacilla phoenicurus*, L.): Dentirostre, blau de plom del dors. S'alimenta d'aranyes, formigues i altres insectes, així com de baies i altres fruits dolços. Sin. bitxac gros, cotxa de cap blanc, cua-roig. 2. (*Saxicola phoenicurus*, Lath.) : Parts superiors d'un cendrós blavenc, front blanc, bec negre i els peus bruns. Emigra per l'octubre i torna per l'abril. Té 145 mm. Sin. carboner, cotxa de cap blanc.
- ROSSINYOL DE SAULE, m. (*Motacilla arundinacea*, L.) : Dentirostre de 5 ½ a 6 polz., bru rogenic del damunt i blanquinós ombrejat de groc en el coll i ventre. Freqüenta les vores dels rius, recs i llocs pantanosos. Té 13 cm. Sin. tritri, tallarets.
- ROSSINYOL D'ESTANY, m. (*Motacilla paludicola*, L.) : Dentirostre de 5 ½ polz. de llarg,

gris fosc de la part superior. El seu instint i costums són com els del *rossinyol d'aigua*. Sin. trist.

ROSSINYOL D'HIVERN, m. (*Motacilla modularis*, L.; *Accentor modularis* Bechstein) : Dentirostre de prop de 6 polz. de llarg. Sin pardal de bardissa, gratapalles.

ROSSINYOL MASCARET, m. (*Sylvia orphea*, Temminck) : Ocell selvàtic amb les parts superiors d'un bru negre, les inferiors blanquinoses, el bec negre i groguenc, i els peus bruns. Té 17 cm. Arriba per l'abril, s'estableix i nia pels boscos de la regió mitjana i més amunt, i s'alimenta d'insectes i fruits salvatges. Dentirostre. Sin. : busqueta, mascarar. (Companyó.)

s

SAGALL, m., *sggái* : Nom d'ocell. (La Bisbal.)

SAGART, m. : La becassina. (Empúries, Sant Esteve.)

SALCET, m., *sarsít* (Vinaroç, Altea) : Varietat de l'ànec d'aigua. (La Bisbal.)

SALTAMARGES (*Scolopax aquatica*, Lath.) : Ocell riberenc gris cendrós del damunt, i del davall groc groguenc que tira a blanc en el coll i el ventre. Té 12 cm. i mig. Habita i nia pels esbarzerars, prop dels rius i estanys de la regió litoral. Sin. trist.

SAMERLIC, m. : Nom d'ocell. (Guimerà.)

SEBEL·LÍ, m., *sebèrlí* (Vinaroç) (*Edicnemus crepitans*) : Ocell de les corredores, i corre molt; mai no es posa pels arbres o

damunt parets; nia dins l'arena o terra arenosa; fa un crit estrany quan se'l molesta; és de les dimensions d'una perdiu. A la nit el senten cridar, i diuen que assenyala pluja o que els caçadors l'han molestat; cert que té qualque cosa de sibillític : és sedentari; no emigra. «Canta a es vespre es sebèllí : farà vent, d'allà o d'aquí.» (Migjorn Gran, Vinaroç.)

SENYORETA, f. (*Parus caudatus*, L.) : Ocell selvàtic que té les parts superiors variades de negre, rosat i cendrós, i blanques les inferiors. Té de 155 a 156 mm. Habita els grans boscos i amb preferència els de les vores de les riberes. Conirostre de 6 1/2 polz. Sin. cuallarg, cua d'alena.

SIBECA, f. (*Syrnium Aluco*, L.) : Ocell semblant al mussol (Manresa, Igualada, Montblanc, Prades, Cat. occ.). «Caçar la sibeca» : Enganyar algú fent molta bronca. (Calaf.) Sin. gamarús, xibeca, cabeca.

SIBOC, m., *sibók* (Cat.), *sabók* (Alcanar, Val.) : Nom d'ocell nocturn que cada dia canvia els ous de lloc; és semblant a l'esperver. V. Enganyapastors.

SIP, m. : Nom d'ocell. (Espluga, Oliana.)

SISÓ, m. (*Utiis tetrax*, L.) : Presirostre, d'1 peu i 7 polz. Sin. polla xica. (Migjorn Gran.)

SIT GROC, m. (*Emberiza cirulus*, L.) : Ocell hortolà roig, clapejat de bru del dors, cendrós del pit i groc del ventre. De 165 mm. Habita i nia pels boscos de la regió subpirenca, i a l'hivern baixa als plans. Co-

- nirostre de 6 polz., 6 lín. Sin. bardaula, gratapalles. (Cat., Altea.)
- SIT NEGRE, m. (*Emberiza Cia*, L.) : Ocell hortolà cendrós blau del cap i coll, parts superiors variades de negre i cendrós, i les inferiors de color roja de canyella. Té 166 mm. A l'hivern habita les valls i torrents de la regió mitjana, i les subpirenques per la primavera i l'estiu. Conirostre de prop de 7 polz. Sin. civader, pastoreta, sitet.
- SITRA, f. : Nom d'ocell. (La Bisbal.)
- SOLIQUER, m. : Nom d'ocell. (Altea.)
- SUÍS, m. (*Ardeola minuta*) : És el suís menor (el suís major o gros es veu poquíssimes voltes); Tenen la propietat, aquestes xancalloses, en posar-se dretes, de fer una línia recta de llurs cames, cos, coll, cap i bec. Sin. rascllet dels negres.
- SÚL·LERA, f. : Nom d'ocell. (Migjorn Gran.) V. Sòllera.
- T
- TALLARET, m. : Nom d'ocell. (Calaf, Guimerà.) V. Tallarol.
- TALLAROL DE CAP NEGRE, m. *Sylvia melanocephala* Lath.) : Ocell selvàtic, negre del cap. Té 135 mm. S'alimenta d'insectes i fruits. Sin. bosqueta de cap negre, cap negre d'ull roig.
- TALLAROT, m. : Nom d'ocell. (Terrassa.) V. Teiarol.
- TATRÀS, m. : Ocell aquàtic. (Eivissa.)
- TEIXERET, m. : Ocell semblant al reietó. (Súria.)
- TEIXIDOR, m. (*Parus pendulinus*, L.) : Blanc del cap i coll, vermell del dors i cendrós del ventre; de 10 cm. (4 polz.) Habita les arbredes del litoral i s'alimenta d'insectes i llavors de plantes aquàtiques. Conirostre. Sin. mitjaire. (Companyó.)
- TERRADELL, m. : Nom d'una espècie de cogullada. (Balaguer.)
- TERREROL, m. : És una mena d'alosa. Gros igual que aquella i aproximadament de la mateixa color. El seu crit especial sembla que digui : «— Xar-rup!... xar-rup!» en aixecar-se. (Cassà, Palamós.)
- TERREROLA CUTULIU (*Alauda arvensis*, L.) : Ocell comú i sedentari, l'únic que amolla el cant quan vola verticalment i per amunt.
- TERROLA PETITA. (*A. brachyda Ayla.*) (cast. *terrera*) : És de pas i no gaire comú.
- TERROLA CAPUTXINA. V. Alova. (Cat. or., Cat. Migjorn Gran.)
- TERRÓS, m. : Ocell petit com un gafarró, amb la ploma de color com el pardal. (Castellbò.)
- TEULADER, m. : El pardal. (Mar-ratxí.)
- TEULAÍ, m. : El pardal. (Altea.)
- TEULAT, m. : El pardal. (Eivissa.)
- TINTIPELLA, f. : Ocell de la color de la cadenera. Nia pels arbres i per les parets. (Castellbò, Oliana.)
- TIRÓ, TIRONA, m. : L'ànec casolà. (Vic, Bolvir, Castellbò.)
- TIRRIT, m. (*Tringa cinerea*, L.) : Les parts superiors són cendroses i les inferiors blanques. Té de 25 a 26 cm. Habita i nia al N., arribant al nostre país per la tardor; s'estableix a les

vores dels estanys i rius. Sin. pit-roig.

TITA, f. : I. Nom que es dona a la *perdiu*, cast. *perdiz* (*Perdix rubra*, Briss.). A Mahó en diuen *camavermeia*. És l'au típica de caça... i de taula. Plural : *tites*.
2. Crit que es fa per replegar les gallines: (Migjorn Gran.)

TITETA-SORDA, f. (*Agrodroma campestris*) : El nom no li riu damunt; li escau molt bé : sempre se la veu *trescar el camp*; si alça el vol, el deixa prest, posant-se a la vista del qui l'ha feta alçar. És au de pas i habita a Menorca per la tardor i l'hivern. Se la caça dins les pastures altes, a la nit, amb un fanal i el *tinc-tinc* d'un triangle o traiga. D'aital gènere popular *titeta sorda* n'hi ha un altre gènere científic (*Anthus*) i tres espècies : *arbo-reus*, que es posa pels arbres; *A. pratensis*, que corre pels prat; *A. spinoletta*, que és rara, salvatge, i corre per llocs humits. (Migjorn Gran.)

TITIT (*Alauda pratensis*, L.), Bechst.; *Anthus pratensis* Bechstein) : Té les parts superiors brunes del centre de les plomes i grises de l'extrem; les parts inferiors blanques, lleugerament tenyides de groc. Té 15 cm. El seu crit ordinari sembla imitar les síl·labes *tuít, tuít*. Fa el niu a terra. Dentirostre de 8 polz. Sin. tititet, titet, titella, titerella, cotur-liu, piuli de prat.

TITITA, f. : Ocell vermellenc, molt petit i amb cresta; pica les fulles dels arbres. (Cassà.)

TITOLIVA, f. : La cotorliva. (Montblanc, Espluga.)

TITOT, m. : L'indiot (Tortosa.)

TORÇAÇ, m. : El todó. (Benassal.)

TORD (*Turdus musicus*, L.) : Dentirostre emigrant, puix habita aquí a l'hivern, i a la primavera se'n va a les regions del nord i allí nia. Bec i plomatge del damunt bru, gargamella i ventre blancs. Té 23 1/2 cm. S'alimenta d'insectes i fruits. És molt perseguit dels caçadors i molt apreciat pels gastrònoms. (Cat.; Bal., Val.)

«Ésser un tord» : Ésser molt remirat o astut (Migjorn Gran.)

«Un tord dalt d'una figuera troba que fa bon estar, i, com veu que l'amo hi va, pega vol i no l'espera.»

(Migjorn Gran.)

Manera de caçar-los : Se'l caça amb *filacs* (redes) a *coll* i a *batuda*. A *coll* : entre dos arbres naturals o portats d'una altra banda, es disposa un *pas*, que el caçador tanca amb els filacs estesos. A *batuda* : en nit negra, sense lluna, va el caçador filacs estesos i tocant suauement la ramera de l'arbre on el tord passa la nit. A Menorca se n'agafen a mils de mils, que s'exporten. Diuen que ve en la lluna de setembre i octubre i se'n va per Sant Macià (Vegi's Puput). Se'ls comença a caçar a la tarda del dia de Tots Sants.

TORD ALA-ROIG, m. (*Turdus iliacus*, L.) : Dentirostre més petit que el tord comú. De color bruna del damunt i del bec, del davall, blanc amb clapes negroses. S'alimenta de fruits

- i d'insectes; té 22 cm. Sin. tord castellà, tord cerdà, tord gatvatx.
- TORD DE ROCA**, m. (*Turdus petrocincta*, *T. saxatilis*, L.): Dentirostre que té roges les deu plomes laterals de la cua, i això li ha valgut el nom de *culroja*. És molt estimat pel seu cant melodiós, com el del rossinyol. Cap i coll blancs cendrosos, dors negre, pit i ventre roigs. Té 20 cm. i mig. Sin. merla roquera, pàssera de les roques, culroja.
- TORD GAVATX**, m. (*Turdus pilaris*, L.): Dentirostre que abunda molt a la Cerdanya durant el temps de la cria; per això l'anomenem *tord cerdà*, i l'específic *pilaris* li ve dels pèls negres que rodegem la base del seu bec. Té el cap cendrós, el dors bru de castanya, i blanc el ventre; de 27 cm. i mig. La seva carn és poc estimada. Sin. tord portalenc, tord gatvatx, griva portalenca, cerdana, alaroiç.
- TORD MARÍ**. 1. (*Turdus cinclus*, L.; *Cinclus aquaticus*, Bechstein): Dentirostre que té el costum de submergir-se en l'aigua, en busca d'insectes aquàtics. Es pot estar més d'un minut sota de l'aigua. Habita i nia per les penyes prop dels rius. Sin. bernat pescaire, cabussó, merla d'aigua. 2: (*Cinclus aquaticus*, Bechstein). De color bruna, menys del pit, que és blanc. Té 19 cm. Sin. viudes, merla d'aigua.
- TORLIT**, m. (*Edicnemus crépitans*, Temminck): De tintes generals bru vermellós i cendrós, i blanquinós del coll i del ventre. De 40 a 43 cm. Habita en les riberes del Ter, Fluvià, Segre, en la Cerdanya... S'alimenta de vegetals i insectes. Sin. galdric, toro de garriga, xarlot d'ulls grocs.
- TORO DE GARRIGA**, m. (*Nycticorax ardeola*, Temm.): Negrós del cap, verd-fosc del dors, gris de perla en les ales i cua, i blanc en la resta del cos; de 52 a 55 cm. Habita amb preferència els fons pantanosos rodejats d'arbres i les vores dels rius. Sin. espurgabous.
- TORRADULLA TORRADULLES**, f.: Mena de moixó amb la cua llarga i una mica més gros que el pardal. Es menja els cucs en remoure la terra mullada per a sembrar: (Borges.)
- TÓRTORA**, f., *tòrtre* (Cat. or.), *tòrtola* (Cat. occ.) (*Columba Turture*, L.): De color cendrosa, de 28 a 29 cm. (12 polz.). Arriba de l'Àfrica per l'abril i maig, s'entreté poc en el litoral, i aviat se'n va als boscos de la regió mitjana i subpirenenca. (Cat., Bal., Val.)
- TRENCA**, f. (*Lanius minor*, Gmel.)
- TRENCALÒS**, m. (*Falco ossifragus*, L.; *Gypaëtus barbatus*, Temminck): Ocell de rapinya diürn, que forma el llaç d'unió entre les *vulturides* i les *jalcònides*; talla de 4 a 5 peus i 2 polz. (1-1'20 m.). Diu Brehm que totes les depredacions comeses per l'*Aquila Fulva* se li atribueixen equivocadament, puix sembla molt inofensiva. Sin. cabrota.
- TRENCANOUS**, m. (*Corvus caryocatactes*, L.; *Nucifraga*, C. Temminck): Conirostre de 14 polz. S'alimenta particularment de

nous, avellanes, pinyons. A la gorja hi té una bossa dilatada on pot guardar fins a set avellanes. Pels colors s'assembla a un pinsà : *pinson de montagne* (Vienna), emparentat amb el gaig (*Garrulus*).

TRENCAPINYES, m. (*Loxia pityopsittacus*, Bechst.; *L. Cruceirostra*, Cuv.; *Curvirostra*, L.; *Recurvirostra*) : De bec gros, curt i molt corbat; de 17 a 18 cm.; les mandíbules desviades i creuades inversament. Habita els pinars de la Cerdanya, Queralps, Núria... A l'estiu i a l'hivern baixen molts als pinars de la regió mitjana. S'alimenten de diverses llavors i fruits, i principalment de pinyons. Sin. picapinyes, bectort. El nom de *bectort* li ve que aquest ocell va voler arrencar els claus de la creu de Nostre Senyor, quedant amb el bec creuat, encorbat. El qui en té un a casa no tingui por que la tempestat li arribi. (Cat., Bal., Val.) Sin. picapinyes.

TRICTRIC, m. (*Sylvia conspicillata*, Marm.) : Sin. trencamates.

TRUCA-SOQUES, m. : Nom d'ocell. (Benissanet.)

TUDÓ, m. (*Columba Palumbus*, L.) : D'un gris blavós; té 45 cm. (12 polz.). Habita en els boscos, i a l'hivern freqüenta les rouredes per a menjar glans. Els musulmans en fan un objecte de veneració quasi general; els respecten en gràcia del ramet que va portar a Noè la coloma passat el diluvi, i també en memòria de la que Mahomet estimava, ensenyada

a pendre-li un gra d'arròs de l'orella, quan li ho indicava. (Cat., Bal., Val.)

TUÏT, m. (*Lanius excubitor*, L.) : Dentirostre, gris bru. El seu cant s'assembla a un *truí* que repeteix contínuament quan està posat al cim d'un arbre. És valent fins a defensar-se dels atacs (embestides) del corb. De 23 a 24 cm. Habita els grans boscos de la regió mitjana i superior. Viu d'insectes, petits rèptils i ocelllets, que destroça amb ferocitat o que enganxa a les espines per a quan els necessiti. Sin. botxí, margassa (Companyó), escanyabruixot (Companyó), gaig, botxí.

U

ULL-DE-BOU, m. 1. (*Sylvia trochilus*, Lath.) : Dentirostre, de 4 polz. i mitja, gris verdós del damunt, i el ventre blanc gris ombrejat de groc. Encara que és emigrant, alguns es queden aquí. S'alimenta de mosquits. Sin. cibot, siboc. 2. (*Certhia familiaris*, L.) : Sin. puja-soques. 3. (*S. sibilatrix*, Temm.). Sin. ull-de-bou, busqueta xiuladora.

ULL-DE-BOU DELS GROSSOS, m. (*Sylvia palustris*, Bechstein) : Ocell riberenc, bru del damunt, o cendrós, segons l'estació; gris bru clar del davall, quasi blanc del coll i ventre. Té 133 mm. Arriba pel març i emigra pel setembre. Habita i nia en llocs humits i pantanosos. Sin. menjamosquits.

V

- VALONA, f. (*Totanus Glareola*, Temminck) : Ocell de parts superiors d'un bru fosc, predominant el blanc en les inferiors; té de 16 a 17 cm. A l'hivern abunda en les comarques pantanoses i sorrenques de les regions baixes, on tenen la permanència, niant-hi algunes parelles.
- VERDALETA, f. (*Sylvia cisticola*, Temminck) : Sin. castanyola, trist, espantacaçadors.
- VERDAULA, f. (*Emberiza hortulana*, L.). Sin. piula hortolana, hortolana.
- VERDEROL, m. : Ocell petit, semblant al pardal, de color verdosa; canta bé; és domesticable. V. Verdum.
- VERDEROLA, f. (*Emberiza citrinella*, L.) : Ocell hortolà gris fosc pel damunt, i del davall groc. Té 165 mm. A l'hivern habita la regió subpirenenca i baixa als plans per la primavera. Conirostre, de 6 ½ polz. Sin. bardosa, pinsà hortolà, gratapalles, enganyapastors. V. *Caprimulgus*.
- VERDET, m. : El verdum. (Alcanar.)
- VERDOSA, f. : Nom d'ocell. (Avinyó.)
- VERDUM, m. (*Fringilla chloris*, Temminck; *Loxia chl.*, L.): Domina en aquest ocell la color verda grogosa en el pit, coll i ventre; té 15 cm. Per la primavera i estiu resideixen i nien en les regions subpirenques, i a l'hivern baixen al pla. Conirostre de 6 ½ polz. Sinònim verderol. (Cat., Bal., Val.)
- VILERO, m. : El pardal. (Vinaroç.)
- VINJOLITA, f. : Nom d'ocell. (Menorca.) V. Ginjola.
- VINYADOR, m. (*Motacilla ficédula*, L.) : Sin. picafigues, picaflores.
- VIROT, m. : Ocell aquàtic; no és bo per a menjar. (Eivissa.)
- VITRAC, m. (*Pratincola rubicola Saxicola*) : Ocell de les dimensions del buscuret, de manera que es pot posar dalt d'un jonc i gairebé no el fa tòrcer : color fosquet amb pintes vermelloses, amb ratlles blanques a les ales; fa el niu a terra, amb preferència en la concavidadat d'una roca; diuen que és l'ocell que nia primer que els altres; és molt comú i sedentari, i dels més confiats. (Menorca, Eivissa.) Sin. *bitxac*.
- VIUDA, f. (*Cinclus aquaticus*, Bechstein).
- VIUETA, f. (*Tringa subarquata*, Temminck).
- VOLDRIJA, f. : Ocell de pas, de color negra, semblant a la gavina, però més petit. (Altea.)
- VOLIAC, m. : El ratapinyat. (Castellbò.) L. muniac, muniacec (rat penat).
- VOLTOR, m. (*Vultur fulvus*, L.): Té el cap i coll poblats de berrisoll; de 3 peus i 8 polz. a 4 peus i 2 polz. (1'15 a 1'20 m.), segons Vayreda. Sin. arpella.
- VOLTOR PETIT, m. (*Vultur s. Cathartes peroapterus*, L., Temm.): Del volum del corb, de plomatge blanquinós; d'1 peu, 7 lín. i mitja de llarg (70 cm.), ocell de rapinya, vultúrides. Sin. arpella.
- VOLTRÓ, m. : El castellà *buitre*. (Borges.)

X

- XANCA, f. (espanyol, *zanco*).
- XARLOT, m. (*Numenius arquata*, Latham) : Negrós de les parts superiors i blanquínos de les inferiors. De 60 cm. A l'hivern es troba a les vores del mar i en els plans humits; s'alimenta de cucs, molluscos, etc., i fa un crit semblant a *currilí, currilí*. Sin. becuts, polit gris.
- XARLOT D'ULLS GROCS, m. (*Charadrius aedificnemus*, L.; *Oedicnemus crepitans*, Temminck) : Ocell pressirostre d'I peu i mig. Sin. galdric, toro de garriça, sabarlic, xamarlit, daurada, turlit.
- *XARRANC, m. (*Pterocles arenarius*, Temm.; seu *Perdix aragónica*, L.) : Gallinària, de 12 polz. i mitja. Sin. xurres.
- *XATRAC, m. (*Ardea minuta*, L.) : De color de cendra blavós, de sobre el cos, i blanc de les parts inferiors. Té 22 cm. És l'espècie més petita del gènere. Arriba per la primavera i s'estableix pels estanys i rius propers al mar.
- XAU, m. : El pinsà. (Altea.)
- *XEMERLIT, m. (*Charadrius pluvialis*, L.) : Pressirostre d'I peu i 6 lín. Sin. xamerli, dauradell, daurada, esplugabou.
- XERET, m. : Nom d'ocell. (Esplugua.)
- XERRAIRE, m. (*Coracias garrula*, L.) : Té un aire de família amb la garsa, el gaig i el corb; el seu bonic plomatge és verd i blau (se l'ha comparat a un lloro). Sin. gàrola, gralla blava.
- XERRET, m. : Ocell petit, de color fosca. Fa el niu entre la brossa. (Prades, Balaguer, Guimerà.)
- XERRETA, f. : El xerret. (Isil, Lleida.)
- XERXET, m. (*Anas crecca*, L.; et *A. querquedula*, L.) : Ocell ratllat de negre i blanc de sobre el cos, i blanc de l'abdomen; de 32 cm. Aquesta espècie habita el nostre país tot l'any i nia en l'espessor. Sin. xerret, salcet, ànec d'aigua, fotja.
- XET-XET, m. : Ocell més petit que el pardal, però de la mateixa color.
- XEVERLÍ, m. : Ocell aquàtic, alt i prim; fa grans xisclets a la nit. (Eivissa.)
- XIBECA, f. (*Strix Aluco*, L.) : Sin. òliba, haveca.
- XILLOT, m. (*Pluvialis apricarius*, L.) : Ocell dels corredors; és de pas, a la hivernada; té molta consemblança amb el sibilí, i el nom, en augmentatiu, se li retira bastant. El xillot és au de prat; n'hi ha una altra espècie, que es veu rares vegades; el *Pl. varius*. Dita : «Si plora es xillot real, farà temporal.» Quan fa un crit plorinyós, saltant de roca en roca, assenyala mal temps, segons els pescadors. (Migjorn Gran.)
- XIRLO, m. (*Alauda arvensis*, L.).
- XITXAPERÀ, f., *éiéépère* (Prades), *éiéampèle* (Borges) : Ocell que anuncia la vinguda de la primavera. (Prades, Borges.)
- XIULADOR, m. (*Anas Penelope*, L.) : Sin. piula, ull-de-bou, xiulaire, xiveta, xixell.
- XIVITA, m. (*Totanus ochropus*, Temminck) : Té les parts superiors brunes i les inferiors blanques; de 21 a 22 cm. És

- freqüent a les vores de les aigües, i a l'estiu una bona part nien en la nostra regió subpirenenca. Sin. xorlitos, morena, xorlit.
- XIVITONA, f. (*Totanus hypoleucos*, Temminck): Ocell bru de les parts superiors i blanc de les inferiors. Té 18-19 cm. Abunda per les clotades aiguoses de prop de mar i se submergeix en l'aigua quan l'envesteixen els gossos. Sin. morena.
- XIXELLA, f. *cicèl* (Pineda, Elna, Menorca) (*Columba Oenas*, L.): De color cendrosa, més intensa del damunt i més clara del davall. De 35 cm. A l'octubre es reuneix a ramades, aquesta espècie, i se'n va per les grans valls i plans de la regió mitjana i subpirenenca. Sin. colom boscà, xixell, tudó. (Cat., Bal., Val.)
- XORIGUER, m. (*Falco Tinnunculus*, L.; *Tinn. alaudarius*, Gray): Ocell de rapinya diürn, fam. falcònides; d'1 peu, 2 polz., 7 lín. De 35 a 36 cm. de llargada. Sin. esparver, moixet, penjasargantanes. (Catalunya, Bal., Val.)
- XORLIT, m.: La *xarla*. (Altea.)
- XOT, m. (*Strix Scops*, L.): Sin. duc petit, xut, xuta. (Cat.)
- XOT PETIT, m. (*Strix-passerina*, L.): Sin. òliba petita, baveca.
- XUCA, f. (V. Òliba). Sin. xucaoli, xupa, bruixa.
- XUP, m.: El mussol. (Esplugu.)
- XUPA, f.: Ocell que en altres bandes es diu *òliba*. Les xupes (com es diu a Igualada) habiten i crien pels sotateulades del campanar o església parroquial; generalment s'estan pels forats deixats en la paret de pedra picada, els quals forats serviren per a muntar l'obra tres voltes centenària del temple.
- XURA, f. (*Strix flammea*, L.). Sin. ruta, xucaoli.
- XURLA, f., *cúrle*: Ocell més petit que el pinsà. (Palamós, La Bisbal.)
- *XURLA, f. I. (*Iunx torquilla*, L.): Bru rogenç de les parts superiors, i de les inferiors blanquinós i variat. De 17 cm. Arriba per l'abril, nia pels forats dels arbres i destrueix moltes formigues. Té el mateix plomatge del *Cuculus canorus*. La seva arribada anuncia la del cucut catorze dies després. Sin. llengut, dormicor, formiguer (Comp.), ocell de la pluja, coll tort. 2. (*Emberiza miliaria*, L.): Ocell hortolà, conirostre, de sobre 7 polz. Sin. consider, cruixidell, durdulla.
- XURRA, f. (*Pterocles arenarius*, Temm.): Vermellós del dors i negre del ventre, subcaudals i cames. Té 30 cm. És freqüent en les costes d'Àfrica i a Andalusia. Sin. xarranc. (Lleyda.)
- XURZA, f.: L'òliba. (Sarrià de Dalt.)
- XUT, XUTA, s.: El mussol banyut. (Cat., Bal., Val.) V. Xot.

Vocabulari de l'oli i de l'olivera

Aquesta modesta contribució al vocabulari de l'olivera i de l'oli ha estat compilada lentament i curosa, recollint els mots de la viva veu dels nostres pagesos per totes les contrades de Catalunya.

No sabem si totes les paraules poden, des del punt de mira filològic, acceptar-se com a purament catalanes. La nostra feina, modesta i perfectament en consonància amb les nostres preferències i ocupacions normals, ha estat sols la de cercar els mots que visquesin en els llavis del nostre poble.

Confessem que hem rebut una grata impressió de sorpresa davant l'abundància exuberant de lèxic que hem trobat. Malgrat la importància que a Catalunya revesteixen el conreu de l'olivera i la indústria de l'oli, no podíem preveure una tal riquesa de vocabulari, del qual el recull que presentem constitueix sols una part. Ço que crida de seguida l'atenció és que les comarques més olivereres, on l'olivera representa la base principal i sovint única de l'economia agrària, solen tenir un lèxic o més reduït o més corromput, probablement per acció dels contactes continuats amb comerciants estrangers, i potser també perquè la modernització de la indústria, amb la consegüent simplificació de l'utilitatge, ha abolit costums i atuells antics que contribuïen a créixer el vocabulari corrent. En canvi, en pobles on a penes es conserven poques i tristes oliveres i un antic molí d'oli, fosc i enteranyinat (record d'una passada abundància), es descobreix una estupenda varietat i un nom fins per a les coses més insignificants, i es troben paraules que el més profà en qüestions filològiques paladeja sentint-hi la sabor gratíssima de l'antiguitat i de la puresa.

Pot afirmar-se, potser, que cap altra llengua presenta tanta

riquesa i variació per a expressar coses i conceptes referents a l'oli i a l'olivera.

No és estrany, de totes maneres, que així sigui. La indústria de l'oli constitueix a Catalunya un element fonamental de la nostra economia. Des de la vora del mar al Camp de Tarragona i Tortosa, les oliveres s'estenen, amb poques interrupcions, fins als peus dels Pireneus, i arriben a escalar-los prop de la Seu d'Urgell, envaint en llur camí tota mena de terres. Per aquesta raó els productes de l'olivera arriben a tenir a Catalunya una valor que s'acosta als 100 milions de pessetes.

Ultra l'extensió i la importància, cal tenir present, per a comprendre l'abundància del lèxic, l'antiguitat del conreu i de la indústria. Ja Avienus, segons Schulten, de qui prenem aquesta dada, parla dels olivars de la Costa E., al sud de Tarragona. Gran havia d'ésser, evidentment, la importància de l'olivera en l'època romana quan, al Camp de Tarragona, trobem un poble anomenat *Oleastrum* (Cambrils) i un riu anomenat *Oleum flumen*. En els documents de les èpoques posteriors són freqüentíssimes les cites d'oliveres i d'olivars en quasi totes les comarques de Catalunya.

Aquest recull no té cap pretensió ni molt menys cap caràcter definitiu.

L'autor l'ha compilat únicament amb el propòsit de contribuir ell també, amb el seu esforç i amb el seu treball, a l'obra del Diccionari general de la llengua catalana.

A

abastar : Collir les olives amb les mans. «—Aquí collim abastant.» (Palamós.)

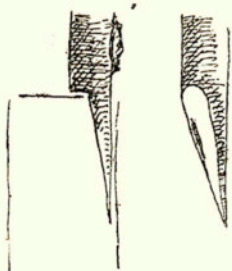
acidesa : És el conjunt d'àcids lliures continguts en l'oli i que li donen un gust característic. Els olis fins tenen una acidesa molt baixa.

aclarador : Igual que *decantador*.

aclarida : Acció d'aclarir.

aclarir : 1. Acció de tallar ramificacions d'un arbre, deixant-lo més clar de brot. 2. També indica esporgada fluixa.

agulla : Trosset de brot tendre, de forma variable i proveït d'ulls, que es separa d'un arbre per ajuntar-lo a un altre, fent així un empelt.

agulleta : Igual que *agulla*.

aigües de vegetació : Igual que *oliasses*.

aixafar : Acció de moldre les olives reduint-les a pasta homogènia a l'objecte de poder extreure l'oli per pressió.

aixel·la : Igual que *pestanya*.

aixert : Igual que *agulla*. (Collbató.)

ametlla : Llavor de l'oliva tancada dins del pinyol.

ametlló : Igual que *ametlla*.

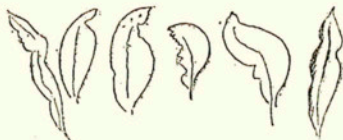
anyer : Igual que *anyívol*. (Vilanova i Geltrú.)

anyívol : Es diu de l'arbre (individu, espècie o varietat) que no produeix regularment cada any, sinó que els seus anys de producció s'alternen, més o menys regularment, amb anys buits. Correspon al *vecero* castellà.

aragonesa : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. No gaire corrent.

aranyaró : Igual que *aranyó*.

aranyó : 1. Insecte que produeix el ratat. (*Phloeotrips oleae*.) 2. Nom d'aquesta malaltia.

Fulles d'olivera atacades per l'*aranyó*

arbequí : Igual que *arbequina*.

arbequina : Varietat d'olivera predominant a Catalunya. Està escampada una mica per tot arreu, però principalment al Camp de Tarragona, Urgell i Garrigues. El seu nom deriva d'*Arbeca*, primer poble on es diu que va ésser cultivada. S'afirma que fou importada de Mallorca pel duc de Medinaceli segons uns, pel rei Jaume I segons altres.

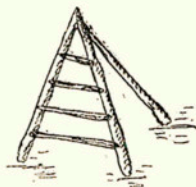
arbrat : Conjunt nombrós d'ar-

- bres. «— Aquest es un país on va molt bé l'arbrat.» (Gandesa.)
arbreria : Igual que *arbrat*.
 «— Aquí va molt bé, l'arbreria.» (Gandesa.)
argudell : Varietat d'olivera cultivada a l'Empordà.
argudella : Igual que *argudell*.
arnera : Igual que *arnot*.
arnot : Espècie de gàbia circular, feta de canyes, que serveix per a protegir els plançons contra els animals.
arrabassar : Arrencar els arbres.
arrasador : Fusta per a arrasar les mesures. (Empordà.)
arrel : Part subterrània de l'arbre.
aspillar : Igual que *munyir*.
assenyalar : El començar a inflar-se els borrons per a brotar.

B

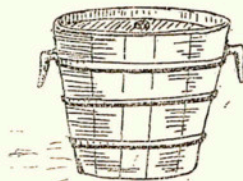
- bagot* : Varietat d'oliveres cultivada a la part occidental de Catalunya.
baixos : Són els fangs que es recullen en el fons dels recipients que contenen oli. Estan compostos d'oli barrejat amb aigua, matèria colorant, mucilag, etc.
balanceres : Els dos muntants centrals en les premses de lliura, en els quals s'introdueix la mitjana. Fan de guia perquè el seixantè no es desvii lateralment. Demés, sostenen la mitjana sobre la qual balanceja el seixantè.
balma : Perifèria de l'arbre, part exterior tendra de la copa. (Masllorç.)
balmada : Igual que *balma*. (Masllorç.)
banc : 1. Igual que *cassola*. 2.

Igual que *escaler*. 3. Feixa de terra compresa entre dos rengs successius d'oliveres.

Banc

- bancal* : Tros de terra pla, limitat per rases, rengs d'arbres, espones o marges, destinat a ésser sembrat.
barcella : 1. Mesura per a olives, de 25 lliures. (Mallorca.) 2. A Tortosa és la sisena part d'una quartera.
barra : Igual que *boscall*.
barral : Recipient de fusta per a transportar oli. Conté uns 30-35 litres d'oli.

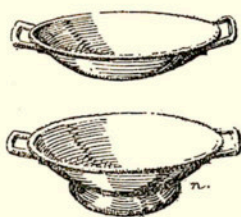
Barral

- barret* : Plat de fusta, de vegades recobert de zenc, situat a la cara inferior de la biga (en les premses de biga) i que es recolza sobre els cofins en fer la pressió.
barró : Igual que *boscall*. (Pla de Bages.)
bassa : Igual que *basseta*.

basseta : Igual que *pica*; però s'usa per a indicar principalment les piques dels inferns.

bassi : 1. És el regueró ample que gira entorn de la solera, i en el qual es recull la pasta que va fent el rodet. 2. Igual que *cassola*.

bàssia : Petit recipient metàl·lic, amb una o dues nanses, per a recollir la pasta que el rodet va fent i posar-la en els cofins.

Bàssies

bassieta : Igual que *bàssia*.

bassiot : Igual que *bàssia*.

batre les oliveres : Donar cops a les rametes per fer caure els fruits : vareig.

becaruda : Varietat d'olivera de la part oriental de Catalunya.

becarut : Igual que *becaruda*.

berrugues : Igual que *ronya*. Es diu : «— La malaltia de les berrugues, o de la berruga.»

biga : Igual que *seixantè*.

biol : Igual que *bàssia*. (Castellvell.)

ble : Cordonet de cotó que s'encén en els llums d'oli.

bolet : Igual que *fogall*.

borda : Igual que *olivera borda*.

bordenca : Igual que *olivera borda*.

bordis : Igual que *olivera borda*.

borrassa : Tela que s'estén a sota dels olivers i sobre la qual es

fan caure les olives, facilitant així la feina de recollir-les i evitant al mateix temps que s'embrutin.

borró : És el botó escamós dels arbres que conté el rudiment del futur brot : ull.

borronar : És l'inflar-se dels borrons. Precedeix la brotada, o és també el seu començament.

boscall : Ramificació vella, llenyosa; rama vella.

bot : Pell de cabra o de porc, cosida per tots costats menys en un petit espai que forma la boca. Serveix per al transport de l'oli.

botó : Igual que *borró*.

branc : Igual que *branca*. (Vendrell.)

branca : Rama vella, ramificada, que constitueix la base de la copa. La branca està inserida en el tronc de l'arbre.

brancam : És el conjunt de branques de l'arbre. «Ficar-se entre el brancam; treure el brancam; etc.»

branquilló : Branqueta jove poc desenrotllada, esquifida.

brossa : Residus vegetals compostos de fulles, trossos d'escorça, parts herbàcies, etc.

brosta : És la brotada tendra, les ramificacions joves. És diu, per exemple : «— Quina brosta més maca que té, aquest arbre!»; entenen : «— Quina brotada més bonica que ha fet!» — *brosta tendra* : Igual que *brosta*. Però *brosta* ja comprèn implícitament la qualificació de *tendra*. No obstant, *brosta tendra* serveix per a indicar més concretament l'última brotada de l'arbre, i per això la més tendra.

- brostam* : Conjunt de brosta.
brostar : Emissió de brots o brosta.
brot : Ramificació tendra.
brotam : Conjunt de brots.
brostar : Igual que *brostar*.
bujol : Igual que *escudella*. (Sant Feliu de Buada.)
butell : Igual que *ganiveta*. (Mallorca.)
buturuda : Igual, probablement, que *becaruda*.

C

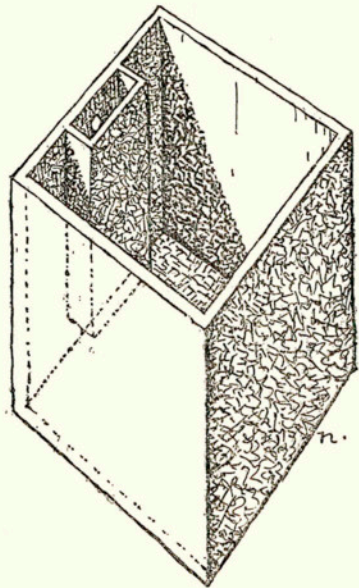
- cabàs* : Igual que *cofi*. (Baix Empordà.)
cabassa : Espècie d'estora d'espert, de forma circular, sobre la qual es posen les mesures. En mesurar les olives, les que sobren de la mesura cauen sobre la cabassa, i no a terra, i, per tant, no s'embruten i poden també recollir-se més fàcilment.
cabra : Igual que *aranyó* (1). (Empordà.)
cadap : Mesura d'oli. Un càntir (15 kg.) té 8 cadaps. (Tortosa.)
cadell : Igual que *rapa*. (Llitera.)
calaceit : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. Poc freqüent.
caldera : Recipient on s'escalfa o es bull l'aigua que s'usa en els molins per a escaldar la pasta.
camada : Igual que *banc* (3). (Garriques.)
camal : Igual que *cimal*.
candela : Igual que *vaga*. (Urgell, Camp de Tarragona.)
canó : Tros d'escorça tendra, en forma d'anell, contenint un ull, que es separa d'un arbre

per ajuntar-lo a un altre, fent així un empelt.
canonet : Igual que *canó*.

Canonet

cantimplora : Disposició que permet, en les piques, la separació automàtica de l'oli i de les aigües. La cantimplora és un tub de secció triangular, qua-

Pica amb *cantimplora*

drada o circular (fet generalment de rajola), que es recolza en una de les parets de la pica. El tub porta, a certa alçada, un forat que comunica amb la pica següent. Quan el nivell del líquid, en la pica que té la cantimplora, ha arribat a l'alçada del forat, el líquid comença a rajar en la pica següent. Però, com que el tub arriba fins prop del fons de la pica, és a dir, on pel seu pes s'ha recollit l'aigua, només raja aigua i no oli.

càntir : Mesura d'oli (15 ks.). (Tortosa.)

canut : Igual que *canó*.

capa : És l'escuma rogenca que es recull a la superfície dels recipients que reben l'oli de les premses i on aquest es deixa estar perquè es separi de les aigües. Es diu : «— He plegat la capa.» Però generalment s'usa en plural : «— He plegat les capes.»

cajonar : Igual que *coronar*.

capseta : Igual que *cotxinilla*.

carn : La polpa de l'oliva.

carràs : Peduncle amb olives. (Riberes de l'Ebre.) «— Hi ha molts carrassos, aquest any.»

càrrega : 1. Mesura per a oli (121'60 litres). 2. Igual a 30 quartans al partit del Vendrell.

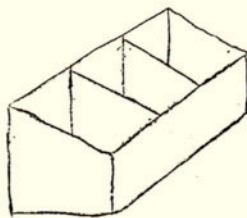
carroll : És el raïmet de flors. (Vinebre.)

casament : Igual que *pegó*. Es diu : «— Mira quin casament que hi ha deixat.» (Horta.)

cassa : Igual que *cussol*.

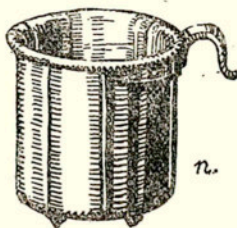
cassada : De *cassa*. «Una cassada d'aigua.»

assal : Dipòsit per a conservar les olives.

Cassal

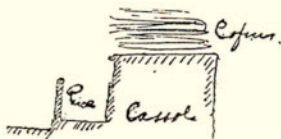
cassó : Recipient de llauna, amb un mànec de ferro, que serveix per a trasbalsar l'oli en petites quantitats.

Cassó

cassol : Igual que *cussol*.

cassola : En les premses de lliura, plataforma de pedra unida a la pica i en la qual es fa el peu. Està voltada d'un regueronet per a recollir l'oli i portar-lo a la pica.

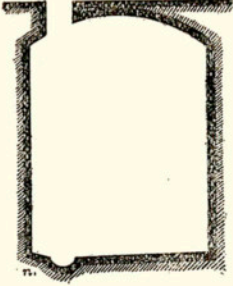
cavall : 1. Igual que *escaler*. 2. Igual que *mitjana*.

cilindre : En alguns llocs és la

- curra. (Pronuncien *xelindro*.)
La curra és, no un cilindre, sinó un tronc de con. Es diu, per exemple: «— Tu què tens, al teu molí: roll o *xelindro*?» (Priorat.)
- cimal*: Ramificació llenyosa, llarga, més o menys vertical.
- cimalada*: Igual que *cimal*.
- cinquena*: Mesura per a oli igual a 5 quartans. (Bisbal del Penedès.)
- coell*: Peduncle que sosté l'oliva. (Tortosa.) — *coell llarg*: Varietat d'olivera conreada a la comarca de Tortosa. Poc freqüent.
- cofi*: Espècie de cabàs pla, d'espart, que serveix per a contenir la pasta que es premsa. — *cofi travat*: Cofi que porta posades radialment unes trenes d'espart que serveixen per a reforçar-lo.
- colador*: Igual que *escumadora*.
- colgar*: Cobrir amb terra.
- coll*: Igual que *cimal*.
- colla*: Grup d'homes o dones encarregat de fer una feina, generalment collir olives.
- collidor*: Home que cull les olives.
- collita*: La recol·lecció del fruit
T a m b é indica producció:
«— Aquest any hi ha bona collita», indicant bona producció, bona quantitat.
- colliter*: El propietari d'oliveres. Es diu, per exemple: «— En tal és un gran colliter», per dir que posseeix moltes oliveres. — *colliter d'oli*: Igual que *colliter*.
- copa*: Part superior de l'arbre, composta de branques velles, brots tendres i fulles.
- corbell*: Igual que *corbella* (1).
- corbella*: 1. Varietat d'olivera conreada al Pla de Bages. 2. Igual que *corbell*. 3. Igual que *coribell* a l'Empordà.
- corc*: Insecte (*Phloeotribus oleae*) que viu de la fusta de l'olivera. — *corc de l'oliva*: Igual que *mosca de l'oliva*.
- coribell*: Igual que *corivell*.
- corivell*: Varietat d'olivera cultivada a l'Empordà.
- corivella*: Igual que *corivell*.
- corona*: És la grossa ferida que queda quan es talla una branca. Es diu, per exemple: «— Quina corona més gran», o «més mal feta!»
- coronar*: És l'acció de tallar en rodó les branques velles o les soques. — *coronar entre dues terres*: Tallar una soca a pocs centímetres sota la superfície del terreny.
- corró*: Igual que *mola*.
- corviell*: Igual que *corivell*.
- corviella*: Igual que *corivell*.
- cotonet*: Malaltia produïda per la *Euphyllura olivina*. És anomenada així perquè els raïmets de flors queden com embolicats per una espècie de cotó produït per la larva.
- cotxinilla*: S'anomena així una cotxinilla (*Lecanium oleae*) a la qual es deu l'aparició del negre.
- creu*: Igual que *enforcadura*.
- cubella*: Igual que *pica*. (Vallès.)
- cubells*: Nom que es dona en alguns pobles a l'olivera *verdiell* o *verdiella* o *roball*. Aquest nom ve d'un poble anomenat *Cubells*, on predomina aquesta mena d'oliveres.
- cuixes*: Igual que *verges*. (Gandesa.)
- cuixeres*: Les verges quan són de pedra. (Mallorca.)
- cuixeró*: Igual que *cuixeres*. (Mallorca.)

culatò : És l'extrem de la biga, la part que surt darrera les verges. (Gandesa.)

cup : Gran obertura subterrània (com una petita habitació), revestida generalment de rajola, que serveix per a guardar l'oli.

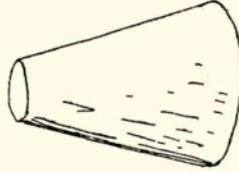

Secció vertical d'un cup

cupatge : Paraula presa del francès *coupage*. Indica barreja d'olis diferents per a obtenir un oli de caràcters especials, un tipus comercial.

curra : Mola que té forma de con truncat. El diàmetre de la

base major acostuma a ésser d'1 metre a 1'25; el de la base menor, d'uns 25 centímetres; l'alçada, d'1 metre a 1'25. Amb aquest nom s'indica també tot l'aparell que serveix per a moldre l'oliva quan les moles que porta són curres (i no rodets).

Curra

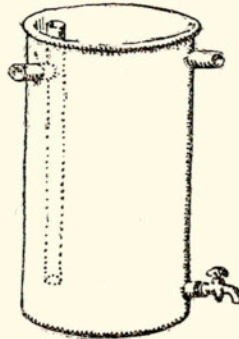
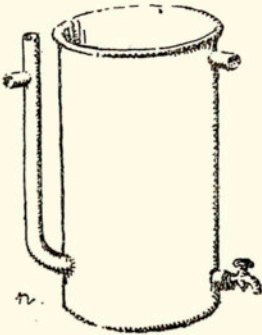
cussol : Recipient d'aram, amb un llarg mànec, que serveix per a treure l'aigua calenta de la caldera i tirar-la a la pasta que ha de premsar-se.

cutell : Igual que *ganivetes*. (Mallorca.)

D

dalles : Igual que *ganivetes*.

decantador : Recipient de llauna,

Decantadors automàtics

de forma cilíndrica, en el qual es posa l'oli perquè s'aclareixi. L'oli que s'ha aclarit es passa d'un decantador a l'altre per separar-lo de les impuritats que va dipositant.

decantar : Passar l'oli clar d'un recipient a l'altre per separar-lo dels baixos.

descaçar : Acció de treure la terra del voltant de la soca de l'arbre, posant al descobert les arrels o la rabassa.

descofinar : Igual que *desemportinar*.

desemportinar : Acció de treure la pasta dels esportins un cop feta la premsada.

desfer oli : Igual que *fer oli* (a Cambrils). Es diu : «— Vaig a desfer oli», per : «— Vaig a fer oli» : Potser ve de *desfer oliva*, car en molts llocs usen aquesta expressió.

desparar : Desfer el peu de cofins un cop premsat.

despollissar : Treure el poll dels arbres.

desportinar : Igual que *desemportinar*.

destral : Eina que serveix per a esporgar els arbres.

destraleta : Destral petita que serveix per a tallar les branques tendres en fer l'esporga.

destraló : Destral petita per a esporgar.

doble : Mesura d'olives igual a 20 litres. S'entén *doble decalitre*.

donar la lliura : Aixecar la lliura, girant el cargol, perquè s'exerceixi la pressió.

dreçapeu : Pal que serveix per a redreçar el peu quan aquest es torça en fer la premsada.

E

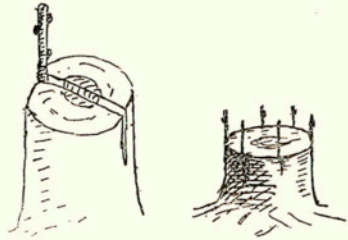
eixonar : Igual que *esquerrar*. (Palamós.)

elaiotècnia : Paraula que s'ha inventat i que s'usa entre els tècnics (que la prengueren dels italians) per indicar la fabricació de l'oli.

embarrador : Porció inferior del cargol de les premses de lliura, sense rosca i amb uns forats on es fiquen les barres per fer voltar la lliura.

empelt : Arbre empeltat. 2. La pua o agulla o muda. — *empelt d'agulla* : Empelt en el qual la part que s'introdueix en el peu té forma d'agulla, és a dir, és un tros de brot, i no un ull amb escorça. — *empelt d'agulleta* : Igual que *empelt d'agulla*. — *empelt d'aixert* : Igual que empelt de tasco. (Collbató.)

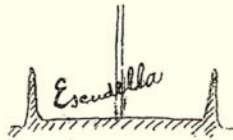
— *empelt de canó* : Empelt en el qual la part que s'introdueix en el peu té forma d'anell. — *empelt de canut* : Igual que *empelt de canó*. — *empelt de co-*

Empelts de tasco i de corona

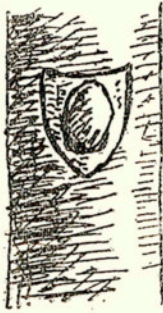
rona : Empelt en el qual l'agulla o les agulles es posen com es veu en el dibuix, és a dir, el peu es corona i les agulles es posen sota l'escorça. — *empelt*

- de finestra* : Igual que *empelt de xapa*. (Binèfar.) — *empelt de pedaç* : Igual que *empelt de xapa*. (Binèfar.) — *empelt d'escut* : Empelt en el qual la part que s'introdueix en el peu té forma d'escut. — *empelt de tas-có* : Empelt en el qual es corona el peu, s'esquerda en sentit transversal, i a l'esquerda s'hi fica l'agulla. — *empelt de xapa* : Empelt en el qual la pua té forma de xapa. — *empelt d'ull* : Empelt de canó o d'escut. En oposició a empelt d'agulla. — *empelt d'ullet* : Igual que *empelt d'ull*.
- empeltador* : El que empelta.
- empeltar* : Ajuntar, unir parts vives de dos arbres perquè se soldin.
- emportinar* : Acció de posar la pasta d'olives en els esportins.
- encofinar* : Igual que *emportinar*.
- encubar* : Posar la sansa en cups per conservar-la.
- enforcadura* : Punt on s'insereixen les branques principals que constitueixen l'esquelet de la copa.
- esbromadora* : Igual que *escumadora*.
- escagassar* : És el torçar-se el peu i esquitxar la pasta en fer la pressió. Es diu : «— Aquest peu escagassarà.»
- escala* : Igual que *escaler*. — *escala d'estisora* : Escala de dos braços.
- escaldar la pasta* : Acció de tirar aigua calenta o bullent a la pasta en els esportins, amb l'objecte d'afavorir la sortida de l'oli.
- escaler* : Escala rústica de tres peus que serveix per a collir les olives i per a esporgar els arbres.
- escaparrar* : Igual que *escapçar*. (Vendrell, Camp de Tarragona.)
- escapçar* : Tallar la punta d'un brot o d'una branca.
- escarritzar* : Es diu de la pasta que s'esquitxa dels cofins en ésser premsada.
- escassolar* : Fer una esporgada forta buidant l'arbre del centre. (Binèfar.)
- escata* : Escorça rugosa i vella dels arbres.
- escatida* : Igual que *esporgada*. (Empordà.)
- escatidor* : El que escateix, és a dir, el que esporga. (Empordà.)
- escatir* : Igual que *esporga* (a l'Empordà).
- esclatar els borrons* : L'obrir-se els borrons; el brotar.
- esclop* : 1. És un tros de soca d'olivera, amb alguna arrel vella i una part de la rabassa, destinat a la reproducció. 2. En alguns pobles, és solament un tros de rabassa destinat a la reproducció. «—D'aquesta rabassa en farem esclops.» (Riberes de l'Ebre.)
- escorxa* : L'escorça de l'arbre.
- escudella* : 1. És la conca dins la qual gira la mola per aixafar les olives. Això en els molins antics. 2. En els moderns, en

els quals no hi ha conca, el nom de *escudella* es dona, en alguns pobles, al regueró que volta la solera i que serveix per a recollir la pasta que va caient.

escudet : Igual que *escut*.
escumadora : Atuell metàl·lic que serveix per a plegar l'escuma que es recull a la superfície de l'oli o de les oliasses. Serveix també per a escaldar la pasta. Té més o menys la mateixa forma de l'escumadora corrent. Es pot dir que és una plegadora (vegi's) amb forats.
escut : Tros d'escorça tendra contenint un ull que se separa de l'arbre per ajuntar-lo a un altre, fent així un empelt.

Escut

esllemenar : Igual que *espollar*.
esmunyir : Igual que *esquerrar*.
esnovar : Treure els xucladors que apareixen en l'olivera. És feina que es fa per l'agost. (Tortosa.)
espadella : Tros de fusta, de secció quadrada, que serveix per a abaixar més o menys el punt de sosteniment en les premses de lliura, amb l'objecte de permetre que la pressió s'exerceixi millor.
espadellar : Acció de posar les espadelles en les premses de lliura.
esparpillar : Desfer els pans de pasta que queden a conseqüèn-

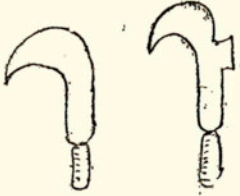
cia de la compressió a què ha estat sotmesa.

espollar : Treure el poll.
espona : Marge de pedra per a sostenir les terres d'un bancal.
esporga : L'operació d'esporgar.
 2. Igual que *porgada*.
esporgada : Igual que *porgada*.
 2. L'operació d'esporgar.
esporgador : El que esporga.
esporgadora : Igual que *podall*, però sense la destraleta posterior.
esporgar : Acció de treure les branques i branquetes supèrflues, malaltes, mortes, etc., de l'arbre, deixant-lo en millors condicions per a fructificar.
esporguia : Llenya i brots trets de l'arbre en esporgar. «—L'esporguia la donem al bestiar o la cremem.» (Amer.)
esportí : Igual que *cofi*.
espuar : Igual que *espollar*. (Camp Tarragona.)
esquerrar : Collir les olives, directament de l'arbre, amb la mà.
estaca : Tros de rama de certa edat (tres o quatre anys) que es posa en planter perquè broti i tregui arrels; serveix per a reproduir l'olivera.
estella : Tros de rabassa que serveix per a reproduir l'olivera. (Igualada.) Igual que esclòp.
estorí : Igual que *cofi*.
estrènyer : Igual que premsar. Es diu, per exemple: «—S'ha d'estrènyer o de premsar aquest peu.»
estrijolar : Polvoritzar o desfer els pans de sansa que surten de la premsa. Es diu per la sansa i la brisa. (Hostalets de Pierola.)
estudiant : Igual que *xuclador*.
executar : Premsar la pasta. Es

diu : «— Aquesta premsa excuta bé» per «—... premsa o comprimeix bé.»

F

falcó : Igual que *podadora*. (Borges d'Urgell.)

falda : Conjunt de brots tendres exteriors de la copa que es dirigeixen cap a terra.

falla : Paraula que s'usa quan un empelt o un plançó no pren. Per exemple : «— He fet 50 empelts [o «— He plantat 50 plançons»] i només he tingut dues falles». «— Aquesta plantada està plena de falles.»

faneca : Mesura de 40 litres, és a dir, de mitja quartera. (Priorat.)

farg : Igual que *farga*.

farga : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa i Gandesa. Importada a Catalunya (es diu) de València o Múrcia per un frare anomenat Fargues o Farga.

fargalada : 1. És el líquid que s'escorre de les olives conservades en els cassals. 2. També indica l'escuma rogenca que es recull a la superfície de les piques. Ve de *farga*, mena d'olivera que, a la seva comarca, és la que en fa més. (Priorat.)

But. de Dialect.

feix : Porció lligada de brots obtinguts esporgant. Es diu, per exemple : «— Quina manera de fer feixos!», per indicar que s'ha fet una esporgada forta.

feta : Equival a *molta*, però s'usa generalment sol quan s'ha de parlar de les dues moltes i no d'una sola molta. Així no es diu : «— La feta dura tant.» En canvi es diu : «— La molta dura tant.» S'usa, per exemple, en aquest cas : «— La feta i la refeta han durat tant», o «— En aquest rodet fem feta i refeta.»

filtrar : Fer passar l'oli a través d'una capa porosa perquè deixi les impunitats suspeses.

flàvia : Igual que *pinyola*.

fogall : Podridura de la soca produïda per bolets, principalment pel *Fomes fulvus*.

fong : Igual que *fogall*.

fongo : Igual que *fogall*. (Ascó.)

fructificar : Donar fruit.

fulla de salze : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Gandesa.

fulls : Igual que *infern*. (Horta, Terralta.)

fumat : Igual que *negre*.

G

galet : És el tros de brot que sol deixar-se quan es talla una ramificació en fer la poda. Serveix d'esglaó per a enfilarse a l'arbre. (Camp de Tarragona.)

galteres : Taulons llargs i gruixuts que es posen als costats de la biga, en les premses de lliura, per augmentar-ne el pes. (Mallorca.)

ganivetes : Són uns ferros de forma variable, i disposats també molt variadament, que serveixen per a remoure la pasta sobre la solera amb l'objecte que la mola pugui desfer-la millor.

garró : És el raïmet que porta les flors de l'olivera en el seu estat inicial. Quan ja està desenrotllat s'anomena *vapa*. (Vendrell.)

garronar : Aparició del garró.

gavells : Munts de rama de les oliveres que es cobreixen de terra i es cremen. (Tortosa.)

gerra : Recipient de terrissa cuita, envernissat per dins, que serveix per a conservar l'oli.

gin : Igual que *giny*. (Tortosa.)

ginc : Igual que *giny*. (Tortosa.)

ginjolenc : Igual que *ginjolenca*.

ginjolenca : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. Poc generalitzada.

giny : 1. Premsa de lliura. (Vegi's *molí de giny*.) 2. Igual que *seixantè* (Priorat.)

graner : 1. Igual que *cassal*. És a dir, en alguns llocs (per exemple al Priorat), al dipòsit per a guardar les olives se li dona el mateix nom que al dipòsit per a guardar grans. 2. També s'usa, de vegades, per indicar la tremuja d'alimentació del rodet.

gresol : Dipòsit d'oli en les llumeneres.

gresola : Dipòsit d'oli en els llums de ganxo.

grifó : Igual que *xuclador*.

grill : Igual que *xuclador*.

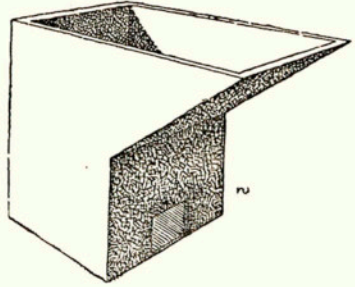
grillar : Emissió de grills.

groansa : El mateix que *gronsa*.

Probablement *gronsa* és una corrupció de *groansa*. *Groansa* és possible que derivi de *gruar*,

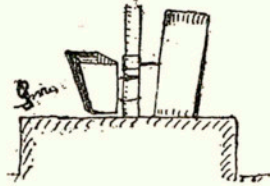
car és la tremuja d'alimentació que va donant l'oliva de mica en mica.

gronsa : Caixa de fusta (de vegades de ferro, però rarament), unida a l'arbre del rodet, en

Gronsa

la qual es posa l'oliva o la sansa que ha d'ésser molta. De la gronsa, per una obertura lateral, l'oliva (o la sansa) va caient sobre la solera, on és aixafada pel rodet. Té forma de tronc de piràmide de quatre cares.

Molí amb la gronsa a un costat

grossal : Varietat d'olivera cultivada una mica per tot Catalunya, però en major escala a la part oriental.

grossala : Igual que *grossal*. El nom és degut a la grossària de les seves olives.

guieres : Igual que *balanceres*.
(Mallorca.)

gust de novell : El de l'oli bo obtingut de poc. — *gust de trull* : Es diu de l'oli obtingut de poc pel seu gust, que recorda l'olor del molí mentre es treballen les olives. — *gust de verd* : Es diu de l'oli que té un gust que recorda el de l'oliva verda o del que és preparat de poc.

I

infern : Lloc, compost d'una o diferents piques successives que es comuniquen mitjançant cantimpleres, on van a parar les aigües de vegetació.
*infern*s : Igual que *infern*.

J

jaient : En les premses de biga, grossa fusta, posada sota terra, que va de la *cassola* a una grossa pedra situada més enllà de les *verges* i que es recolza sobre el *travó*. Serveix per a impedir que, en fer la pressió, les verges siguin aixecades.

LL

lladrets : Igual que *bassetes de l'infern*. Anomenats així perquè es presten a robar oli en els molins públics.

llaurador : Atuell metàl·lic que,

com la bàssia, serveix per a recollir la pasta que va fent el rodet.

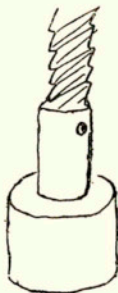
llavor : Igual que *ametlla*.

llegidor : Igual que *plegadora*.
(Bisbal del Penedès.)

llegidora : Igual que *plegadora*.
(Cambrils.)

llisadora : Igual que *plegadora*.
(Priorat.)

lliura : 1. Grossa pedra, situada a l'extrem de la premsa de lliura, aixecant o baixant la qual (mitjançant el cargol que la sosté) s'exerceix la pressió. Fa de potència. 2. Mesura d'oli. A Cervera, un quartà té 4 lliures.

Lliura, embarrador i cargol de la premsa de lliura

lloseta : Igual que *plegadora*. 2. En alguns llocs, igual que *escumadora*.

lluc : Igual que *xuclador*.

llucar : Treure llucs. Igual que *grillar*.

llum de ganxo : Antic llum d'oli, anomenat així perquè té un ganxo de ferro que serveix per a penjar-lo.

llumetes : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. No gaire corrent.

lluna : És una gota d'oli sobre les aigües. Es diu : «— En aquesta pica només hi ha llunes» per indicar que l'oli és en tan poca quantitat que no arriba ni a formar una petita capa i es recull en gotes més o menys grans.

M

maduració : El fet de madurar.

maduresa : L'ésser madur el fruit.

mallal : Mesura d'oli que equival a 10 litres.

mallorquí : Igual que *mallorquina*.

mallorquina : Varietat d'olivera cultivada en alguns pobles de la costa meridional del Camp de Tarragona.

mamador : Igual que *xuclador*.

mànec : Igual que *coell*.

màquila : Mesura d'oli (dotzena part d'un cadap). (Tortosa.)

mansanell : Varietat d'olivera cultivada a Vilanova de Meià.

màscara : Igual que *negre*. (Menorca.)

menut : Varietat d'olivera culti-

vada a Vilanova de Meià, anomenada també *negreta*.

menya : Varietat d'olivera cultivada al Camp de Tarragona, a la comarca de Valls i a la Conca de Barbarà.

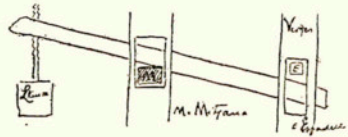
mesa : 1. És la brotada de l'any. Es diu : «— Aquest arbre ha fet molta mesa.» 2. Igual que *brosta* o *brosta tendra*.

mesada : Igual que *mesa*.

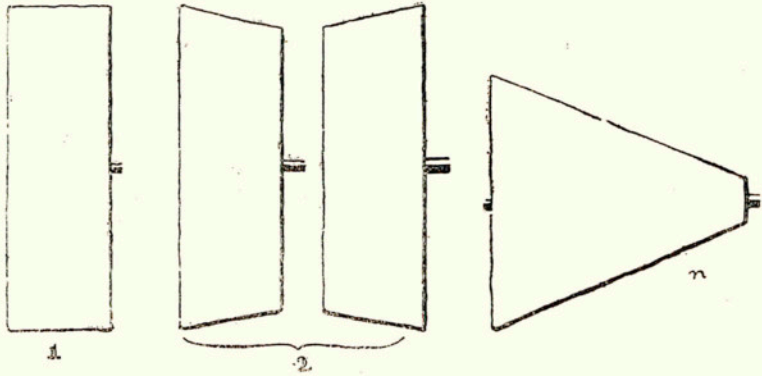
mesar : Produir mesa.

mesureta : Mesura d'oli (8 mesuretets = 1 quartà = 4 quartes). (Baix Penedès.)

mitjana : Tros de fusta, de secció quadrada, en el qual se sosté la biga de les premses de lliura

en els moments de descans. Serveix per a evitar que la biga es recolzi sobre el cargol, que segurament es torçaria.

1. Mola catalana antiga. — 2. Mola catalana moderna (*roll-rodet*), etc.
3. Mola andalusa (*curra*)

- mola** : Pedra que serveix per a aixafar les olives. Segons la seva forma, pren noms diferents : *curra*, *roll*, *rodet*, etc. Solen fer-se de granit (de Montjuïc o de Figueres) o de pedra d'Ulldecona.
- moldre** : Acció de reduir a pasta les olives a l'objecte de poder extreure l'oli per pressió.
- molí** : 1. Edifici destinat a la fabricació de l'oli. També s'anomena *molí d'oli*. 2. Amb el nom de *molí* se sol indicar, igualment, l'aparell destinat a moldre l'oliva, tant si consta de rodets com de cures. — *molí comunal* : Existent encara en alguns pobles de Catalunya. És un molí antic, de propietat del municipi, amb premses de lliura, en el qual, sota certes condicions, pot anar tothom a elaborar el seu oli. — *molí de giny* : És un molí amb premsa de lliura. (Priorat.) — *molí de la vila* : Igual que *molí comunal*. — *molí del comú* : Igual que *molí comunal*.
- molina** : És l'oliva molta a punt de premsar. (Terrassa.)
- molinada** : Quantitat d'oliva igual a 14 dobles decalitres a Gandesa. En altres pobles és igual a 4 quarteres (16 dobles decalitres). És la quantitat d'oliva que entrava en el peu de les antigues premses. Es diu : «—Aquest any he collit 100 molinades.» 2. L'oliva que s'està molent. Es diu : «—Aquesta molinada és molt bona.» 3. L'operació de moldre l'oliva. Es diu : «—Aquesta molinada dura massa temps.»
- molinades** : Igual que *oliasses*. (Masllorç.)
- moliner** : En els antics molins, l'encarregat de fer l'oli o el propietari. (Masllorç.)
- molssa** : 1. Igual que polpa i carn de l'oliva. Es diu : «—Molt pinyol i poca molssa.» (Vall d'Ager.) 2. Igual que *pinyola*. (Vendrell i Camp de Tarragona.)
- molta** : 1. És l'acció d'aixafar les olives. Es diu, per exemple : «—Per a fer aquesta molta de 8 quarteres, el rodet hi ha estat tants minuts.» 2. Amb la mateixa paraula s'indica també la primera trituració que reben les olives, per distingir-la de la segona, que s'anomena *remolta* (o *rejeta*). Es diu : «—Només hem pogut fer la molta; la remolta la farem demà.»
- molla** : 1. Polpa de l'oliva. 2. Escuma que neda sobre les aigües en els inferns. (Masllorç.)
- morca** : 1. Matèria densa i pastosa que es recull en els inferns. 2. En alguns llocs és sinònim de *oliasses*.
- morques** : Igual que *morca*.
- morruda** : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. — *morruda del regués* : Igual que *morruda*.
- morrut** : Igual que *morruda*. — *morrut del regués* : Igual que *morruda*.
- mosca de l'oliva** (*Dacus oleae*) : Insecte que viu en l'oliva.
- mosca de l'olivera** : Igual que *mosca de l'oliva*.
- mostra** : Igual que *garró*. (Camp de Tarragona i Vendrell.) Es diu : «—Mira : ja té mostra aquest oliver.»
- mostrar** : Igual que *garronar*.

- mota* : Igual que *solera*. (Bisbal del Penedès.)
muda : Igual que *puà*. (Menorca.)
muntant : Igual que *cantimplora*. (Mallorca.)
munyir : Igual que *esquerrar*. En collir les olives amb la mà, es fa un gest com si es munyissin els brots que porten el fruit.

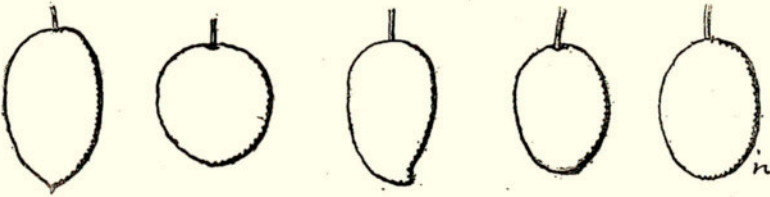
N

- nau* : Igual que *pica*. (Priorat.)
negre : Malaltia en virtut de la qual tot l'arbre es cobreix com d'una pols fina, negra com carbó, lluenta, enganxosa i dolça.
negreta : Varietat d'olivera cultivada a Vilanova de Meià, anomenada també, segons sembla, *menut*.
negrilla : Igual que *negre*.
nuïls : Igual que *pinyola*.

O

- òbit* : Igual que *escudella*. (Vallès.)
olesana : Varietat d'olivera molt conreada pels voltants d'Olesa.
oli : Líquid greixós que s'obté de les olives. — *oli amargant* : Oli que té gust amargant, degut a ésser fet amb oliva encara verda o amb oliva barrejada amb fulles. — *oli confit* : Igual que *oli confitat*. (Masllorç.) — *oli confitat* : Oli que té gust de florit. — *oli corcat* : Oli fet d'olives corcades. — *oli de baixos* : Oli obtingut dels baixos. — *oli de bassetes* : Oli recollit a les bassetes de l'infern. És molt dolent. — *oli de fulls* : Igual que *oli de bassetes*. (Horta, Terralta.) — *oli de primeres* :

S'entén *oli de primera pressió*. Vol dir l'oli que s'obté amb la primera pressió, el qual, essent de millor classe que el de segona, es posa molts cops separat d'aquest. — *oli de segones* : S'entén *oli de segona pressió*. Vol dir l'oli que s'obté en la segona pressió, que en molts casos, essent de qualitat una mica més inferior, es posa separat de l'oli obtingut en la primera pressió. — *oli d'infern* : Igual que *oli de bassetes*. — *oli encofinat* : Oli que té gust de cofins. — *oli escaldat* : Oli obtingut escaldant la pasta. — *oli florit* : Igual que *oli confitat*. — *oli fruitat* : Oli que té gust d'oliva. Classe característica, principalment, de l'Urgell i el Pla de Lleida. — *oli gros* : Igual que *oli de bassetes*. (Masllorç.) — *oli mort* : Oli vell, de gust neutre. — *oli novell* : Oli preparat de poc; oli de l'any. — *oli ranci* : Es diu de l'oli enranciat. — *oli sabent* : Oli de mal gust (Mataró.) — *oli verge* : Es diu del primer oli que raja dels peus d'oliva a punt de premsar o en començar la pressió.
oliàire : Fabricant o comerciant d'oli.
olianses : Igual que *oliasses*. (Masllorç.)
oliasses : Són les aigües que s'obtenen en l'elaboració de l'oli (i que procedeixen de l'oliva), les quals es recullen en l'infern.
olier : El propietari d'un molí d'oli; el fabricant d'oli. (Masllorç.)
oliva : Fruit de l'olivera. — *oliva confita* : Igual que *oliva confitada*. — *oliva confitada* : Es diu de les olives conservades malament i en les quals s'ha desen-

rotllat una fermentació que les ha transformades en una massa més o menys florida. En molts llocs esperen que les olives estiguin *confitades* per a treballar-les, car es considera, erròniament, que produeixen més oli. — *oliva corcada*: Igual que *oliva cucada*. — *oliva cucada*: Oliva atacada pel cuc (mosca de l'oliva). — *oliva culinegra*: Oliva que comença a verolar. (Tortosa.) — *oliva de posar*: Oliva bona per a posar en conserva. — *oliva de salar*: Oliva apropiada per a posar en conserva. Es tracta sempre d'olives grosses. — *oliva enxixinada*: Igual que *oliva cucada*. — *oliva erugada*: Igual que *oliva cucada*. (Masllorç.) — *oliva gelada*: Oliva que ha sofert l'acció de les glaçades. És pansida, arrugada, per haver perdut part de l'aigua que conté naturalment. Aquesta distinció pràctica té la seva importància en l'elaboració, car l'oliva gelada dóna oli menys fi, i, demés, es treballa malament. — *oliva llaurada*: Igual que *oliva cucada*. (Masllorç.) — *oliva morta*: Igual que *oliva gelada*. — *oliva ratllada*: Igual que *oliva cucada*. (Masllorç.) — *oliva tocada*: Oliva que presenta senyals de tenir el cuc. — *oliva verosa*: Oliva que comença a madurar.

(Tortosa.) — *oliva viva*: Oliva natural, túrgida, és a dir, que no ha perdut l'aigua que conté.

— *olives adobades*: Olives preparades per a menjar. — *olives en recapte*: Olives en conserva.

— *olives plegades*: S'entén olives recollides de terra, i, per això, més o menys brutes i enfangades.

olivar: Tros de terra plantat d'oliveres.

olivarda: Igual que *olivera borda*.

oliveda: Igual que *olivar*.

olivella: Igual que *olivera borda*.

oliver: L'arbre que produeix les olives.

olivera: Igual que *oliver*. — *olivera borda*: Nom que es dóna a una olivera que faci oliva dolenta, o que no pertanyi a la varietat predominant en el país. S'anomena així en oposició a *olivera de llei*. Generalment les oliveres bordes són arbres nascuts espontàniament de llavor. — *olivera bordenca*: Igual que *olivera borda*. — *olivera bruta*: S'entén carregada de secall i massa espessa de brot i de rama. — *olivera de bona mena*: S'entén que fa olives de classe bona o que produeix abundantment. — *olivera del càrrec*: Varietat d'olivera cultivada a Vilanova de Meià. — *olivera del regués*: Igual que *morruda*. — *olivera de llei*: Nom

que es dóna a una olivera quan produeix oliva bona o quan pertany a la varietat predominant en el país. S'anomena així en oposició a *olivera borda* o *bordenca*. — *olivera de salar* : En molts pobles es dóna aquest nom a totes les oliveres que fan l'oliva grossa i que, per tant, van bé per a salar. En altres es dóna només a la *verdàl*. — *olivera llevadora* : Olivera que lleva, és a dir, que dóna molt fruit. — *olivera malfeinera* : Que produeix poc. — *olivera margenera* : Són anomenades així les oliveres plantades en els marges dels camps, sistema corrent al Camp de Tarragona. En el tros s'hi fan cereals, vinya, etc., i, tot al voltant, oliveres dites *margeneres*. — *olivera tendral* : Olivera en bon estat, plena de brot tendre.

oliverada : Igual que *olivar*.
oliveral : Igual que *olivar*.
oliverar : Igual que *olivar*.
olivereda : Igual que *olivar*.
oliverer : Ço que afecta o es refereix a les oliveres : «propietari oliverer».

oliveró : Olivera joveneta, de pocs anys.

olivet : Igual que *olivar*. (Empordà.)
olivicultura : Estudi del cultiu de l'olivera. S'ha generalitzat bastant entre els agricultors una mica cultes.

olivó : 1. Oliva petita com un pèsol que no arriba a madurar. Es diu : «— Aquest any hi ha molt olivó.» 2. Oliva d'olivera borda.

orianes : Igual que *oliasses*. (Masllorç.)
os : Igual que *pinyol*.

P

paella : Igual que *plegadora*. (Masllorç.)
pales : Igual que *ganivetes*. (Terrassa.)
palomar : Igual que *olesana*.
paparra : Igual que *cotxinilla*.
parada : Igual que *bancal*.
parador : Home que para els peus d'oliva, és a dir, que fica la pasta en els cofins i els posa, després, l'un dessorre l'altre per formar el pilot que s'ha de premsar.

parar : Fer el peu de cofins per a premsar. — *parar el peu* : Acció d'omplir de pasta d'oliva els cofins i d'anar-los posant l'un dessorre l'altre fins a formar el pilot necessari per a sotmetre'l a l'acció de la premsa.

parat : És la primera pressió en la premsa de lliura. Actualment s'aplica també a la primera pressió amb la premsa hidràulica. Ex. : «— Ara fem el parat.» Equival a *feta* o *molta*. (Priorat.)

pasta : Igual que *molina*.
pastat : Fer *pastat* és barrejar els baixos (que es clarifiquen sempre amb dificultat) amb la refeta que ha d'ésser premsada. D'aquesta manera els baixos deixen anar l'oli que contenen. Es diu : «— Ara farem pastat.» «— He de fer pastat.»

pastera : Igual que *escudella*. (Terrassa.)
pastereta : Igual que *bàssia*.
patateta : Igual que *cotxinilla*.
patroneta : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa i poc freqüent.

pegó : Punt de contacte entre dos

cimals. Es diu : «— Hi ha deixat aquest pegó.»

pela : Escorça de les rames tendres.

pelloja : Pell de l'oliva.

perol : Igual que *caldera*.

perxa : Tros de fusta llarg i prim, un xic flexible, que serveix per a fer caure les olives de l'arbre donant cops a les branquetes que porten el fruit. Es fa d'ave llaner bord, de llorer o de canya.

pestanya : És una rebava axillar que porten els cofins per a impedir que la pasta caigui.

petricó : Mesura per a oli. És la vuitena part d'un quartà. (Cervera).

petxina : Igual que *cotxinilla*.

peu : 1. És el pilot de cofins (plens de pasta d'oliva) a punt d'ésser premsat. 2. També s'usa, en certa manera, com a mesura. En les premses antigues un peu contenia 3'5 quarteres d'olives o, més correntment, 4 quarteres. Es deia, per exemple : «— Avui hem fet 5 peus» significat que s'havien treballat 17'5 o 20 quarteres d'olives, segons la comarca. Les premses hidràuliques contenen un mínimum de 8 quarteres per peu. 3. És l'arbre en el qual s'empelta. Es diu, per exemple : «— Empelto sobre peu americà.» «— Aquesta olivera l'empeltaré sobre peu bord.» «— L'ametller és un bon peu per al presseguer.» — *peu de pinyola* : Igual que *peu de sansa*. — *peu de primera* : Igual que *peu d'oliva*. S'entén *peu de primera pressió*. — *peu de refeta* : Igual que *peu de sansa*. — *peu de sansa* : És el pilot de cofins plens de pasta molta dos cops.

— *peu de segona* : Igual que *peu de sansa*. S'entén *peu de segona pressió*. — *peu d'oliva* : És el pilot de cofins plens de pasta procedent de la primera molta. Es diu en oposició a *peu de refeta, de sansa o de pinyola*.

pica : 1. Originàriament era una pedra buidada interiorment, de forma circular o de paralelepípede, en la qual es conservava l'oli o es recollia el que queia de la premsa per a clarificar-lo. 2. Avui aquest nom es dona a uns recipients, de secció generalment quadrada, fets de maó i revestits de rajola, en els quals es rep l'oli que raja de la premsa. — *pica de resguard* : És la pica on es recull l'aigua procedent de la pica d'estriar. S'anomena així perquè s'hi recull encara un xic d'oli, impedit que vagi a l'infern. (Mallorca.) — *pica d'estriar* : És la pica on cauen l'oli i l'aigua que ragen de la premsa. S'anomena així perquè s'hi fa la separació de l'oli i l'aigua. (Mallorca.)

picar les moles : Igual que *repasar les moles*.

picotuda : Igual que *becaruda*.

pila : Igual que *pica*.

piles : Igual que *piques*.

piló : Disc de fusta que en les premses de cargol, es posa dessorre el peu de cofins amb l'objecte d'augmentar-ne l'alçada, ço que permet que el cargol no hagi de baixar tant per a exercir la pressió.

pinta : Eina, com un rasclat de mà, amb quatre o sis pues, que serveix per a collir olives, fent una feina semblant a la de munyir.

pinyol : 1. Part llenyosa de l'oliva que conté la llavor. 2. També té el significat de *pinyola*.

pinyola : És el residu compost de trossos de pinyol, pell i carn de l'oliva, que queda després de l'extracció de l'oli.

pinyolada : 1. Igual que *pinyola*. 2. En algunes comarques occidentals (per exemple a Juncosa) és també sinònim de *pastat*.

piques : Igual que *pica*.

plançó : 1. Petita olivera de dos, tres o quatre anys, amb arrels, en estat d'ésser plantada. 2. Aquest mateix nom es dóna als rebrots que surten de la rabassa de l'olivera i que, per tal com neixen sota terra i estan arrelats, serveixen per a reproduir l'arbre.

planta : 1. Vegetal. 2. També es dóna aquest nom a un camp plantat d'arbres. Es diu, per exemple : «—Tinc una planta d'oliveres» per «—Tinc una plantada d'oliveres» o «—Tinc un camp plantat d'oliveres». (Urgell.)

plantada : Igual que *planta* (2). Es diu, per exemple : «—Quina plantada més bonica!»

planter : Lloc on es conreen rabasses o rebrots o plançons amb l'objecte d'obtenir oliveres per a plantar. 2. També es dóna aquest nom al conjunt de plançons. Es diu, per exemple : «—Quin planter més dolent!» per «—Quins plançons més dolents!»

plat : Igual que *plegadora*.

plegadora : Petit atuell de llauna o coure en forma de con extremadament aplanat, que serveix per a recollir les capes d'oli molt primes. (L'alçada d'aquest

con no passa d'un parell de centímetres.) Potser és més exacte dir: Espècie de plat, prim, de llauna, que serveix

per a plegar les capes primes d'oli.

plegar : Acció de recollir les olives caigudes a terra.

podador : El que poda.

podadora : Eina per a esporgar.

podall : Igual que *podadora*.

podar : Igual que *esporgar*. Sol usar-se per als ceps, i rarament per als arbres.

poll : És el brotet petit i esquifit que neix en les branques de certa edat. Rebrotim.

pollanc : 1. Igual que *xuclador*. 2. En alguns pobles és sinònim de *boscall*. (Belianes.)

pollís : Igual que *xuclador*. (Riberes d'Ebre, Gandesa.)

porgada : És la caiguda de les olives abans de madurar. Es diu : «—Aquest any la porgada ha estat molt forta», indicant que l'arbre ha deixat caure molt de fruit.

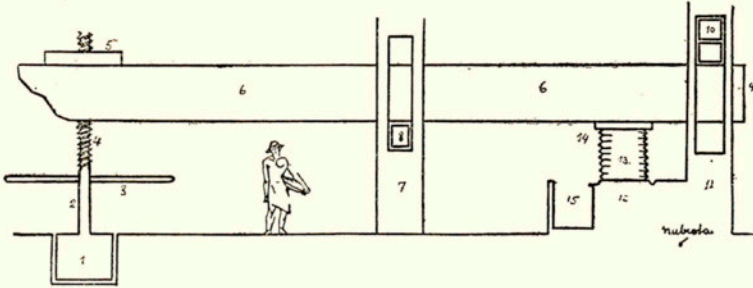
porgadora : Igual que *escumadora*. (Montroig.)

porgar : Equival a caure les olives abans de madurar.

portell : Plantar a portell significa posar els arbres a rengleres paral·leles, però alternats.

posar olives : Preparar les olives, adobar-les amb herbes i sal per a menjar.

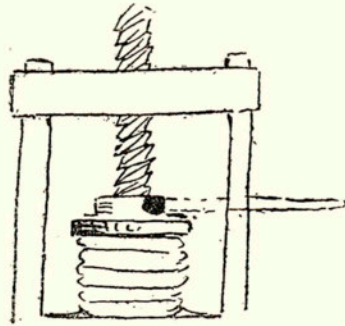
premsa : 1. Aparell destinat a comprimir la pasta d'olives amb l'objecte de fer sortir l'oli. 2. En alguns llocs indica també

1. Lliura o pedra. — 2. Embarrador. — 3. Barres. — 4. Cargol. — 5. Truja. — 6. Biga, seixantè, giny, gin, ginc. — 7. Balanceres, guieres. — 8. Mitjana, cavall. — 9. Culató. — 10. Espadella. — 11. Verges, cuixes, cuixerres, cuixeró. — 12. Cassola, setial. — 13. Peu. — 14. Barret, taulell. — 15. Pica, pila, cubella, basseta.

molí d'oli. Es diu, per exemple: «— Vaig a la premsa», en lloc de «— Vaig al molí». — *premsa de biga*: Igual que *premsa de lliura*. — *premsa de cargol*: Premsa en la qual la pressió s'efectua mitjançant un cargol. Pot ésser de fusta o de ferro. El tipus més senzill és indicat en el dibuix esquemàtic. — *premsa de ferro*: Premsa de palanca les diverses parts de la qual són de ferro. — *premsa de fusta*: Premsa de palanca en la qual el cargol i les columnes són de fusta. És anomenada així en oposició a les altres premses de palanca, més modernes, les diverses parts de les quals són totes de ferro. — *premsa de lliura*: Antiga premsa usada a Catalunya per extreure l'oli de la pasta d'olives. És una palanca de segon gènere. Consta d'una enorme biga que porta en un extrem una grossa pedra de forma cilíndrica (lliura). A l'altre extrem es troba el punt de recolze, i pròxim a

aquest la resistència, és a dir, el pilot de cofins contenint la pasta. — *premsa de palanca*: Igual que *premsa de cargol*. — *premsa de recó*: És la premsa de palanca, anomenada així perquè, contràriament a la premsa de biga, pot situar-se còmodament en un recó per les seves

Premsa de fusta

dimensions reduïdes. Pot ésser de fusta o de ferro. La premsa de recó té només dues colum-

nes; hi ha, en canvi, premses de ferro no hidràuliques, amb quatre columnes que no s'anomenen de recó. — *premsa hidràulica*: Premsa moderna usada avui generalment per a l'extracció de l'oli. Fundada en el principi de Pascal. — *premsa llarga*: Igual que *premsa de lliura*.

premsada: Acció de premsar.

premsar: Acció de comprimir la pasta. S'usa més per al raïm que per a l'oli, per al qual es sol dir *estrènyer*.

premsot: Igual que *premsa de palanca*. (Priorat.)

primeres: S'entén oli de primera pressió. Es diu, per exemple: «— Nosaltres separem sempre les primeres de les segones.»

pua: És el fragment de planta que s'uneix al peu quan es fa un empelt.

4 quartans. (Bisbal del Penedès.)

quermes: Igual que *cotxinilla*.

qüerna: Mesura d'oli igual a 4 quartans (15 kg.). (Montroig.)

quintar: Igual que *lliura* en les premses de biga. (Mallorca.)

quiuma: Sac de cordill de cànem, resistent, llarg i estret, on es posa la pasta d'olives de la qual s'ha d'extreure l'oli. La quiuma s'usa sols a la comarca del Vallès, on l'extracció de l'oli es fa trepitjant llargament la pasta amb els peus i ajudant-se amb aigua calenta.

quiurada: 1. És el peu que entra en la premsa, o, millor, la quantitat d'oliva necessària per a fer un peu. 2. Serveix també com a mesura. Es diu, per exemple: «— Aquest any hem fet [o «hem collit»] 100 quiurades.» (Palamós.)

Q

quarta: Mesura d'oli que equival a la vuitena part del quartà. (Cervera, Urgell.) Quarta part del quartà. (Baix Penedès.)

quartà: Mesura d'oli. A l'Urgell equival a 3 kg. 900 gr.; a Cervera equival a 4 kg. El quartà té 4 lliures, i cada lliura 2 petricons. (Cervera.) La cabuda d'un quartà és variable segons les comarques.

quartera: Mesura d'olives usada generalment per tot Catalunya (80 litres).

quarto de l'oli: Local de reduïdes dimensions, que es té sempre a temperatura elevada, en el qual es separa l'oli de les aigües.

quatrena: Mesura d'oli, igual a

R

rabassa: Porció de soca enterrada. Comprèn també el començament de les arrels principals.

rabell: Igual que *olivera borda*. (Vinyols.)

ramponya: El conjunt de brotets que per llur naturalesa són perjudicials a la planta i s'han de treure. (Masllorenç.)

ranciejar: Tirar a ranci.

rancier: Defecte que contreu l'oli, i a causa del qual fa mala olor i té un gust desagradable.

rapa: És el raïmet que porta les flors de l'olivera. Es diu, per exemple: «— Aquest arbre ja treu la rapa.»

rapar: Treure la rapa.

raïat: Igual que *aranyó*.

rauradora : Tros de fusta que serveix per a arrasar les mesures d'oliva de manera que no facin caramull.

rebroll : Igual que *rebrot*. (Palamós.)

rebrollar : Igual que *rebrotar*.

rebrotar : Igual que *rebrotar*.

rebrot : És un brot que neix en la part inferior de l'arbre : a l'arrel, a la rabassa o a la porció inferior de la soca.

rebrotar : Tornar a brotar. Es diu : « — Aquest arbre ha rebrotat molt bé », o « — Corona'l, que rebrotarà ».

rebrotim : Conjunt de brotets que per llur naturalesa són perjudicials a la planta i s'han de treure.

refeta : Igual que *remolta*.

remolta : 1. És la segona trituració a la qual es sotmet l'oliva. L'oliva, primer es mol; la pasta resultant es premsa; aquesta pasta premsada es torna a moldre més enèrgicament, és a dir, es remol. Es diu, per exemple: « — Ara fem la remolta. » 2. Igual que *pinçola*.

reng : Renglera d'arbres. Es diu: « — Al mas tinc dos rengs d'oliveres molt ufanoses. »

renglar : S'usa en el mateix sentit que *reng*. (Sort.)

reparat : 1. És la segona pressió en la premsa de biga, en la qual pressió, sense desempornar, s'escaldava la pasta i es sotmetia a una nova pressió. 2. Igual que *remolta*.

repassar les moles : Picar les moles (feina que fan picapedrers especials) a l'objecte de donar-los escabrositat perquè puguin triturar millor l'oliva. A còpia de treballar, les moles es gasten,

perden l'escabrositat, es tornen llises i fan mala feina.

rescaldar : Igual que *escaldar*. Es diu *rescaldar* perquè, en fer el peu, es tira una mica d'aigua tèbia a cada cofi. Després es premsa, es desfà el peu, s'estova la pasta i s'hi tira aigua bullent. Aquesta segona operació s'anomena generalment *escaldar la pasta*, i en alguns llocs (Baix Penedès), també, *rescaldar*.

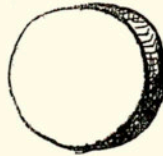
resguard : Igual que *pica de resguard*. (Mallorca.)

rest : Igual que *reng*. (Empordà.)

ringuera : Igual que *reng*.

roball : És el nom que a Juneda donen a la varietat d'olivera anomenada generalment *verdiella* o *verdiell*.

rodet : 1. Mola en forma de disc, de grans dimensions, que serveix per a aixafar l'oliva. L'alçada de la pedra acostuma a ésser d'1'20 metres a 2'20, i el gruix de 40 a 50 centímetres. De vegades la seva forma és la d'un disc perfecte, però, correntment, una de les seves bases és un xic més petita. 2. Es dona també aquest nom, en

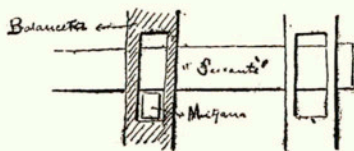
Rodet

general, a tot l'aparell que serveix per a moldre l'oliva i que s'anomena també *molí*; però el nom de *rodet* s'usa solament quan l'aparell porta efectiva-

- ment un rodet, i no quan porta una curra.
- roget* : Varietat d'olivera cultivada al baix Empordà.
- roja* : Insecte (*Hylesinus oleiperda*) que viu de la fusta de l'olivera. En el lloc on es troba la larva de l'insecte, l'escorça es torna rogenca, d'on deriva el nom de *roja*.
- rojal* : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Gandesa.
- roll* : Nom amb el qual en algunes comarques s'indica el rodet, tant en el seu significat de mola com en el d'aparell per a aixafar l'oliva. (Tortosa.)
- ronya* : Malaltia produïda pel *Bacterium oleae*. Els brots es cobreixen d'unes excrescències berrugoses, dures.
- rosta* : Tros de pa torrat (llesca) que s'amaneix amb l'oli que s'acaba de fer.
- rufina* : Varietat d'olivera de la comarca de Tortosa.
- rul·lo* : Igual que *rodet*.
- rull* : Igual que *roll*. (Tortosa.)
- rullol* : Igual que *pinyola*.
- sansa esgotada* : Sansa tractada amb sulfur de carbó. S'entén esgotada d'oli.
- sansa verge* : És la sansa prem-sada, però abans d'ésser tractada amb el sulfur de carbó per extraure'n l'oli que encara li quedava.
- secall* : Conjunt de brots o rames seques.
- secalló* : Oliva verda i seca. La primera que cau a terra i que s'arplega. S'arruga tota. «— Aquest any n'hi ha molt, de secalló.» (Riberes de l'Ebre.) «— Tot això no és més que secalló.»
- secallós* : Arbre que té molt de secall.
- segones* : S'entén oli de segona pressió.
- seixantè* : És la grossa biga de les premses de lliura. El seu nom és degut, tal vegada, que acostuma a tenir, generalment, 60 pams de llargada (12 metres). (Urgell-Garrigues.)

S

- saba* : El líquid nutritiu que circula per l'arbre.
- safareig d'estriar* : Igual que *pica d'estriar*. (Mallorca.)
- sala d'olives* : Local on es conserven les olives que s'han de moldre. En general està situat dessorbre mateix del local on hi ha els rodets i les premses.
- sangrar* : És l'operació de separar de l'oli l'aigua que aquest portava i que pel seu pes s'ha recollit al fons del recipient.
- sansa* : Igual que *pinyola*.
- separador* : Aparell en el qual la separació de l'oli de les aigües es fa automàticament.
- serrana* : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa. No gaire corrent.
- serreta* : Igual que *xerrac*. (Tortosa.)
- servidor* : En els antics molins, el mosso que ajuda el moliner. (Masllorenç.)
- setial* : Igual que *cassola*.

setrill : Petit recipient de vidre, en forma de porró, en el qual es posa l'oli destinat al consum immediat.

sevillana : Varietat d'olivera cultivada a la comarca de Tortosa.

sevillenc : Igual que *sevillana*.

sevillenca : Igual que *sevillana*.

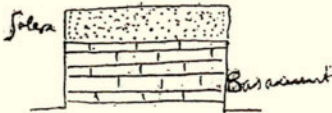
sitra : Dipòsit de llauana per a conservar l'oli.

soca : 1. Porció inferior de l'arbre; tronc. 2. En alguns llocs indica també la rabassa.

socarrell : Igual que *negre*. (Vallès, Pla de Bages.)

solada : Igual que *baixos*.

solera : Pedra gran, en forma de disc, que es posa horitzontalment a terra o sobre un basament de material. Sobre la solera corre la mola (rodet o curra) que aixafa les olives. Es fa de granit (de Montjuïc, Figueres o Montblanc) o de pedra d'Ulldecona. Té un diàmetre d'1'50 a 2'50 m., i un gruix d'uns 50 cm. (Urgell, Garrigues.)

Solera

solivenc : Igual que *sevillana*.

solivenca : Igual que *sevillana*.

sotamolà : Igual que *solera*. (Tortosa.)

sotana : Igual que *solera*. (Tortosa.)

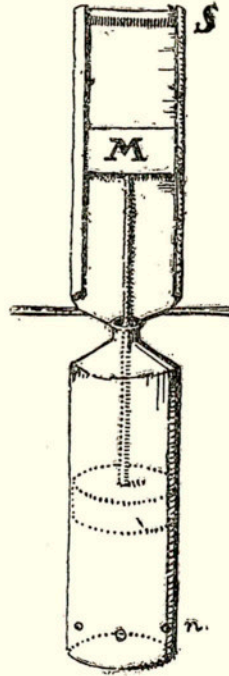
sotomolà : Igual que *solera*. (Tortosa.)

T

tafona : A Mallorca, molí d'oli.

tany : Igual que *xuclador*.

tastador : Persona que tasta els olis. Aquesta feina és molt important, car el bon tastador és capaç de descobrir defectes incipients i de preveure defectes futurs, ço que permet fer les compres sense perill de fer

Toribio

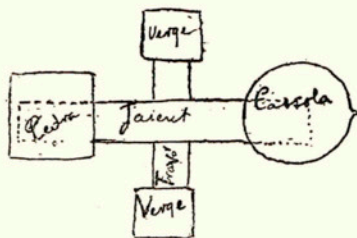
un mal negoci comprant per bo un oli que es tornarà dolent.

taulell : Igual que *barret*.

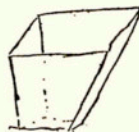
tenalla : Igual que *gera*.

terralta : Varietat d'olivera con-

- reada a la comarca de Gandesa.
- terranc* : Secall. (Terralta.)
« — Aquest arbre està ple de terranc. »
- terrancós* : Secallós. (Terralta.)
- tija* : És la part inferior de l'arbre quan aquest encara és jove.
- tinells* : Igual que *piques*.
- tinenta* : Igual que *vera*. (Terrassa.)
- tira* : Igual que *reng*. Però, en general, tira es diu parlant de ceps, i no parlant d'arbres.
- tisores* : Eina especial que serveix per a tallar els brots i les branques primes.
- tolva* : Igual que *gronsa*.
- toribio* : Aparell que es posa a la boca dels bidons que s'han d'omplir d'oli, i que serveix per a indicar quan el bidó està quasi ple.
- tormo* : Soca vella d'olivera, proveïda de rabassa, que serveix per a plantar. (Maldà.)
- tortugueta* : Igual que *cotxinilla*.
- transplantar* : Arrancar una planta d'un lloc i posar-la en un altre.
- trabalsar* : Acció de passar l'oli d'un recipient a l'altre.
- travó* : En les premses de biga, fusta que uneix les dues verges i sobre la qual es recolza el jaient.

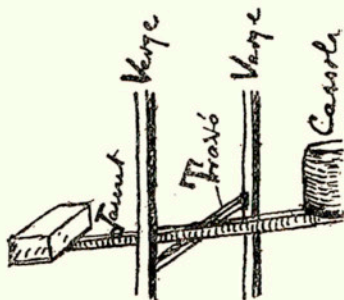
tremuja : Caixa de fusta, en forma de tronc de piràmide quadrada, en la qual es posen les olives que s'han de moldre. De la tremuja, que està encastada en el pis de la sala d'olives, aquestes van caient de mica en mica a la gronsa.

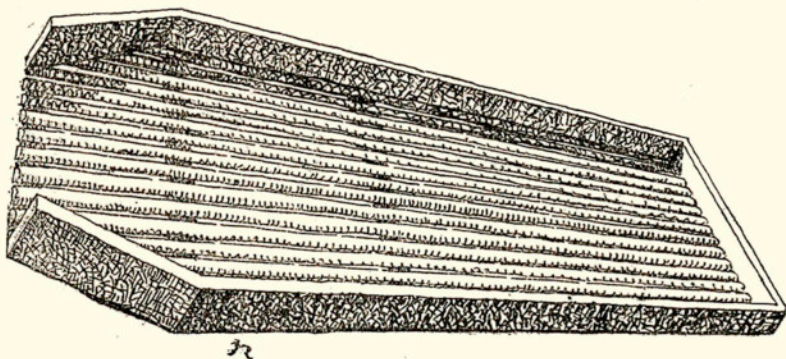

Tremuja

trespeus : Igual que *escaler*.

triadora : És un tauler de forma pentagonal molt allargada. Quatre dels seus costats porten una rebava de fusta de pocs centímetres d'alt. El fons està fet de llistons posats a poca distància l'un de l'altre, de manera que per l'espai que deixen no pugui passar una oliva. Serveix per a porgar les olives de fulles, branquetes, terra, pedres, etc. Es posa inclinat, les olives es deixen anar en la part més elevada, i per llur propi pes van corrent cap avall, on es recullen netes.

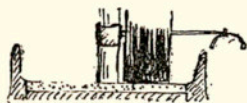

Triadora

tronc : Part inferior llenyosa del l'arbre; soca.

truja : És la femella del cargol en la premsa de lliura. (Gandesa.)

trull : 1. Local destinat a la fabricació de l'oli. 2. En alguns llocs és també l'aparell destinat a moldre l'oliva. Però això solament acostuma a ésser a les localitats on s'usen encara els antics aparells de molta constituïts per una solera de granit posada a nivell de terra i voltada per una rebava de pedra del país. Sobre la solera gira la mola, que és més petita que la dels aparells moderns i que està quasi recolzada en un

Trull antic

arbre de fusta, vertical, situat en el centre de la solera. La mola és moguda per un animal. 3. El mateix nom de *trull* indi-

But. de Dialect.

ca també un recipient subterrani, cavat a la pedra, que serveix per a guardar l'oli. Correspon als *cups* moderns. 4. *Trull* també s'usa per indicar uns departaments en els quals es conserven les olives en espera de torn per a ésser moltes. En aquest cas és igual que *cassal*.

trullada : El conjunt de les olives que es molen d'una vegada.

trullaire : L'encarregat del trull.

trullar : Moldre les olives.

trullola : Igual que *pica*.

U

ull : Igual que *borró*. — *ull de gall* : Nom que es dona en alguns llocs a la malaltia produïda pel *Cycloconium oleaginum*. És un nom nou derivat del nom italià *occhio di pavone*. Les fulles presenten unes taques rodones amb dos o tres zones concèntriques, ço que explica el nom de *ull*. — *ull de peix* : Igual que *ull de gall*. — *ull de serp* : Pedra granítica, procedent de Figueres, consi-

derada com la millor a Catalunya per a fer moles i soleres.
ullastre : Igual que *olivera borda*.

V

vaga : És el brot de l'any nascut generalment en la part exterior de la copa i que es dirigeix cap avall, és a dir, que penja més o menys. (Urgell.) Es diu: «— Quines vagues més llargues que té, aquest arbre!»

vareig : És l'acte de fer caure les olives (per plegar-les de terra) picant les branques amb llargues vergues o canyes.

ventar les olives : Treure, mitjançant l'aire, les fulles i la terra que embruta les olives.

vera : Varietat d'olivera cultivada principalment a l'Alt Vallès i Pla de Bages.

verdal : Varietat d'olivera cultivada quasi exclusivament al Vallès i Pla de Bages. A Sampedor, d'aquesta varietat en diuen també *de salar*, car, com que fa l'oliva grossa, l'usen per salar. En alguns llocs també s'anomena *grossal*; però, en general, la *grossal* és una varietat diferent. En alguns pobles de l'Urgell i Garrigues, de la varietat *verdiella* en diuen també *verdal*.

verdarola : Varietat d'olivera cultivada solament a l'Alt Vallès, És poc coneguda. És diferent de la *verdal* i de la *verdiella* o *verdiell*.

verdiell : Varietat d'olivera conreada a Balaguer, Cubells, Artesa de Segre, etc., però escampada també per l'Urgell. S'anomena també *verdiella*, *roball*

(Juneda) i *cubells* (del nom del poble de Cubells, on predomina).

verdiella : Igual que *verdiell*, *roball* i *cubells*.

vergella : Brot jove d'olivera nascut en una corona. (Empordà.)

verges : Els dos muntants posteriors de les premses de lliura, en els quals s'aguanten les espadelles que han de fer de punt de recolze a la biga. (Priorat.)

verolar : Es diu que l'oliva verola quan comença a perdre la seva color verda i es taca de vermellós i negre.

vigaginc : Premsa de lliura. (Tortosa.)

vilar : Terra plantada d'oliveres. (Tortosa.)

vilaret : Vilar petit. (Tortosa.)

vora : Igual que *pestanya*.

X

xapa : Tros d'escorça tendra, contenint diversos ulls, que fa de pua en empeltar. (Ayelo de Malferit.)

xerrac : Eina usada en l'esporga de l'olivera. És igual que el que s'usa també per a la vinya.

xitxi : Igual que *mosca de l'oliva*, *mosca de l'olivera*. (Tortosa.)

xuclador : Brot vigorós, dret, que neix en les rames velles, a l'interior de l'arbre. Per la seva posició s'enduu tota la saba de la rama, i acaba per matar els brots pròxims.

xurrac : Igual que *xerrac*.

Z

zinc : Igual que *premsa de lliura*.

REFRANYS

«Les fulles donen a deu
i serven el peu.»

Es refereix al costum que solen tenir els pagesos de vendre les olives sense separar-les de les fulles que s'hi barregen en fer la collita. Aquestes fulles *fan volum*, és a dir, es paguen com si fossin oliva, i, demés, diuen que serveixen per a servir el peu.

«L'oliver,
fes-li mal
i et darà bé.»

Indica que s'ha d'esporgar molt fort.

«Dóna'm picassa i et donaré oli.»

Aquesta màxima vol dir (coincidint amb el criteri que es té en moltes comarques) que l'olivera s'ha d'esporgar fort («fum-li tacó», diuen) perquè produeixi. Coincidint amb la nostra, hi ha una màxima provençal: «Despulla'm i et vestiré»; i una de francesa: «Fes-me pobre i et faré ric».

«Per Santa Catarina (*març*)
plega d'oliva:
qui espera al gener
no hi troba re.

Igual que: «Qui esquerra abans del gener, deixa l'oli a l'oliver.»

«Oli d'oliva
tot mal esquiva;
oli de San Bernat
tot mal cura i ha curat.»

«Un cap com uns tres quartans.»

«Per Santa Catarina (*març*)
l'oli és a l'oliva.»
«Per Sant Llop,
oli per tot.»

«No et casis amb cap ferrer,
no t'enganyin ferradures:
val més una oliverada
que tots els malls i encluses.»

«Qui aigua detura,
oli mesura.»

Es refereix a la conveniència de deturar les aigües de pluja perquè puguin penetrar a les capes del terreny.

«Oli novell,
posa'l al tinell.»

És a dir, «conserva'l perquè es depuri.»

«Any de cuc,
any de suc.»

El cuc és la mosca de l'oliva. Els pagesos creuen que la mosca només apareix quan hi ha molta oliva. Per això quan hi ha molt cuc és que hi ha molta oliva, és a dir, molt suc (oli).

«Massa oli a la plata
fa mal al coll i a la butxaca.»

No gastar massa oli per a
amanir.

«Les olives, per Sant Joan,
són com grans de sal;
per Sant Pere
com a grans de pebre.»

«Oli, vi i amic,
el millor, el més antic.»

«Amb oli a les piques
les cases són riques.»

«D'olives i de glans,
tantes en cullen els petits com
[els grans.]»

Per això les colles de colli-
dors estan compostes de famí-
lies senceres.

«Qui esquerra abans del gener,
deixa l'oli a l'oliver.»

En algunes comarques, en
lloc de «del gener», diuen «del fe-
brer.» Es refereix aquesta dita a
la creença que, com més tard es
cull l'oliva, més oli produeix.

«No es pot dir oliva
que de l'agost no sigui eixida.»

«Oli gros,
amb poc hi ha bon mos.»

«Taca més que 'oli.»

«Olivera vella,
destral amb ella.»

«Per Sant Pere
surt a veure l'olivera:
una ací, una allà,
torna-te'n a casa, que prou n'hi
[ha.]»

«Quan per Sant Pere vagis al vilar
i vegis una oliva aquí i una altra
[allà,
vés-te'n a casa, que oli hi haurà.]»

«Si el dia de Sant Pere vas a l'olivá
i veus una oliva aquí i una altra,
[allà,
torna-te'n a casa, que olives hi
[haurà.]»

«No diguis oliada
que no sigui passada l'octubrada.»

«Un boig a dalt, un savi a la
soca.»

Dita recollida al Pla de Ba-
ges. Significa que l'olivera s'ha
d'esporgar fort i s'ha d'ado-
bar amb molta cura. Probable-
ment aquesta dita és traducció
de la italiana «un savio da piè,
un pazzo de capo», que es diu
a Toscana.

«Qui oli remena,
els dits se n'unta.»

Els elements sards en el català d'Alguer

El constant veïnatge d'Alguer amb els pobles sards de l'illa, amb tot i la poca comunicació de la població catalana amb Vilanova i Olmedo, ha introduït en el català d'Alguer un nucli important de sardismes que es deixen trobar sobretot en el lèxic. Les paraules introduïdes en una llengua marquen sovint etapes d'una evolució fonètica o d'una significació que ha perdut la llengua en via constant d'evolució : és per això que creiem interessant de donar el lèxic sard introduït en l'alguerès. Ni de molt hem exhaurit l'estudi del lèxic d'aquesta colònia catalana : solament ens limitem a extreure els sardismes del vocabulari recollit, per incloure l'Alguer a l'*Atlas lingüístic de Catalunya*.

En ço que a la fonètica fa referència, notarem solament aquelles evolucions característiques del sard que s'han incorporat a l'alguerès, i en la flexió verbal aquelles desinències que són de procedència sarda o italiana.

Les consonants laterals i vibrants són les que segueixen una trajectòria més diversa en el sard; en l'alguerès són també elles les que evolucionen diversament del català:

- a) -l- > r : *mára* mala, *marò* meló, *virája* vilatge, *pára* pala.
- b) l + cons. > r : *argé* Alguer.
- c) cons. + l > r : *kráu* clau.

-r + cons. ve a l : *balelonèta* Alguer, *lálk* llarg, *álk* arc, *pòlta* porta, etcètera. Sempre que es produeix una nova evolució fonètica es produeixen col·lisions de mots que, segons les circumstàncies, condicionen la seva mort o la creació d'una paraula nova. El llatí MORTUUS ve a català *mòrt*. A l'Alguer -r- + cons. ve a l; per consegüent MORTUUS ve a *mòlt*. Aquest, però, coincideix amb MULTUS *mòlt*. El resultat

d'aquesta col·lisió és la desaparició de *mòlt* < MULTU, substituït regularment per l'italià *assai* : «*assai bo*» : «això passa *assai*». El llatí CARNE ve al català *carn*; en l'alguerès, R + cons. ve a l. Tenim, doncs, *kal* i *kalm* carn. Ara bé : el llatí CALX dona també *cal* i *calç*. Resultat de tot això és que a l'Alguer *carn* és *kal*; i *calç*, *kalsina*. Tenim un altre exemple d'homonímia en *kròsta* crostó, tota vegada que la *crosta* és coneguda per *kúju* < CORIU, mot sard introduït per resoldre el conflicte creat per la coincidència de mots.

El grup -RN- ve a r̄ : CORNU banya ve a *kòru*.

-LL-, en venir a la fi de mot, ve a l, inversament que en el català continental, on ve a l̄ : *pél* pell, *vál* vall, *gál* gall, *púl* poll, *kabél* cabell, però *púla* polla.

-LL- ve alguna vegada a d : *kinkidas* < SCINTILLAS espurnes. *murèddu* ase petit.

-D- ve a r : *entràra* entrada, *acíra* eixida.

La F- ve algunes vegades a v- i *valjia* falzia.

Per influència sarda, els noms de plantes i d'arbres i llurs fruits no es distingeixen en l'alguerès : *karabása* planta i fruit, *maró* meló i melonera, *limó* llimona i llimoner, *sélba* serva i servera, *prúna* pruna i pruner, *kurúm* codony i codonyer, *kareza* cirera i cirerer. Algunes vegades, per fer distinció, s'adjunta el mot *arbre* al nom del fruit : *ábramèla* pomera, *ábrabarakòk* albercoquer, *ábra de prè-sak* presseguer, *ábra de valána* avellaner, *ábra de magrána* magraner, *ábra de mèlla* ametller.

En la flexió verbal, les influències sardes són escasses. Hi constatem un *suará* suar (sard *sudorare*), i els imperfectes d'indicatiu en -eva i en -iva : *feva* feia, *vuriva* volia, *veniva* venia, etc. On la influència sarda damunt l'alguerès es deixa sentir més intensament és en el lèxic. Uns quants exemples serviran de mostra:

A

<i>ábiká</i> : picar, les gallines, amb el bec.	<i>afitèvul</i> , m. : masover.
<i>acáio</i> , m. : foguer de picar foc.	<i>albára</i> , f. : punta de rella de llaurar.
<i>afitá</i> : llogar una casa o masoveria.	<i>albóni</i> , m. : camp.
	<i>aleşlu</i> , m. : atxa.
	<i>aljóra</i> , f. : I. era de batre. 2. graner públic.

almeriágu, m. : munyidor de prop
del corral.

alviári, m. : abellar.

amasá : segar.

ambeziáa, f. : sangonera.

ambujá; embrutar.

ampulatúca, f. : figueta.

anigarinába (só) : estic ensopit.

animedda, f. : lliseta.

anjuneddu, m. : anyell.

anniu, m. : pollí.

antári, m. : dental.

antúls pl. m. : afores.

áriga, f. : alga.

arirónni, m. : arbós.

aritu, m. : eriçó.

armaiòru, m. : manyà.

aŗuínju, m. : rovell.

asái, adv. : molt, massa, sovint.

asiri, m. : fuixina.

askasá : esborrar.

asként, m. : aprenent.

askuri: trucar a la porta.

aspaká : estellar.

aspaljí : obrir-se.

aspaza f. : panera ovalada.

aspirít adj. : calb.

aspulsóri, m. : salpasser.

astáfas, pl. f. : estreps.

astañera, f. : escudeller.

astála, f. : quadra.

astatariri, m. : part de l'arada.

astrák, adj. : cansat.

astrarò, m. : camí ral.

astraruné, m. : peó.

ataká : enganxar.

aytúnju, m. : tardor.

azmuca : tallar els cabells.

B

bagantíu, m. : ermot.

baldakí, m. : tàlem.

báku, m. : mascle de les abelles.

balbinjul, m. : pardal.

baldúfura, f. : baldufa.

balsáka, f. : sarró de caçador.

baratíns pl. : putxinellis.

barbatéla, f. : planter de ceps.

barélla, f. : llitera.

batént, m. : batall.

batalóra, f. : confits del bateig.

batipánnu, m. : espolsadors.

baurá : lladrar.

bèdó, m. : porró.

bèkínu, m. : fosser.

biára, f. : sègol.

binári, m. : rail de tren.

biñdo, adj. : roig.

bobói, m. : papu.

bòsa, f. : sobre.

braculétu, m. : braçalet.

briçót, m. : musell.

buáju, m. : bover.

búlcu, m. : puny.

buròne, m. : penjoll de raïms.

butáiu, m. : boter.

butíru, : mantega.

C (ε)

cábura, f. : sabre.

caçarò, m. : xerraire.

éapitá : herbejar.

cemíga, f. : cera dels ulls.

ceménto, m. : ciment.

cikatríce, f. : costura.

éty, m. : oncle.
éuá : polsar.
éumbá : entrebancar.
éurumbóni : nyanyo.

D

danáris, m. pl. : oros en el joc de cartes.
dóna de múru, f. : mostela.
dòsu, m. : cotilla.

E

ébba, f. : egua.
niés, adj. : sentit.
érige, f. : alzina.

F

falkéddu, m. : falcó.
fatóra, f. : mestressa d'escola.
fé las fatúras : embriuxar.
feragóstø, m. : la Mare de Déu d'agost.
férwía, f. : carril.
fiáru, m. : alè.
fièra, f. : fira.
filigu, m. : falguera.
fiòri, m. : espases en el joc de les cartes.
frairállu, m. : manyà.
franji : murmurar l'aigua.
fránkubúlu, m. : segell.
frayrénk, *fraurénka*, adj. : fredeluc, fredeluga.
fremígura, f. : formiga.
frolána, f. : dalla.

fulninénts, m. pl. : guarniments.
funèllu, m. : maridet.
fufurújas, f. pl. : engrunes.
funiilus, m. pl. : fogons.
funtána, f. : font.
fús, m. : eix de carro.

G

galbundaju, m. : carboner.
gurgwéna, f. : gargamelló.
guzéma, f. : espígol.

I

inséna, f. : rètol.
izula, f. : illa.

J

juári, m. : 1. jou. 2. cabeçó.

K

káéavite, m. : tornavis.
kacká : badallar.
kadsótu, m. : cop de puny.
kaltóeu, m. : paperina.
kamijót, m. : brusa.
kamí de san jakí, m. : carretera de Sant Jaume.
kampaníl, m. : campanar.
kampanóru, m. : pagès.
kantélljus, m. pl. : galtes.
kañáári, m. : carnaval.
kañósa, f. : cotxe.
kástigas, f. pl. : xavegó.
kavidánni, m. : 1. Sant Miquel. 2. setembre.

kaziddus, m. pl. : ruscos.
kèsa, f. : vimera.
kòna, f. : imatge.
kònju, m. : tascó de damunt el dental de l'arada.
kòri, pl. : copes en el joc de cartes.
kòrbura, f. : cove.
kòru, m. : banya.
kòta, f. : tascó.
krika, f. : molla.
kúiri, m. : cort.
kujána, f. : creuera de l'esteva de l'arada.
kuldáiu, m. : corder.
kulilúge, m. : cuca de llum.
kulpétu, m. : armilla.
kuróra, f. : serp.
kurumbáia, f. : colomer.

L

laióru, m. : dijous gras.
lavána, f. : pissarra.
limbigíku m. : quec.
lukanda, f. : posada.

LL

latívirigu, m. : lletetresa.
língrí : llepar.
lumí, m : cerilla.
lusírnica, f. : llum d'oli.

M

macòne, m : llop.
macòni, m. : guineu.
mal karúfu, m. : mal de Sant Pau.

maju, m. : picador de rentar roba.
manáia, f. : tallant.
manári, m. : mantí de l'arada.
mandró, m. : gandul.
manígoni, m. : garba.
manjía, f. : galta.
mañiga (fer la) : posar llevat.
masaróra, f. : falç.
maiddu, m. : moll dels ossos.
mazòni, m. : ramat.
meridiána, f. : rellotge de sol.
mésu, m. : agutzil.
méza, f. : taula.
monnèka, f. : mona.
muñika, f. : nina.
murándas, f. pl. : calçotets.
muréddu, m. : ase, guarà.
muréndu, m. : mulat.
murindáju, m. : moliner.
muskòne, m. : tàvec.

N

nígri, m. : falzia.
nòbila, m. : noble.
nueddu, m. : vedell.
núvura, f. : núvol.

O

òlku, m. : papu.
òri, m. : 1. graner. 2. coberta del carro teixida de canya.
otaví, m. : flauta.

P

pápamòska, m. : pigot.

piára, f. : cossa.
píga, f. : garsa.
pineta, f. : barraca.
pípióru, m. : flabiol.
pítsa, f. : llonganissa.
piturál, m. : pitral.
pivía, f. : pepida.
pivirínu, m. : piga.
pòiu, m. : r. llot. 2. bassal.
pòrtastànga, m. : sofra.
pòsta, f. : garbera.
pregèra, f. : pregària.
prá, *prans*, m. : pis, pisos.
pulkèddu, m. : porc.
pulpácu, m. : ventre de la cama.
pulvári, m. : atuell de la pólvora.
punjuná : goixar.
punjúns, m. pl. : goixos.
puntólju, m. : cameta de l'arada.
puntúju, m. : ànec.
pustí, m. : carter.

R

raínáju, m. : ronsal.
řédas, f. pl. : teles de caçar.
řespárno, m. : estalvi.
řezó m. : aixeta.
řóku, m. : pal de plantar.
řozipèla, f. : erisipela.
řu, m. : gavarrera.
řúgeru, m. : roure.

S

sakòne, m. : màrfega.
sakunèddu, m. : jaç.

santaríri, m. : esteva de l'arada.
santèra (aigua) : aigua beneita
saró, m. : sala.
sařóni, m. : cuc que menja la fusta.
šèkul, m. : segle.
šèru, m. seny.
síndik, m. : alcalde.
šòru, m. : xerigot.
súa, f. : truja.
suèrju, m. : alzina surera.
sufiétus, m. pl. : golfes.
súkura, m. : sucre.
sunajòlu, m. : esquella.
súnja, f. : sagí.
suritári, m. : mussol.

T

talèa, f. : sarments.
talóra, f. : corriola.
tařarita, f. : alosa.
táskapá, m. : alforja.
tatája, f. : dida.
temperí, m. : trempaplomes
tendína, f. : cortines.
tíbia, f. : sivella.
timóna, f. : timó.
tíribríki, m. : llagosta.
tirigúgu, m. : aranya.
tiriňgóni, m. : cuc de fang.
tòraru, m. : rovell.
trapèri, m. : drapaire.
trápura, f. : trampa.
travazá : trascolar.
trasíri, m. : part de l'arada.
triyrá : batre.

tríutu, m. : forca de ferro.
tundí : tondre.

U

ueáris, m. pl. : antipares.
uraínas, f. pl. : arracades.

V

verán, m. : primavera.
veltega, f. : vímet.
viltega viltega, f. : ortiga.
virarólju, m. : andana.
vitèla, f. : vedella.

Aquests elements sards incorporats en el català d'Alguer revelen la intensitat de la influència sarda d'una banda, i de l'altra són fòssils del sard desapareguts en part de la llengua vivent, que, com més poc influïda és d'una llengua literària, més de pressa segueix el camí de la seva evolució.

El caràcter arcaic del català d'Alguer, demés, el comproven la presència de mots gairebé desconeguts del català continental. Comp. *astrénas* present que es fa pel dia sis de gener, *fe munitèris* tirar les amonestacions, *frustá* vellut, *gambáls* calçons, *madèra* fusta, *mèstre de lèya* carreter, *kandalóra* la Mare de Déu candelera, *o ba!*, *o ma!*, o pare!, o mare!, que solament compareix a Collsacabra i Costa de Llevant, *patèrnòstres* rosaris, *sizé* peça de cinc cèntims, *tòcèk* verí, *vér-ès* és veritat.

A. G.

Els elements catalans en el sard

Wagner ha constatat en diverses parts elements catalans en el sard,¹ especialment en els seus notables estudis *Das ländische Leben Sardinien im Spiegel der Sprache* (1921), *Los elementos español y catalán en los dialectos sardos* (RFE, IX, 221-265). De les nostres enquestes fetes en el sard, i dels valuosos treballs de Wagner, extraïem aquesta sèrie d'elements catalans incorporats en el sard:

sa guva la bóta (Otana), *baratu* barat (Otana), *iskudu* escut = cinc pessetes (Otana), *sannu passau* l'any passat (Otana), *vaqueta* baqueta de l'escopeta (Otana), *fanàtic* fanàtic (Otana), *rosariu* rosari (Otana), *bandelas* banderes (Otana), *badia* rectoria (Otana), *campu santu* cementiri (Otana), *figota* verola (Otana), *remediu* remei (Otana), *ventallu* ventall (Otana), *mànigas* mànegues (Vilanova), *jaqueta* americana (Vilanova), *saliva* saliva (Otana), *segu* cec (Otana), *sempre* sempre (Vilanova), *mai* mai (Otana), *carreta* carretó (Otana), *mandrona* mandrosa (Otana), *camamil·la* camamilla, (Vilanova), *sa roca* roca (Otana), *portadoras* portadores (Vilanova), *sarmentu* el sarment (Otana), *pala* pala (Vilanova), *sa tramuntana* tramuntana (Vilanova), *sistiu* l'estiu (Otana, Vilanova), *vela* vela (Otana), *riu* riu (Vilanova), *arena* sorra (Otana), *tèbia* tèbia (Vilanova), *unbuligada* embolicada (Otana), *molles* molls (Otana, Vilanova), *grielles* graelles (Vilanova), *cullerada* cullerada (Otana), *sedasu* sedàs (Otana), *relodzu* rellotge, *galaix* calaix (Vilanova), *caxa* caixa, *brassolu* bres, *apusentu* cambra, *cantina* celler (Otana), *bassadissu* corredor, *bandu* pregó, *bandidore* nunci, *viudu* vidu.

Demés, extraïem de l'obra de Wagner *Das ländliche Leben Sardinien* els següents elements catalans incorporats en el sard:

1. *Lbl.*, 1920, 402 ss., *Zs. für rom. Phil.*, XL, 621 ss.

sard *tanca* i *tancada* tros de terreny clos (3); logudorès *ammagaditta*, català *amagadet*, manera de sembrar (12); logudorès *ralla*, català *ralla*, solc; campidanès *mulloni*, català *molló*, pedra termenera; campidanès *kamiddas de yuale*, mallorquí *camelles* (19); *isteva*, català *esteva de l'arada* (17); campidanès *púnca*, català *punxa*, aresta (26); logudorès *restuyyu*, català *rastoll* (34); *kanistréddos*, català *canastrells* (34); campidanès *prèta*, català *pleta* (36); logudorès *karòtta* cucales de l'ase; català *carota* disfressa (44); campidanès *farri* classe de farina, català *farro* (46); nordlogudorès *lebbrevi*, català *gibrell* (52); campidanès *subara*, català *para*, pa rodó (60); logudorès, sassarès *bruyòlu*, català *bunyol* (63); campidanès *avvoretta*, català *vora* (69); logudorès *bússula*, català *boixa*, botó del carro (69); campidanès *aràjus*, català *raigs del carro* (69); *pánca* català *fanga* (72); *akkapulári*, català *capolar*; trinxar la carn (73); logudorès i sassarès *liska*, català *llesca* (75). La cultura de la vinya és d'influència marcadament catalana : al Campidà hi ha una manera de plantar la vinya que és *a sa gatalána*, a la catalana (76); *kadalaniska*, nom del cep en el Campidà (81); campidanès *binjatèri*, català *vinyater* (80); logudorès *rabazzone*, català *rabassó*, soca del cep; campidanès *giró*, català *giró* (82); logudorès *rataládu*, català *retallat*; campidanès *galóppu*, català *calop*; *muscatello*, català *moscatell*; *garnáca*, català *garnatxa*; *agrazèra* classe de raïm (81); campidanès *parra*, *parrali*, català *parra*, *parral* (81); campidanès *calabriai*, català *calabriar*, barrejar dos vins; campidanès *frábica*, català *alfàbrega* (80); gal·lurès *púddu*, català *poll d'abelles* (85); logudorès *bréska*, català *bresca*; logudorès *trála*, català *tralla* (96); campidanès *segrestái*, català *segrestar*; campidanès *derréri*, català *darrer*, corba de fusta de la part posterior de la sella; logudorès *sella*, català *sella*; logudorès *bastu* català *bast*; logudorès *latranga*, campidanès *arretranka*, català *retranga*; campidanès *ferreri*, català *ferrer*; logudorès *buttarc*, català *botar* (102); logudorès *sakkaya* xaia d'un any fins a un any i mig, català *sagalla* cabra jove (106); sard *ispeu* quantitat que l'amo de la porcada dona a l'amo del bosc on els porcs mengen glans, català *preu* (113); campidanès *cullera*, català *cullera* (125); nuorès *imbolicare* enrotllar el fil al fus, català *embolicar* (127); logudorès *naspa*, català *aspi* i *aspiar*; logudorès *bigarònes*, català *bigalons* (131); logudorès *bandelas*, català *banderes*; campidanès *káca*, català *caixa* (133); campidanès *kákkulas*, català *calques* (133).

Els noms de peces de vestir són també, en gran quantitat, de procedència catalana : campidanès *gaya*, català *gaia* (138); *peuñku*, català *peñc* (140); logudorès *kambucu*, mallorquí i català *cambuix*; logudorès *mukkadore*, català *mocador*; logudorès *jippone*, català *gipó*; campidanès *trau forat*, català *trau* (141); *kordonéra* cordó, català *cordonera* (141); logudorès *coscu*, català *cos* (141); campidanès *miña*, català *mitja*; *gunèdda*, català *gonella*; *arda*, català *falda* (143); *vesta*, mallorquí *vesta* (142); logudorès *tabeddas*, català *tavelles* (142); logudorès *zapetta* sivella de les camalligues, català *xapeta* (144); *arrakádas*, català *arracades* (146); campidanès *tanau* color lleonada, català *tanat* (146); campidanès *maskára*, català *màscara* (149); nuorès *katira*, català *cadira* (151); nuorès *poále*, català *poal* (153); campidanès *levadóra*, català *llevadora* (159); cagliarès *fastiñu*, *fastiñái*, català *festeig* i *festejar* (161); campidanès *eugáru*, català *aixovar*.

Demés, Wagner ha constatat la presència d'alguns mots catalans en *Lbl. für germ. und rom. Phil.* (1920, 409 ss.) : cagliarès *elmas*, català *masia*; logudorès *munza*, català *mossa*; i també, en la *Zs für. rom. Phil.* (XL, 621), antic logudorès *muccubellu*, català *mogobell*.

Demés, extraïem de l'article de Wagner *Los elementos español y catalán en los dialectos sardos* (RFE, IX, 221-265), els següents elements catalans introduïts en els dialectes sards¹ : campidanès *piga*, català *piga* (227); campidanès *arratéra*, català *ratera*; campidanès *av[v]orétta*, català *voreta*; logudorès *kóiru*, català *cuiro*; campidanès *armússa*, català *armussa*; campidanès *striñjúlái*, català *estri-jolar*. Termes d'administració : logudorès i campidanès *síndiku*, català *síndic* (228); campidanès *ñuñi*, morès *zuzze*, català *jutge*; logudorès i campidanès *eréu*, català *hereu*; logudorès i campidanès *arguzzínu*, català *agutzil*, campidanès i callarès *ápoca*, català *àpoca*; *kréçu* (Gerrei), català *escreix*; campidanès *taéa*, català *taxa*; logudorès i campidanès *luíre*, català *lluir* redimir censos (229) campidanès *plétu*, català *plet*; logudorès i campidanès *arétvu*, català *arxiu*; *sa zéu* (Càller), català *la seu*; campidanès i morès *prufassonis*, català *processons*; campidanès *ñermanádis*, català *germandats*; campidanès *ñermánus* o *cunfrares*, català *germans* o *confrares*; campidanès *para*

1. Tots els mots a continuació del número posat en parèntesi corresponen a la mateixa plana.

monjo, català *pare*; campidanès *domeri*, català *domer*; campidanès *donáu*, català *donat*; campidanès *éantri*, català *xantre* (230); campidanès i logudorès *iskolánu*, català *escolà*; campidanès *guventu*, català *convent*.

Noms d'indumentària eclesiàstica : campidanès *rokkétu*, català *roquet*; campidanès *balóna*, català *valona*.

Atuells del servei eclesiàstic : campidanès *dróna*, català *trona*; campidanès *faristólu*, català *faristol*; campidanès i logudorès *peáva*, català *peanya*; campidanès i logudorès *kattifa*, català *catifa*; *kanadéla*, català *canadella* (231); campidanès *kadaffáli*, català *cadafalc*; campidanès *mula* cadafalc, català *mulassa*.

Altres noms de procedència eclesiàstica : campidanès *pernu-liari*, català *pernoliar*; campidanès *gòeus*, català *goigs*; etc.

Noms de font del Campidà : *Aléci*, català *Aleix*; *Baldíli*, català *Baldiri*; *Bartoméu*, català *Bartomeu* (232); *Brái*, català *Blai*; *Gordi*, català *Jordi*, *jíroni*, català *Jeroni*, *Impéra*, *Péra*, català *Pere*. Demés hi ha a Càller la denominació *Bastioni' e Santa Creu*.

També tenim : *rééias* (Càller), català *reixes*; *stímái*, català *estimar*; campidanès *sabátta*, català *sabata*, campidanès *uléra*, català *ullera*.

Noms d'estofes, teixits i robes de vestir : logudorès i campidanès *pelfa*, català *pelfa* (233); campidanès *mataláffu*, català *matalàs*; campidanès *vánuva*, *jánuva*, català *vànova*.

Demés tenim : treballar a *eskaráda*, a preu fet, català *a escarada* (234).

Mots de cuina i de menjars : campidanès *arrevélu de óu*, català *rovell d'ou*; campidanès *kapponáda*, català *caponada*; campidanès *cassóla*, català *cassola*; campidanès *findéus*, català *fideus*; campidanès *gaéápu* conill, català *catxap*; logudorès *iskabéééare*, català *escabetxar*; campidanès *mókka*, català *moca*; campidanès *néula*, català *neula*; campidanès *fiókku*, català *fioc*; campidanès *zmurzái*, català *esmorzar*.

Utensilis de cuina : logudorès i campidanès *saffáta*, català *safata* (235); campidanès *rebbustu*, català *rebot*.

Noms que es refereixen a fer bugada i rentar : campidanès *bugáda*, català *bugada*; campidanès *kóssiu*, català *coffi*; campidanès *sindréri*, català *cendrer*, logudorès *midóne*, català *midó*.

Noms de peixos : campidanès *aquíla*, català *agulla*; campidanès

danès *aníova*, català *anxova*; campidanès *arána*, català *aranya*; *arengu*, català *areng*; campidanès *baéúku*, català *besuc*; campidanès *kalamári*, català *calamar*; campidanès *éúkkara*, català *xucla*; *körbála*, català *escorball*; campidanès *řarrétu*, català *gerret*; campidanès *lampúga*, català *llampuga* (236); campidanès *lissa*, català *llissa*; campidanès *móllia*, català *moll*; campidanès *muéóni*, català *moixó*; campidanès i logudorès *mussóla*, català *mussola*; campidanès *mustéla*, català *mostela*; logudorès i campidanès *múzu*, català *mújol*; campidanès *orbáda*, català *oblada*; campidanès i logudorès *řajéllu*, català *řagell*; campidanès i logudorès *sabóga*, català *saboga*; campidanès *salřa*, *sarřa*, català *salřa*; campidanès *skřitta*, català *escrita*; campidanès *suréllu*, català *sorell*; campidanès *bolířu*, català *bolitx*.

Mots de mestre de cases : campidanès *pikkaperdéri*, català *picapedrer*; campidanès *manóbra*, català *manobre*; campidanès *éimbria*, català *síndria*; campidanès *attapíai*, català *tapiar*; campidanès *arřjóla*, català *rajola*; campidanès *bróssa*, català *brossa*; campidanès *argamássa*, català *argamassa*; campidanès *řabetta*, català *řaveta* (237); campidanès *řuiséllu*, instrument de picapedrer, català *řusell*; campidanès *řaffa*, català *řafa*; logudorès i campidanès *barra*, català *barra*; campidanès *řrapáli*, català *řarřal*; campidanès *arřebussái*, català *arřebossar*; campidanès *arřesřalái*, català *řesřallar*; campidanès *imbarķinái*, català *emblanquinar*; campidanès *inkřostái*, català *encrostar*.

Mots de fuster : campidanès *řustéri*, català *řuster*; logudorès i campidanès *biga*, català *biga*; campidanès *éapái*, català *xapar*.

Mots de ferrer i de serraller : campidanès *manéa*, català *manxa*; campidanès *tuvéra*, català *tobera*; logudorès i campidanès *karagólu*, català *caragol*; campidanès *móla*, català *molla*; campidanès *řiléra*, català *řilera*; logudorès *mástru de déa*, català *mestre d'aixa*.

Mots de sabater : campidanès *sabattéri*, català *sabater* (238); logudorès i campidanès *móllu*, català *mollo*; campidanès *řúnéa*, català *řunxa*; campidanès *řunéóni*, català *řunxó*; campidanès *skambéllu*, català *escambell*.

Mots de sastre : campidanès i logudorès *řlanéa*, català *řlanxa*; campidanès *kóssu'ess'agu*, català *cos de l'agulla*.

Altres mots referents a oficis : campidanès *aína*, català *eina*; campidanès *trapánti*, català *trepant*, logudorès i campidanès *řrontíssa*, català *řrontissa*; campidanès *vía llista*, català *via*; campidanès *mángara*, català *mangre*.

Noms de plantes i de flors : campidanès *gravèllu*, català *clavell*; campidanès *romanínu*, català *romani*; logudorès *matifilúga*, català *matafaluga*.

Noms d'ocells : logudorès *birdalóru*, català *verderol*; campidanès *gavína*, català *gavina*.

Noms de medicina : campidanès *liaga*, català *llaga*; logudorès i campidanès *ridzipèlla*, català *erisipela*; campidanès i logudorès *murénas*, català *morenes*; campidanès *sangría*, català *sangnia* (239); campidanès *regla*, català *regla*; logudorès i campidanès *baldare*, català *baldar*; campidanès *intelai*, català *entelar*; campidanès *paladári*, català *paladar*.

Verbs : logudorès i campidanès *allogare*, català *llogar*; *addurare* (Planàrgia), català *aturar*; campidanès *akkaréigai*, català *calcigar* (240); campidanès *skrukullai*, català *escorcollar*; campidanès *tragallai*, català *atracallar*. Adjectius : campidanès *oráu*, català *orat*; campidanès *stantíssu*, català *estantís*; campidanès *tóttèu*, català *totxo*.

Pronoms : campidanès *kíni*, català *quin*; logudorès *matéssi*, català *mateix*; campidanès *própria*, català *propi*.

Adverbis : campidanès *aiéi*, català *així*; campidanès *aiéie tòttu*, català *així i tot*; campidanès *aúndi*, català *a on*; logudorès *arréu*, català *arréu*; campidanès i logudorès *finza(s)*, català *fins*.

Altres mots : *mirállu* (Fonni), català *mirall* (241); *gréma*, indignació (Fonni), català *cremar-se*, enrabiar-se; *vai* (Sulcis), català *vai*; *arratapinyáta* (Càller), català *rata pinyada*; *tirttinnína* (Campidano), català *teranyina*.

A. G.

BIBLIOGRAFIA

WALTHER VON WARTBURG, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes. Lieferung nr. I. — Kurt Schroeder Verlag; Bonn und Leipzig. 1922.

L'escola dels romanistes de Zuric ha assenyalat una etapa definitiva en el camí progressiu de la filologia romànica. La labor científica orientada pel camí de les recerques dialectals i lexicogràfiques ha donat iniciatives tan belles com el *Glossaire des patois de la Suisse romande*, sota la direcció del professor L. Gauchat i dels seus col·legues Tappolet i Jeanjaquet, o l'atlas lingüístic del nord d'Itàlia, sota la direcció dels professors J. Jud i K. Jaberg. Per altra banda, la labor dels mestres de Zuric no ha pas estat nul·la. Les dissertacions de filologia romànica dels darrers vint anys presentades a la facultat de Filosofia de la Universitat suïssa, assenyalen una època en la història de la filologia romànica. La tradició romanística suïssa queda fermament assegurada, i no dubtem que, el dia de demà, els joves romanistes suïssos esdevindran les figures centrals de la nostra disciplina. Una bella mostra de la labor ímproba i intensa d'aquesta nova generació és el diccionari etimològic francès de W. von Wartburg, el primer fascicle del qual s'ha publicat enguany. L'autor, renunciant a una idea primitiva d'un diccionari etimològic interromànic, per ésser cosa impossible coordinar l'enorme material que s'ha de reunir per a semblant empresa, ha cregut convenient de limitar l'àrea de la seva recerca en el camp gallo-romànic, excloent el català i els parlars de la Itàlia del nord, als quals fa referència solament d'una manera incidental.

D'una banda una despulla sistemàtica de tots els diccionaris dialectals i de tots els vocabularis antics i moderns, i de l'altra un aprofitament minuciós de tots els estudis etimològics fins ara publicats, permeten a l'autor donar l'extensió d'un mot, esdevenint, per això, el seu diccionari un bell suplement a l'*Atlas linguistique de la France*, i al mateix temps li deixen reconstruir la filiació d'un significat perdut de la llengua literària actual i conservat en un dialecte

te. Aquest procediment seguit de l'autor deixa determinar horitzontalment i verticalment les vicissituds d'un mot en la llengua i dialectes de França. Demés, els resultats dels procediments de Gilliéron, ben coneguts de l'autor, hi són utilitzats amb gran profit. Els comentaris lingüístics i històrico-culturals, acompanyats de l'estudi de les coses i de les paraules, hi són escrits darrera cada article amb encertada discreció. La publicació del *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, que anunciem, assenyalarà una fita en els estudis etimològics de les llengües romàniques.

MAX LEOPOLD WAGNER, *Das ländliche Leben Sardinens im Spiegel der Sprache*. Kulturhistorisch-sprachliche Untersuchungen. Mit Unterstützung von Rudolf Virschow-stiftung gedruckt. Mit 110 Abbildungen. Heidelberg. C. Winter. 1921. *Wörter und Sachen* Beiheft 4., 206 p.

L'estudi de Wagner sobre la vida pagesa de Sardenya reflectida per la llengua està dividit en catorze capítols : I. Distribució del sòl i condicions de la vida pagesa. II. Elaboració de la terra : 1. la rompuda i la sembra. 2. el llaurar i el cavar. 3. l'arada. 4. el jou. 5. adobar la terra i les condicions del sòl. 6. segar el blat. 7. l'era, el batre i el ventar. 8. el graner. 9. associacions agrícoles. 10. conreu del blat i les seves classes; altres fruits. III. Moldre i pastar : 1. el molí de casa; terminologia del molí. 2. classes de farina. 3. el passar la farina. 4. el pastar i el forn. 5. les classes de pa. 6. pans de festes i formes dels pans. 7. pastes i llepolies. IV. Els arreus de pagès : 1. el carro. 2. la pedra d'esmolat. 3. la pala. 4. l'aixada. V. El conreu del cànem. VI. La cultura de la vinya. VII. L'apicultura. VIII. La ramaderia i la vida dels pastors : 1. el bestiar boví; malalties del bestiar boví; mots que fan referència a aquesta classe de bestiar. 2. els cavalls; frases que hi fan referència; malalties dels cavalls. 3. bestiar petit. 4. ovelles; malalties de les ovelles. 5. cabres. 6. porcs; noms segons l'edat; corts de porcs; malalties dels porcs. 7. expressions generals que fan referència al bestiar. IX. La preparació del formatge. X. El filar i el teler; les parts del teler. XI. El vestit sard : 1. vestit dels homes. 2. vestit de les dones. 3. vestit de les criatures. 4. vestits de cada dia, de festa i de dol. 5. arreus. 6. els cabells. 7. característiques de la nomenclatura del vestit. XII. La casa i els atuells; el mobiliari. XIII. La senyoria i el servei. XIV. La trilogia de la vida : naixement, esposalles i mort. Registre de mots.

La lectura del magnífic estudi de Wagner, des d'un començament, suscita una idea, i és la semblança de la vida primitiva dels sards i la vida primitiva de Mallorca. Fent cas omís de les fortes influències culturals catalanes damunt el sard i de les sardes damunt el català d'Alguer, volem assenyalar algunes de les relacions entre la vida en les dues belles illes del Mediterrani.

Una semblança de caràcter general és la conservació a les Balears i a Sardenya de IPSU, IPSA, com a articles. El sistema de cultiu i pastura deixant reposar la terra un any, té una gran semblança amb el de Mallorca; la influència de la lluna en el sembrat (10) és també considerada singularment en totes les plantacions de les Balears i Catalunya. El tipus d'arada de la Sardenya del nord és el mateix de l'*arada romana* mallorquina; la forma del jou dels bous és la mateixa; i el *rall* és idèntic al rastell mallorquí i continental. La forma de la falç, la manera de segar i les serrerres de garbes del camp, les trobem també a Mallorca. La batuda de cobles, com les batolles (*mazzukku*), compareix a la Catalunya oriental i a les Balears; les pales venteres i els arers teixits de jonc són ben coneguts també a les nostres illes. L'interessant i primitiu *orryu* (fig. 21) del Logudoro per a la conservació del gra, és molt semblant als orons mallorquins : qui sap si són d'un mateix origen.

El conreu de les faves és general a Sardenya (Wagner, 39); les faves, a Mallorca, són molt esteses, i sembrades amb predilecció pels mallorquins.

El molí i la seva terminologia són ben diferents a Mallorca i a Sardenya : aquí el *mureddu* representa un paper important; a Mallorca és el molí de vent el que prepara la farina i poa l'aigua dels aljubs. Els *justes* o *justizols* logudoresos (43), però, són iguals a les camelles del jou del mul mallorquí; el *fakkile* de l'ase és molt semblant a les *cucales* de les Balears.

En les classes de farina hi ha la *farra* campidanesa, que recorda el farro (farines de blat de moro) d'Olot i de la Plana de Vic.

Les passadores de sedassar farina són iguals a les *sedazatoria* de Nuoro, i la *conca* i el *lebbrieri* de pastar són semblants a la pastera i al gibrell.

El forn és, per la seva forma arrodonida i per la seva disposició en la casa, el mateix a Sardenya que a Mallorca i a Catalunya; la pala d'enfornar, *sa pala de kokere* (fig. 38), igual; i les formes i noms dels pans coincideixen sovint. Comp. *kokka*, *kokkoi* (mallorquí *cocorroï*). El pa de glans constatat per Plini (*H. N.*, xvi, 15) és conegut a Sardenya, com ho era a les Balears i Catalunya fins poc temps enrera.

El carro sard (fig. 45-46), amb les rodes en forma de disc, el mateix de l'època romana, era conegut a l'illa de Mallorca, com encara avui l'*iskala* sarda del carro és la mateixa del carro mallorquí. El ròssec primitiu format d'un forcat d'arbre és el mateix a Sardenya, a les Balears i a Catalunya. El carro amb rodes modernes, en canvi, segurament ha entrat a Sardenya per la influència catalana : el logudorès *búsula*, català *boixa*, el campidanès *aràjus*, català *raigs* ho comproven. L'aixada i la fanga podrien haver penetrat a l'illa per influència de Catalunya : els noms *sa bança*, *fanga*, *marrone*, valencià *marró*, semblen indicar un tal origen.

La feina de trinxar el cànem es fa a Sardenya amb l'*árgada*

(logudorès), instrument (fig. 50) que retira força a les bregadores per la seva forma i pel seu nom, el qual té probablement un mateix origen amb el darrer, i del qual potser s'ha de cercar l'ètim més aviat en un derivat de VIRGA, que en un altre de ORGANU.

La renovació de la cultura de la vinya és deguda a la influència catalana damunt la plana de Cagliari (75), cosa fàcilment comprobable per una sèrie de mots de procedència catalana. Es distingeix en dues maneres de plantar vinya : *a sa sardisca* i *a sa galatana*.

Alguns noms d'apicultura assenyalen també certes coincidències entre Mallorca i Sardenya : l'arna o el rusc és conegut pel logudorès i campidanès *casiddu*, i en el mallorquí per *caëra*; en el *casiddu* no hi veiem una continuació del QUASILLUM registrat per Meyer-Lübke, sinó que hi tenim un derivat de *casa* (comp. mallorquí *caera* casera de les abelles, català *casal* lloc on hi ha els ruscos o arnes).

En la ramaderia, la *tanka* o *bakkile* on es menen les vaques per munyir-les respon a l'*après* de Mallorca, i l'assenyalar les orelles de les ovelles coincideix amb la pràctica dels nostres pastors, que menen les ovelles a pasturar a la muntanya.

Les curses de cavalls, que són generals en totes les festes dels pobles sards, són paral·leles als còssos de tots els pobles de Mallorca; el sard *palu* i el baleàric *asta* tenen una estreta relació. L'anar la dona o la núvia, en les cavalcades, a les anques del cavall, i l'home a la sella, és encara avui ben conegut al Maestrat en les magnífiques curses de parelles dels casaments. En l'art de ferrar, el banc sard té una gran semblança amb el banc de ferrar bous de la Cerdanya.

A l'estiuada els pastors de Barbagia fan anar les ramades cap a pastures de l'alta muntanya. Aquestes pastures, no tocades encara per cap ramada, s'anomenen *innidu*, i pasturar-les *isinuidare*. Aquestes pastures coincideixen amb els *nèdeus* i *nedus* de la muntanya catalana : el mot sard i el català ens els explicariem per NITIDU.

En la preparació del formatge hi ha un instrument primitiu per a remenar la llet, format per un bastó amb una forqueta a l'extrem, *sa miriga* : semblant instrument, per a la mateixa utilitat, compareix a Mallorca. El procediment per a fer la *fresa* o *panedda* del campidanès és el mateix que tenen els mallorquins per a fer el formatge amb els fogassers. El campidanès *panedda* pa petit és paral·lel al mallorquí *fogassa* peça de formatge i classe de pa.

En el filar i en el teixir tenim el nom i la forma de l'aspi (fig. 76), que coincideixen en logudorès, campidanès, mallorquí i català dels Pireneus; les *dabaneres* (fig. 78) són les mateixes a Sardenya i Catalunya; i els noms de les peces del teler són de procedència catalana en llur major part.

Moltes són les semblances de la indumentària sarda amb la indumentària de la pagesia mallorquina : el *koëru* o *kolëta* (logudorès) té prou semblança amb la pellissa dels pastors mallorquins

o amb la samarra dels pastors del Pireneu; les *bragas* (logudorès *kalzónes*) coincideixen amb els calçons mallorquins; el *peunku* (logudorès i campidanès) és de procedència catalana; i la *berritta* coincideix amb la nostra *barrelina*. Com a Mallorca i a Eivissa, les dones sardes porten botonades d'argent a les mànegues del gipó; el *kadenazzu* sard, per la seva llargada, construcció i forma, és idèntic a les cadenes, que porten rotilades al coll les dones eivissenques. El *kambucu*, que els logudoresos posen al cap de les criatures, és el *cambuix* de les pageses mallorquines i l'*engambuix* de la mainada de bolquers de la Plana de Vic o del Llussanès.

A Sardenya, el nom primitiu d'una habitació de la casa és *sa domu* (*domu de lettu, domu dessu vumu*): a Mallorca l'habitació és *sa casa* i l'edifici és *ses cases*. A Mallorca, com a Sardenya, no es cou penjant les olles a lleves o cremalls, sinó damunt els trespeus, entorn dels quals viuen una sèrie de llegendes. El rostir a l'ast o amb una broca és cosa comuna a les dues illes, tal com és descrit en la *Iliada*, I, 458. El coure un animal sencer en un clot buidat a terra fent foc a la superfície, té certa supervivència en el costum dels pastors que, per madurar certes fruites, fan una olla a terra, posen les fruites dins i la cobreixen amb una gleva (Llussanès).

La notificació del naixement d'un fill, *Soe venidu ka tenimus zente noa* (Nuoro), és la mateixa dels pobles de Mallorca i de Catalunya; i l'eixida de la partera de casa anant a l'església, és la conservació d'un costum profundament litúrgic.

La cavalcada que s'acostuma a fer en els casaments de Sardenya, el galejar i l'anada de la mare darrera la comitiva, han viscut fins als darrers temps entre la pagesia de Mallorca i de Catalunya; i la pluja de blat que cau damunt dels nuvis en eixir del temple té entre nosaltres una supervivència en els confits que sembrèn els fadrins quan el nuviatge va a la casa.

Costumari català. Volum I. *Usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes*. Barcelona, 1920. 192 ps. — Volum II. *Costums sobre termenals, camins i aigües en terres de pagès*. Barcelona, 1921. 135 ps. — Mancomunitat de Catalunya. Oficina d'Estudis Jurídics.

L'Oficina d'Estudis Jurídics de la Mancomunitat de Catalunya, que cuida de publicar, d'una banda, les fonts del dret català, i, de l'altra, d'aplegar els usos i costums que tenen força de dret, ha publicat dos volums ben interessants per al filòleg, en el primer dels quals es troba un bell vocabulari sobre boscos i arbredes, i, en el segon, sobre termenals, camins i aigües en terres de pagès. El primer volum comprèn les parts següents, precedides d'uns advertiments: de la manera de ben menar els boscos i arbredes, dels tractes sobre arbredes, i un vocabulari sobre peces, mides i classificacions dels arbres i del bosc. Fem avinent que una sèrie de mots

d'aquest vocabulari són d'origen desconegut fins ara, i una altra sèrie presenta problemes ben interessants de fonètica, semàntica i formació de mots. El mot *costal* feix de llenya, i tronc gruixut que aguanta la llenya que es posa al forn, té relació amb *acostalar* fer costal i amb *costella* fusta que sosté el teixit de canyes que formen l'arna; *afogalat* malaltís (referint-se a un arbre) pot estar en relació amb el logudorès *focale* malaltia del coll; *mal llucat* faltat de brots, i *lluc* tany, recorden la presència de LUCUS bosc, comprovada en noms de lloc: Lluc i Lluçmajor (Mallorca); *renocat* i *renoc* rebordonit s'han d'acoblar amb *renou* tany tendre dels arbres (comp. *nuc* nus); *asclar* estellar i *aubeca* fusta flonja ens són desconeguts; *aulet* bosc d'alzines (Montseny) i *utzet* (Pla de Bages) constaten la presència del sufix ETUM significat bosc (comp. *olivet* bosc d'oliveres)¹ i al mateix temps la presència de L'ILLICE + ETUM a Catalunya, i ens expliquen l'origen de *Olot*, que es troba al límit de *cunreu* i *conrou*, *juneis* i *junois*, *rustei* i *rustoi*, *junei* i *junoi*.² Interessants són els mots *badiguer* pila de llata, quadrats o turades; *balorda* i *bilorda* brossa del bosc (Empordà); *bessa* branca de l'arbre, de VITEA; *boia* de castanyer, caps de castanyer, que segurament representa el collectiu FOLIA (comp. boia de patates); *bòlits* bitlles de bossonar una pila de carbó; *brolla* conjunt d'arbrissos, que s'ha d'afegir al 1324 del REW, de Meyer-Lübke; *calcinal* castanyer que mai ha estat tallat ni empeltat, que segurament s'ha d'apropar a *capcinal*; *carossa* balma o forat en els troncs dels arbres vellès; *carasca* nom de l'alzina que compareix solament a la regió de la frontera catalano-aragonesa; *casporra* rabassa de l'alzina, on tenim, com en *cassanella*, l'arrel CASSANUS; *coroll* jàssera (Vic, Llusanès), de COROLLIUM (comp. el francès antic *coroil*); *coscoll*, de CUSCULIUM. És interessant el tortosí *desnovar* treure d'un arbre els rebrots d'un any, que pot comparar-se amb *desllemenar* llevar els sarments dels cepcs (Llucena del Cid). El nom celta de la ginesta es conserva en *embalai* feix de ramassa amb què es cobreix el carbó dintre el sarrió. *Escarrot*, *esternoc*, *esparnes*, *espiorc*, tots ells significat *tanells*, són mots que poden filiar-se al gòtic SPARRA. *Euró* oró, classe d'arbre; *garric* coscoll, *lladern* (*rhamnus alaternus*), *llata* i *llata de tres canyes* dels Pireneus són una supervivència d'un mot d'origen celta (BDR, IX, 88); *mata* salzereda, és probablement d'origen púnic. És de notar també *mola* significat conjunt de piles de carbó (Solsona). L'admirable facilitat que té la llengua de crear paraules noves quan en té necessitat, es manifesta en els derivats de *pi*: *pinassa* fulla de pi, on l'arbre *pinassa* és desconegut; *pinetell*, *pinetó*, *pinoll* (Mallorca): en canvi *pinolla* pinyes buides (Guilleries), i *pinosa* bosc de pins (Empordà), i també en els de *poll*, de POPULU, *pollancre*, *pollanc*, *pujancre*, *poll-alba* i *xop*. És també exemplar la distri-

1. MONTOLIU, BDC, v, 34.

2. GRIERA, BDC, VIII, 13.

bució del *rai* empostissat de bigues que baixa pel Segre i pel Nogueres, xarxa de pescar (Balears) i *rau* raig del carro (Menorca). És interessant *rovira* bosc de roures, de ROBORARIA, al costat de *roureda* ROBORE + ETA; *ruscla* i *rusquer*; *trossa* feix de llenya (Lleida); i *tumell*, *tunell*, que s'han d'explicar per *tona*; *vergella*, de VIRGELLA; i *vern*, d'origen cèltic.

El vocabulari del segon volum sobre termenals, camins i aigües en terres de pagès no és tan interessant ni tan abundós. Amb tot, cal consignar alguns noms ben interessants: *xaragall* i *córrec* torrent estret per on passa l'aigua quan plou, i *aixaragallar* endur-se l'aigua la terra. En el *xa-* tenim una conservació de l'article IPSU: comp. *xai*, de IPSU AGNU, per una part, i el llinatge *Aragall* (Aiguafreda) de l'altra. L'*arag* + *all* és possible que sigui un mot d'origen pre-romà. L'ètim d'*àrguens* i *argadell*, del grec *ergata* lligall, és encertada. Els sàlics que serveixen per a fer cistells, *àrguens*, etc., són coneguts per *sarga* (Oliana). És molt natural, per tant, que els atuells construïts de *sarga* siguin els *àrguens*. Segurament en *sarga* hi ha una conservació de l'article IPSA i en *arguenells* i *àrguens* una falsa aglutinació del mateix article que l'ha fet desaparèixer. Interessants són els mots *boquera* lloc per on l'aigua entra de la síquia al camp, *braçal cosser* rec per on l'aigua sobrerera de regar s'escorre al riu, *bunó* barra que serveix per a tapar la *bunonera* forat de la bassa, d'origen cèltic probablement (comp. REW. 1396); *cucó* dipòsit fet a la vinya i toll d'un torrent, *garriga* terra no conrada, *nedo*, de NITIDU, herba tendral de la primera brotada que troben els ramats quan puguen a muntanya; *parada* i *peixera* resclosa, *rambla* riera per on solament passa aigua quan plou (nom limitat als pobles de la marina catalana), *vedruna* pilot de pedres amuntegades per mà de l'home que s'usa en partions d'alta muntanya. L'ètim podria relacionar-se amb VEREDA camí, per més que sembla que en *vedruna* tenim un *pedruna* femení de *pedró* munt de pedres. El canvi de *p* en *b* és explicable per fonètica de la frase *una pedruna, una bedruna* (comp. *boia* < FOLIA), i el canvi de *ó* > *ú* és més explicable si tenim en compte que el mot compareix als Pireneus, a la part oriental dels quals la *ó* > *u*. (BDC, IX, 39-40.)

P. STUDER, *Notice sur un manuscrit catalan du xve siècle* (Bodley Oriental 9). *Romania*, XLVII, 98-104.

El manuscrit de referència conté unes pregàries traduïdes al català d'un llibre de litúrgia jueva de la península ibèrica. La llengua d'aquesta versió és gairebé inintelligible i d'escassa valor per a la història del català. El text no ofereix cap característica que permeti la seva localització. Una sèrie de castellanismes indueixen a creure que es tracta d'una adaptació al català d'una versió de les susdites oracions jueves. Els mots *çenderos*, *angustia*, *encubres*, *formosura*, *asientament*, *dadiva*, *tomar*, *tomant*, *soltant encarçerats*, vestint *nuos*, justifiquen aquesta hipòtesi.

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Representants : a França : E. Champion, 5, Quai Malaquais, Paris; a ALEMANYA : Otto Harrassowitz, Leipzig; a ANGLATERRA : Dulau & Co., 37, Soho Square, Londres

SECCIÓ FILOLÒGICA

	Ptes.		Ptes.
Himnes homèrics. Traducció en vers de JOAN MARAGALL i text grec amb la traducció literal de P. BOSCH GIMPERA.		Vol. VII (gener-desembre 1919)	5
(Exhaurit.)		» VIII (gener-desembre 1920)	5
El Gènesi. Versió de l'hebreu segons els textos originals, i amb anotació, de MN. FREDERIC CLASCAR.		» IX (gener-desembre 1921)	5
Un vol. de 476 pàgines.	5	» X (gener-desembre 1922)	10
Edició en paper de fil.	20	» XI (gener-juny 1923)	5
Museu; Hero i Leandre. Text grec amb la versió literal en prosa de LL. SEGALÀ i en hexàmetres d'AMBRÒSI CARRIÓ, duent en apèndix les traduccions inèdites, en vers, de P. BERTRAN I BROS i J. M. PELLICER I PAGÈS.		BIBLIOTECA FILOLÒGICA	
Un vol. de 80 pàgines.	2	I. — Documents en vulgar per a l'estudi de la llengua (segles XI, XII i XIII), per MN. PERE PUJOL.	2
Edició en paper de fil.	5	II. — Die Mundart von Alacant.— Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen, von DR. P. BARNILS.	4
Mireia. Poema provençal de Frederic Mistral. Traducció catalana de MARIA-ANTÒNIA SALVÀ. (Exhaurit.)		III. — Diccionari Aguiló. Volums I a IV. En rústega, cada un	10
Edició en paper de fil.	15	» Relligat, cada un	13
El Càntic dels Càntics. Versió de l'hebreu per MN. FREDERIC CLASCAR.	3	IV. — La frontera catalano-aragonesa, per ANTONI GRIERA, Fascicle I.	5
Ortografia Catalana, segons el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans. (Exhaurit.)		V. — Textes catalans avec leur transcription phonétique, précédés d'un aperçu sur les sons du catalan, par J. ARTEAGA PEREIRA, ordenats i publicats per P. BARNILS.	4
Els IV llibres de les Geòrgiques de Publi Virgili Maró, traducció en vers per MN. LLORENÇ RIBER.	6	VI. — Estudis romànics (Llengua i Literatura), vol. I.	8
L'Èxode. Versió de l'hebreu per MN. FREDERIC CLASCAR. En premsa.		VII. — Vocabulari català-alemany de l'any 1502, edició facsimil segons l'únic exemplar conegut, acompanyada de la transcripció, d'un estudi preliminar i de registres alfabètics, per P. BARNILS.	12
Tàcit. La Germània. Traducció de C. RIBA BRAÇONS. En premsa.		VIII. — Diccionari de rims, de Jaume March, editat per A. GRIERA.	10
Butlletí de Dialectologia catalana (publicació semestral des de 1913).		IX. — Estudis romànics (Llengua i Literatura), vol. II.	12
Vol. I (abril-desembre 1913)	3	X. — La versione catalana dell'Inchiesta del San Graal, secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano I. 79 sup., pubblicata da VINCENZO CRESCINI e VERNANCIO TODESCO.	10
» II (gener-juny 1914)	1'50	XI. — Diccionari ortogràfic, precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans, redactat sota la	
» II (juliol-desembre 1914)	2		
» III (gener-juny 1915)	2'50		
» III (juliol-desembre 1915)	2'50		
» IV (gener-juny 1916)	3		
» IV (juliol-desembre 1916)	3		
» V (gener-desembre 1917)	3		
» VI (gener-juny 1918)	2'50		
» VI (juliol-desembre 1918)	2'50		

	Ptes.
direcció de P. FABRA, membre de la Secció Filològica.....	5
XII. — Gramàtica Catalana, per POMPEU FABRA (tercera edició).....	3'50
XIII. — Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal, par J. ANGLADE. — L'article majorquin et l'article roman dérivé de 'ipse', par P. ROKSETH. — Les vocals tòniques del rossellonès, per P. BARNILS. — El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic, per M. DE MONTOLIU.....	10
XIV. — Epistolari d'En M. Milà i Fontanals. Correspondència recollida i anotada per L. NICOLAU D'OLWER. Tom I....	10
Atlas lingüístic de Catalunya, per A. GRIERA..... <i>En premsa.</i>	

	Ptes.
LABORATORI DE FONÈTICA	
Estudis fonètics, I.	20
EDICIONS PEDAGÒGIQUES	
Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum ibericis versionibus, curante A. SEGALÀ, phil. prof.	
Vol. I.—CORNELII NEPOTIS. <i>Praefatio et Miltiadis Themistoclisque Vitae</i> (F. Crusat; A. M. Alves, S. J.; F. de Mello, S. J.; M. de Montoliu; C. Riba Bracons, interpretibus).....	1
<i>En dipòsit:</i>	
Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Barcelona, 1908.....	4

SECCIÓ DE CIÈNCIES

	Ptes.
Arxius. Any I, fascicles I, II i III. Cada un	4
» II » I, II i III. »	4
» III » I, II i III. »	4
» IV » I a IX. »	2
» V » I a VI. »	2
» VI » I i II-V. »	3
» VII-VIII únic »	4
Treballs del Servei tècnic del paludisme (1915-1916).....	5
Treballs de la Societat de Biologia, publicats sota la direcció d'A. PI I SUÑER. Volums I a VIII. Cada un.	10
Flora de Catalunya, per J. CADEVALL i ÀNGEL SALLENT.	
Volum I, fascicles I a V. Cada un..	5
» II, » I a V. » ..	5
» III, » I a IV » ..	5
Fauna de Catalunya, dirigida per JOSEP MARIA BOFILL i PICHOT.	
Malacologia, per M. CHIA.	
Fascicles I i II. Cada un.....	5
Fascicle III.....	1
Entomologia.	
Dipters. Fascicle I, per J. ARIAS ENCOBET.....	5
Coleòpters, G. CARABUS. Fascicle I, per A. CODINA.....	5
Hemípters, per A. CODINA.....	7
Neuròpters.—Monografia general de Catalunya, pel P. LONGI NAVÀS, S. I..... <i>En premsa.</i>	
Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural.	
Volums I a V. Cada un.....	10
Treballs de l'Estació Aerològica de Barcelona, per E. FONTSERÉ.	
Volum I a III. Cada un.....	4

	Ptes.
Monografia mundial de l'ordre dels Rafidípters (Ins.), pel Rvnd. P. LONGI NAVÀS, S. I.....	4
Col·lecció de Cursos de Física i Matemàtica, dirigida per E. TERRADAS.	
Volum I.—Els elements discrets de la matèria de la radiació.—Conferències per E. TERRADAS, recollides per I. PÒLIT.....	3
Volum II.—Teoria de la representació conforme.—Conferències donades el juny de 1915 per J. REY PASTOR, redactades per E. TERRADAS.....	3
Volum III.—Poincaré i la teoria de les equacions diferencials.—Conferències per J. HADAMARD, recollides per E. TERRADAS i B. BASSEODA.	3
Volum IV.—Propietats dels gasos ultraenrarits, per J. PALACIOS....	3
Volum V.—Qüestions de Mecànica clàssica i relativista. — Conferències, per LEVI CIVITA.....	3
Volum VI.—Anàlisi matemàtic del problema de l'espai, per H. WEYL. <i>En premsa.</i>	
Volum VII.—Conferències sobre Física teòrica, per A. SOMMERFELD. <i>En premsa.</i>	
Biblioteca Filosòfica, dirigida per EUGENI D'ORS.	
Volum I.— <i>Vives a Anglaterra</i> , per FORSTER WATSON.....	10
Volum II.— <i>La Natura i la Història</i> , per P. DORADO MONTERO.....	6
Volum III. — <i>L'Ètica d'Aristòtil a Nicòmac</i> <i>En premsa.</i>	

SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

	<u>Ptes.</u>		<u>Ptes.</u>
Anuaris de l'Institut d'Estudis Catalans.		ra romana; l'Arquitectura cristiana pre-romànica. (<i>Exhaurit.</i>)	
Anuaris MCMVII-MCMXX. Sis volums. Cada un	30	Volum II.—Des del segle IX a les darreries del segle XI.	25
Les pintures murals catalanes.		Volum III i darrer.—Els segles XII i XIII.	35
Fascicle I.—Pedret. (<i>Exhaurit.</i>)		Les Obres d'Auzias March. Edició crítica en vista de tots els manuscrits i totes les edicions, per AMADEU PAGÈS.	
• II.—Sant Martí de Fenollar i Sant Miquel de la Seu.	10	Volum I. — Introducció. Text de les poesies I-LXXXIV.	12
• III.—Tàhull i Bohí, Santa Maria d'Aneu i Sant Pere del Burgal.	10	Volum II i darrer.—Poesies LXXV-CXXVIII. Glossari.	12
• IV.—Ginestarre de Cardós, Esterrí de Cardós, Santa Eulàlia d'Estahon, Santa Maria de Mur i Sant Pere de Ager.	10	Edició de 40 exemplars en paper de fil.	50
Les Monedes catalanes, per JOAQUIM BOTTET i SISÓ.		Itinerari de Jaume I «El Conqueridor», per JOAQUIM MIRET i SANS.	20
Volum I. (<i>Exhaurit.</i>)		ESTUDIS DE BIBLIOGRAFIA LUL·LIANA	
• II.	12	I.—L'Edició maguntina de Ramon Lull, pel DR. A. GOTTRON.	5
• III i darrer.	20	II.—Bibliografia de les Impressions lul·lianes, per ELIES ROSENT i ESTANISLAU DURAN. <i>En premsa.</i>	
Documents per la Història de la Cultura catalana mig-eval, publicats per A. RUBIÓ i LLUCH.		FUNDACIÓ CONCEPCIÓ RABELL I CIBILS, VIUDA ROMAGUERA	
Volum I, contenint més de 500 documents. (<i>Exhaurit.</i>)		Gesta comitum Barcinonensium. Textos llatí i català, per L. BARRAU-DIHIJO i J. MASSÓ TORRENTS. <i>En premsa.</i>	
Volum II i darrer.	25	Dietari del Capellà d'Alfons V, publicat i anotat per J. SANCHIS SIVERA i F. MARTORELL TRABAL. <i>En premsa.</i>	
L'Arquitectura romànica a Catalunya, per J. PUIG i CADAFALCH, A. DE FALGUERA i J. GODAY.			
Volum I.—Precedents: L'Arquitectu-			

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

	<u>Ptes.</u>		<u>Ptes.</u>
Butlletí de la Biblioteca de Catalunya.		Volum II (anys 1801-1879).	30
Any I, 1914, n.º 1 (gener-abril)	1'50	Edició de 40 exemplars numerats en paper de fil.	50
n.º 2 (maig-agost).	3	Publicacions del Departament de Música de la Biblioteca de Catalunya.	
n.º 3 (setembre-dbre.).	1'50	Volum I.—Els Madrigals i la Missa de Difunts de Brudieu, pel mestre FELIP PEDRELL i MN. HIGINI ANGLÈS.	20
• II, 1915, n.º 4 (gener-agost).	4	Volum II.—Catàleg dels manuscrits musicals de la Col·lecció Pedrell, per MN. HIGINI ANGLÈS. (<i>Exhaurit.</i>)	
n.º 5 (setembre-dbre.).	2	<i>En dipòsit:</i>	
• III, 1916, n.º 6 (gener-desembre).	5	Catàleg de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona, per FELIP PEDRELL (2 volums).	56
• IV, 1917, n.º 7 (gener-desembre).	10		
• V-VI, anys 1918-1919, n.º 8.	20		
Butlletí d'Adquisicions.			
Any 1918. (<i>Exhaurit.</i>)			
Anys 1919 i 1921.	0'50		
Catàleg de la Col·lecció Cervàntica Bonsons, per JOAN CIVANEL I MAS.			
Volum I (anys 1590-1800).	20		
Edició de 40 exemplars numerats en paper de fil.	40		

MEMÒRIES I DOCUMENTS DELS TREBALLS FETS PER L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

	<u>Ptes.</u>		<u>Ptes.</u>
SECCIÓ FILOLÒGICA			
1. Report dels treballs fets per les Oficines Lexicogràfiques durant el bienni de 1913-1914.....	0'25		
2. Report dels treballs fets per les Oficines Lexicogràfiques durant el bienni de 1915-1916.....	0'25		
3. Memòria sobre la preparació del Diccionari de Toponímia i Onomàstica catalanes presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Sr. President de la Mancomunitat de Catalunya.....	0'25		
LABORATORI DE FONÈTICA EXPERIMENTAL			
1. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Sr. President de la Diputació Provincial de Barcelona sobre la creació d'un Laboratori de Fonètica Experimental.—Barcelona, 1914.....	0'25		
2. Treballs realitzats durant l'any 1917.....	0'50		
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA			
1. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Sr. Alcalde de Barcelona proposant la fundació d'una Biblioteca Catalana, i llegida en Consistori del dia 13 de novembre de 1907.—Barcelona, 1907.....	0'25		
2. Dictamen-acord de l'Institut d'Estudis Catalans proposant a l'excel·lentíssima Diputació de Barcelona l'adquisició de la Biblioteca Aguiló.—Barcelona, 1907..... (Exhaurit.)			
3. Memòria presentada als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona, per l'Institut d'Estudis Catalans, donant compte dels treballs fets des de la seva fundació fins al 31 de desembre de 1908.—Barcelona, 1908..... (Exhaurit.)			
4. Informe que l'Institut d'Estudis Catalans va traslladar a l'Excm. Sr. President de la Diputació de Barcelona sobre l'estat d'alguns arxius de Catalunya i la conveniència de la seva millor instal·lació.—Barcelona, 1908.....	0'25		
		5. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1909.—Barcelona, 1909..... (Exhaurit.)	
		6. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1910.—Barcelona, 1910.....	0'25
		7. Exposició d'un pla de publicació de les Cròniques Catalanes.—Barcelona, 1912.....	0'25
		8. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona sobre la celebració del sisè Centenari de la mort de Ramon Lull.—Barcelona, 1914.....	0'25
		9. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Diputació de Barcelona sobre la conservació i catalogació d'arxius i biblioteques d'interès històric.—Barcelona, 1914.....	0'25
		10. Memòries presentades per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Diputació de Barcelona sobre l'exploració d'estacions prehistòriques i la conservació i catalogació de monuments.....	0'25
		11. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans a l'Excm. Sr. President de la Diputació de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1914 per a la conservació i catalogació d'arxius i biblioteques d'interès històric.—Barcelona, 1915. (Exhaurit.)	
		12. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1913.—Barcelona, 1916.....	0'25
		13. Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als Excms. senyors President de la Diputació i Alcalde de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1914.—Barcelona, 1916.....	0'25

ATLAS LINGÜÍSTIC

DE

CATALUNYA

PER
A. GRIERA

Obra que comprendrà deu volums de 200 mapes cada un,
en format de 55 × 38 cm.

Preu de subscripció : 75 ptes. volum

EL PRIMER VOLUM ESTÀ A PUNT D'APARÈIXER

EL «BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA»

formarà anualment un volum de més de 150 pàgines

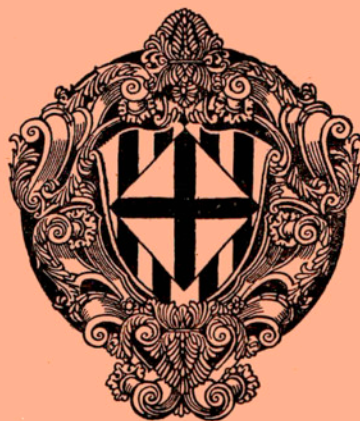
El preu de subscripció serà de 10 pessetes l'any

Tota la correspondència s'adreçarà a la Direcció de les
oficines del Diccionari General de la Llengua Catalana:
Institut d'Estudis Catalans, Palau de la Diputació, Barcelona

REPRESENTANTS A L'ESTRANGER:

ALEMANYA : Otto Harrassowitz, Buchhandlung : LEIPZIG
FRANÇA : Edouard Champion, 5, Quai Malaquais : PARIS

Els col·laboradors del Diccionari rebran la publicació de franc

10 pessetes